

**MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
MUZEUL ARMATEI NAȚIONALE**

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ

nr. 1, 2010

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ FONDATĂ ÎN 1999

• COHORTĂ – (lat. Cohors,-tis) 1. Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și ge-to-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune. 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917-1918).

ISSN 1857-0100

CHIȘINĂU-2010

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU, redactor-șef

Coordonator:

dr. hab. Demir DRAGNEV

Membrii colegiului:

dr. hab. Valentin TOMULEȚ

dr. hab. Gheorghe GONȚA

dr. Ion GUMENÎI

dr. Constantin MANOLACHE

dr. Cornel TUCĂ (România)

dr. Vladimir MISCHEVCA

dr. Ion XENOFONTOV

dr. Iozsef HOLLO (Ungaria)

cerc. șt. Valeriu RUSU

cerc. șt. Petru COSTIN

cerc. șt. Eduard OHLADCIUC

cerc. șt. Sergiu MUNTEANU

cerc. șt. Gheorghe BĂLAN

cerc. șt. Iurie LIȘMAN

Recenzenți oficiali:

dr. Nicolae CHETRARU

dr. Nicolae CIBOTARU

dr. Valentin CONSTANTINOV

cerc. șt. Ludmila LUPAȘCU

cerc. șt. Nicolae GÎRBU

cerc. șt. Mihai ONILĂ

cerc. șt. Sergiu CATARAGA

cerc. șt. Radu SEREDA

lector: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

paginare și copertă: *Ecaterina RUSSU*

traducere: *Maria ARAMĂ*

procesare-computerizare: *Olga PETRACHI*

Articolele sunt recenzate. Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru
conținutul textelor.

STUDII

Iurie CIAPĂ

Efective militare în Moldova medievală (sec. XIV-XV)..... 5

Valentin ARAPU

Războaiele lui Skanderbeg..... 15

Locotenent-colonel Vitalie CIOBANU

Departamentul Militar (1990-1991) 28

COMUNICĂRI

Nicolae RĂILEANU

Carol al XII-lea la Varnița (1713)..... 37

Locotenent-colonel Iurie LIȘMAN

Tipuri de armuri ale oștenilor moldoveni din sec. XV..... 44

Sergiu MUNTEANU, Nicolae CIOBANU

Basarabia și războiul din Crimeea (1853-1856)..... 48

Leontin STOICA (Pitești, România)

*Reorganizarea serviciului medical sub îndrumarea misiunii
militare franceze..... 54*

Sergiu CATARAGA

Luptele din Moldova din anul 1944: între mit și realitate..... 61

Андор БИРО (Budapesta, Ungaria)

*Венгерские военнопленные в советском плену. Результаты, проблемы
и перспективы исследования..... 67*

Alexandru ȘOLTOIANU

Prezonieri români în URSS..... 74

Locotenent Tatiana BEDROS

Geneza și evoluția tratatului forțelor armate convenționale în Europa..... 82

Tatiana ANTON

*Conflictul înghețat din raioanele de est ale Republicii Moldova.
Eficacitatea operațiunii pacificatoare..... 92*

STUDIES

Iurie CIAPA

Military personnel in Medieval Moldova (XIV – XV centuries)..... 5

Valentin ARAPU

Skanderbeg's Wars..... 15

Lieutenant Colonel dr. Vitalie CIOBANU

Military Department (1990-1991) 28

COMMUNICATIONS

Nicolae RAILEANU

Carol XII in Varnita (1713)..... 37

Lieutenant Colonel Iurie LISMAN

Types of armor of Moldovan soldiers in the XV century..... 44

Sergiu MUNTEANU, Nicolae CIOBANU

Bessarabia and the Crimean War (1853-1856)..... 48

Leontin STOICA (Pitesti, Romania)

Reorganization of health care service under French military mission..... 54

Sergiu CATARAGA

1944 battles from Moldova: between myth and reality..... 61

Андор БИПО (Budapest, Ungaria)

*Hungarian prisoners under Soviet captivity. Investigation results,
problems and outlook* 67

Alexandru SOLTOIANU

Romanian prisoners of war in the Soviet Union..... 74

Lieutenant Tatiana BEDROS

*Genesis and evolution of Treaty on Conventional Armed Forces
in Europe.....* 82

Tatiana ANTON

*Frozen conflict in Republic of Moldova Eastern districts. Peacemaking
operation efficiency.....* 92

Iurie CIAPĂ

EFFECTIVE MILITARE ÎN MOLDOVA MEDIEVALĂ (SEC. XIV-XV)

După cum se știe, bazele statului centralizat moldovenesc au fost puse în sec. XIV-XVI. Or, stabilindu-și un sistem coerent de conducere, Moldova avea nevoie și de o oaste bine organizată, pentru a-și putea menține funcționalitatea structurilor. În a doua jumătate a sec. XIV, oastea Moldovei era organizată după modelul occidental. Domnul țării dispunea de o oaste permanentă, care, conform majorității surselor bibliografice privind perioada menționată, includea 10-12 mii de oșteni. Menirea de bază a acestei oști era de a asigura stabilitatea internă în stat și de a-i păzi hotarele de incursiunile străine.

Situația s-a schimbat odată cu apariția în Balcani a imensului pericol din partea Imperiului Otoman, dornic să-și lărgască teritoriul din contul statelor mici și slab dezvoltate din regiune. Dacă în perioada precedentă apariției și consolidării statului medieval Moldova, domnul nu avea necesitatea de a aduna o oaste mai mare de 12 mii de persoane, din simplul motiv că acest contingent putea asigura fără probleme integritatea teritoriului administrat, atunci, odată cu apariția pericolului din partea vecinilor dornici de noi teritorii, a apărut necesitatea recrutării unui număr mai mare de ostași, în mare parte din rândul țăranilor. În condițiile ascensiunii Imperiului Otoman, dar și mai mult după căderea Constantinopolului, în anul 1453, domnitorii Moldovei erau nevoiți să caute alte mijloace de întărire a țării cu oaste și cu sisteme defensive – construirea cetăților.

Permanentul pericol din partea puternicului imperiu a impus și perfecționarea strategiilor de luptă. Vechile stratageme, transmise din generație în generație, nu puteau fi puse în aplicare în lupta cu un asemenea inamic. Practic, ele erau inutile și ineficiente.

Așa se face că, în sec. XV, arta militară a Moldovei a cunoscut o dezvoltare deosebită, ceea ce nu se observa la alte state și chiar la unele imperii. Dacă la compartimentul perfecționare a artei strategice militare s-a înregistrat un succes considerabil, atunci în domeniul organizării oștirii situația rămânea neschimbată. Oastea continua să aibă, după modelul statelor din Europa Occidentală, un caracter tipic feudal, fiind formată din boieri și din slugile domnitorului. Doar la mijlocul sec. XV s-a încercat o reformare a efectivului și, concomitent, a conținutului oștirii, prin introducerea recrutării generale a populației în condițiile dificile pentru țară, dar, în acest caz, recrutarea devenea problematică.

Despre o oaste moldovenească bine organizată putem vorbi doar începând cu anul 1377, pe timpul lui Petru I Mușat, perioadă din care parvin și unele afirmații privitor la un efectiv de oaste permanentă, estimat la 10 mii de oameni¹. Istoricul român Radu Rosetti menționează că, în a doua jum. a sec. XIV, caracteristic pentru oastea Moldovei era numărul de 6-7 sau chiar de 10 mii de oșteni², gata să intervină în orice moment la chemarea domnului. Din păcate, izvoarele studiate nu conțin și alte date privind componența armatei moldovenești în sec. XIV, fapt ce nu permite constituirea unui tablou clar al activității militare a acesteia în perioada dată. În ceea ce privește perioada următoare, izvoarele se completează reciproc și permit reconstituirea detaliată a imaginii evenimentelor.

Sec. XV poate fi numit pe drept cuvânt Epoca de Aur a artei militare în Moldova medievală. În doar 50 de ani, arta militară a Moldovei a cunoscut o ascensiune grandioasă. În acest context, ar fi bine să menționăm nu doar numărul ostașilor, ci și factorii care s-au dovedit a fi decisivi pentru succesul bătăliilor, inclusiv calitatea oștirii.

Documentele de epocă menționează pregătirea pe care o aveau ostașii și permanenta perfecționare a deprinderilor de luptă, referindu-se la categoriile sociale care formau armata statului. Amintind despre efectivul militar al armatei Moldovei, în special al celei de la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, *Cronica slavo-română* relatează că, în anul 1457, domnitorul pornise

¹ Revista studii, nr. 9, București, 1976, p. 85

² R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul secolului al XVII-lea*, București, 1947, p.83

spre Suceava cu o oaste de 6 mii de oameni³. Firește, la acea dată, Ștefan nu-și putea aduna oaste din simplul motiv că nu era încă domnitor al Moldovei. Probabil, cifra includea trupele oferite drept ajutor de către Vlad Țepeș, domn al Țării Românești, o parte din boierii loiali lui Ștefan și țărani care așteptau schimbarea situației prin schimbarea domniei. Observăm, așadar, un număr nesemnificativ de ostași cu care Ștefan dorea să-și întoarcă domnia și să-și răzbune părintele. Cifra poate fi justificată doar prin faptul că nu era vorba de un război de cucerire, ci doar de o schimbare de domnie, lucru perfect realizabil cu 6 mii de oșteni.

Situația privind numărul efectivului militar se clarifică în anul 1467, în timpul campaniei regelui Ungariei, Matei Corvin, în Moldova. În acest an, ungurii au invadat țara cu o oaste de 40 mii de oșteni⁴. În situația creată, Ștefan a adunat o oaste de 12 mii de oșteni⁵, cifră pe care o confirmă și cronicarul polon Jan Dlugosz în lucrarea *Historia Polonica*. Desigur, 12 mii de moldoveni însemnau destul de puțin în comparație cu numărul oștirii ungare, cu atât mai mult că era vorba de un război de apărare. Devine evident conflictul dintre boieri și domn, care se trage încă de la începutul domniei lui Ștefan, când el a înlocuit o parte din marii boieri din Sfatul Domnesc. J. Dlugosz explică acest fapt astfel: “Ștefan – a cărui oștire era inferioară din punct de vedere numeric..., se temea de necredința alor-săi”. Putem, așadar, presupune că o parte din boierii chemați sub steaguri au refuzat să se prezinte, ca semn de protest, fapt ce l-ar fi putut determina pe domn să lupte în considerabilă inferioritate numerică față de inamic. Geniul de strateg i-a permis, totuși, să obțină succesul din noaptea de 14 spre 15 septembrie, la Baia. Efectivul de 12 mii⁶ de oameni al taberei lui Ștefan este amintit și de istoricul român Nicolae Iorga. Dar nici această cifră nu este definitivă. Regulile strategice de apărare a teritoriului impuneau domnitorul să lase o parte din oșteni pentru apărarea cetăților (nu mai puțin de 300 oșteni) precum și pentru alte misiuni suplimentare. Reieșind din aceasta, putem deduce că numărul total al soldaților care au luptat la Baia poate fi redus la 8-10 mii de oameni⁷.

Perioada de după bătălie a fost folosită eficient de către domn. Au fost realizate un șir de reforme militare, economice, politice, menite să stabilizeze relațiile dintre domn și boieri. Pe plan extern, în scopul asigurării integrității

³ *Cronicle slavo-române*, București, 1959, p.34

⁴ J. Dlugosz, *Historica Polonica*, II, col. 417

⁵ Ibidem

⁶ N. Iorga, *Istoria armatei române*, vol. II, București, 1910, p.127

⁷ Ibidem

statale, Ștefan a depus omagii de vasalitate regilor Poloniei și Ungariei; a luat măsuri de pregătire a țării pentru inevitabila confruntare cu Poarta Otomană, confruntare ce urma să înscrie o strălucită pagină în istoria neamului.

Informația fragmentară despre activitatea militară a Moldovei de până la 1475, atestată în izvoarele analizate de noi, nu a asigurat constituirea unui obiect de cercetare mai larg. În schimb, pentru campania otomană din anii 1474-1475 și 1476 tabloul evenimentelor poate fi reconstituit amănunțit. Conform diferitor izvoare, în timpul campaniei din 1474-1475, oastea beglerbegului de Rumelia, Hadîm Suliman Pașa, număra 120 mii de oameni⁸, cifră la care istoricul român Nicolae Iorga mai adaugă și efectivul de 17 mii de munteni⁹, în frunte cu Laiotă Basarab, domn al Țării Românești. În total, oastea de invazie în campanie atingea circa 140 mii¹⁰ de oameni, forță destul de impunătoare pentru sec. XV.

În fața acestui pericol clar din partea turcilor, Ștefan a decretat mobilizarea generală a țării. Nicolae Iorga afirmă că domnitorul avea în tabăra sa 40 mii de ostași¹¹, la care s-au mai alăturat 5 mii¹² de secui, 1,8 mii¹³ de maghiari și 2 mii¹⁴ de poloni. Cronicarul polon Jan Dlugosz susține că în tabăra Moldovei se aflau 40 mii¹⁵ de oșteni. O altă sursă informează că regele Ungariei ar fi trimis, ironic, un contingent de doar 300 de oșteni¹⁶. Observăm că efectivele secuilor sunt enumerate separat de cele ale ungurilor și nu întâmplător. Cei 5 mii de secui reprezentau o oaste de mercenari plătiți de domnitor.

Cronicarul român Hurmuzachi estimează oastea Moldovei în timpul bătăliei la 30 mii de pedestrași și 15 mii de călăreți¹⁷. Un studiu destul de complex asupra efectivului armatei Moldovei în timpul campaniei lui Suliman Pașa a fost realizat de Radu Rosetti. Autorul menționa că efectivul total al oștirii moldovenești număra 50-60 mii de oameni¹⁸. Practic, aceasta este unica sursă care oferă date privitor la efectivul total al soldaților Moldovei participanți la campanie. Și, într-adevăr, dacă excludem din numărul total detașamentele

⁸ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p.97

⁹ N. Iorga, *Acte și Fragmente*, III, București, 1937, p.84

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem

¹² I. Ursu, *Ștefan cel Mare și Turcii*, București, 1914, p.79

¹³ A. Veress, *Documente*, vol. I, București, 1926, p.7-8

¹⁴ C. Chihodaru, *Topografia luptei de la Vaslui*, București, 1975, p.23

¹⁵ I. Dlugosz, *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. II, București 1975, col. 526

¹⁶ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, București, 1986, p.287

¹⁷ Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-III, București, 1975, p.170

¹⁸ R. Rosetti, *Studii asupra războiului lui Ștefan cel Mare*, București 1925, p.21

lăsate de domn pentru apărarea cetăților, care, după cum știm, nu erau atât de puține pe timpul domniei lui, obținem aproximativ 40 mii de ostași, cifră prezentă în majoritatea izvoarelor.

Bătălia de la Vaslui a reprezentat o victorie strălucită a domnului Moldovei, pierderile turcilor constituind între 40 și 100 mii de oameni¹⁹. Ea a demonstrat lumii întregi că imensul colos oriental poate fi învins și cu forțe puține.

Dorind să-și refacă faima, pentru a se confirma ca mare putere și, mai ales, ca izbânda lui Ștefan să nu devină un exemplu pentru popoarele subjugate din Balcani, sultanul a hotărât să întreprindă o incursiune totală în Moldova și, în anul 1476, a pornit el însuși în fruntea oștirii.

Donnado da Lezze menționa că Mehmed al II a venit cu o oaste de 150 mii de oameni²⁰. Dlugosz completa, ridicând oastea turcă la imensa cifră de 200 mii²¹ de oameni, la care adăuga și cifra de 12 mii²² de munteni, veniți în frunte cu domnul Laiotă Basarab. Aceeași cifră de 200 mii²³ o menționa și Balthazar de Piscia, care a cules informația de la prizonierii genovezi fugiți din Suceava. Majoritatea cronicilor vremii relatează că oastea turcă număra 200 mii de ostași.

Intuind imensul pericol care amenința țara, Ștefan a mobilizat iarăși boierii și țăranii la luptă. În ajunul bătăliei, domnul dispunea de un contingent de 40 mii de oșteni²⁴, cifră susținută de majoritatea izvoarelor. În ajunul bătăliei, îl găsim pe domnitor în fruntea unei oștiri de 10 mii de oameni²⁵. Practic, în toate sursele se vehiculează cifrele 40 mii înainte de bătălie și 10 mii nemijlocit în timpul bătăliei. Este exclus ca Ștefan să fi pierdut o parte din soldați în urma unei confruntări armate, deoarece izvoarele nu vorbesc despre o altă confruntare între moldoveni și turci decât de cea de la 26 iulie 1476.

Campania turcilor din anul 1476 a fost organizată pe mai multe direcții concomitent: tătarii au atacat din est, turcii din sud și muntenii din sud-vest. În aceste condiții, țăranii, care formau grosul armatei, au început să ceară permisiune să meargă acasă și să-și apere familiile. Din cauza pericolului dinspre Dunăre, domnul nu le permitea să plece. Ca reacție, a crescut numărul de revolte și dezertări. Ștefan a fost nevoit să le dea învoire țăranilor să

¹⁹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1937, p.305

²⁰ Donnado da Lezze – I.Ursu, *Historia Turchesca*, București, 1910, p.86

²¹ I. Dlugosz, *Documenta Romaniae Historica*, A.Moldova, vol. II, București 1975, col.545

²² Ibidem

²³ *Columna lui Traian*, 1816, p. 378

²⁴ Ibidem

²⁵ Ibidem

plece pe un termen de 15 zile, după care aceștia urmau să se întoarcă. Devine clar de ce, în momentul bătăliei, Moldova s-a putut opune cu doar 10 mii de oșteni. Unii pun la îndoială și cifra de 40 mii de soldați în ajunul bătăliei, argumentând prin pierderile suferite de moldoveni în timpul luptei de la Vaslui. Timp de un an, era destul de greu să se recupereze aceste pierderi. Obiecția pe care am aduce-o ar fi că în lupta de la Vaslui nu a participat toată țara, o parte din populație având, totuși, dubii cu privire la izbânda voievodului în bătălie. Însă, după victorie, gloria sa a fost răspândită pretutindeni, sporind și încrederea poporului, ceea ce i-a permis să adune în 1476, din nou, 40 mii de ostași sub steaguri.

Ștefan înțelegea că, practic, era o sinucidere să ieși cu o oaste de 10 mii de luptători în fața unei armate superioare numeric de 15 ori. De aceea, a hotărât să-i atragă pe turci într-o poziție în care el și oastea sa să fie avantajați. Scopul propus de domn era să încerce o confruntare frontală, să provoace pierderi cât mai mari inamicului, păstrându-și, totodată, oastea proprie. Scopul marelui strateg a fost atins. După mărturiile contemporanilor, oastea otomană a pierdut un număr mare de luptători. Angiolello – participant la campanie de partea turcilor – scria: “l-am pus pe fugă pe contele moldovean, luându-i artileria, și l-am urmărit prin pădure și au rămas morți 200 oameni și prinși 800”²⁶. Cifra de 200 morți este susținută și de polonezul Dlugosz. Însă Dlugosz completează și clarifică situația: pierderile turcilor au fost de 30 mii de morți²⁷, cifră impunătoare, care scoate în evidență geniul de strateg a lui Ștefan.

După bătălia de la Valea Albă, Ștefan era în fruntea unei oștiri de 16 mii de oameni²⁸, rândurile armatei Moldovei mărindu-se cu 7 mii de luptători. Însă nu este exclus ca numărul lor să fi fost și mai mare. După retragerea din bătălie, Ștefan și-a dezbinat oastea pentru ca urmărirea să fie cât mai dificilă. Posibil ca o parte din boieri să fi refuzat să se prezinte la oaste. În aceste condiții, Ștefan a fost nevoit să apeleze iarăși la popor. După cum menționează cronicarul Gh. Ureche: ... “după poticala dintâi și după pierderea oștirii dintâi Ștefan strângea păstorii din munți și argații”. Cronicarul se referă nu la pierderi pe câmpul de luptă, care, după datele pe care le avem, au fost destul de mici, de doar o mie de oameni. E probabil vorba de trădarea marilor boieri.

În cele din urmă, Ștefan și-a refăcut armata, dar nici cu aceste forțe noi nu era în stare să atace armata otomană. Cu toate că suferise pierderi importante, oastea otomană prezenta încă un pericol destul de mare pentru Moldova.

²⁶ Donnado da Lezze – I.Ursu, *Historia Turchesca*, București, 1910, p.90

²⁷ I. Dlugosz, *Documenta Romaniae Historica*, A.Moldova, vol. II, București 1975, col.546

²⁸ *Cronicile salvo-române*, București, 1959, p.34

După bătălie, sultanul era convins că oastea moldovenilor este înfrântă și că nu va mai întâmpina nici o rezistență din partea autohtonilor. Astfel, și-a separat oastea în câteva grupări și a împrăștiat-o prin țară, răspândind vestea că Ștefan este învins și rezistența nu mai are rost. Dar, în urma luptelor de gherilă, turcii au hotărât să se retragă. În drumul de la Suceava la Dunăre, oastea turcă a fost permanent hărțuită. Așa a luat sfârșit și cea de-a doua campanie de amploare în Moldova.

În luna noiembrie 1476, îl găsim pe Ștefan în fruntea unei oștiri de 15 mii de oameni²⁹, invadând Țara Românească. Scopul propus de domn era de a-l înlocui pe Laiotă Basarab, domnul Țării Românești, loial turcilor, cu Vlad Țepeș. Această manevră era menită să încadreze în frontul antiotoman țara vecină. Ștefan conta pe această schimbare de domnie, cu atât mai mult cu cât, în timpul ultimei campanii otomane în Moldova, turcii fuseseră mai mult învinși decât învingători. Acest lucru pune automat Țara Moldovei în fața unei noi campanii otomane de o amploare și mai mare.

În anul 1480, Ștefan cel Mare și Ștefan Bathory, principele Transilvaniei, au încercat să convingă conducerea Țării Românești să se alieze la lupta antiotomană. Efectivele aliaților au atins 60 mii³⁰ de luptători. Nu dispunem de informații privind numărul ostașilor moldoveni în această campanie. Atrage atenția singura remarcă prezentă: moldovenii s-au prezentat cu oaste de boieri și slujitori, toți călări, la care s-au mai adăugat și o parte din țăranii liberi. Așadar, numărul luptătorilor moldoveni poate fi estimat la 20 mii.

Spre finele sec. XV se atestă succese considerabile în domeniul agrar, dar mai cu seamă în comerț. Acest fapt a fost posibil datorită stabilității politice și militare din țară. Toate aceste procese, luate în ansamblu, au favorizat creșterea numărului gospodăriilor țărănești, care, la rândul său, a condus la creșterea economică și apariția unor orașe noi în Moldova.

La oraș se intensifică procesul de specializare a locuitorilor în diferite domenii ale meșteșugăritului și comerțului, se observă creșterea numărului populației urbane. Conform unor autori, orașele mari ale Moldovei, ating în această perioadă o populație semnificativă, în unele cazuri chiar similară cu cea din Europa Occidentală. De exemplu, în anul 1483, Chilia avea o populație de 20 mii de locuitori. Ținând cont de faptul că Chilia nu era cea mai mare cetate a Moldovei, putem presupune că populația Cetății Albe sau a Sucevei era și mai mare. După unele date, toate orașele Moldovei aveau, până la sf. sec. XV o populație nu mai mică de 10 mii de locuitori³¹.

²⁹ *Istoria Militară a Poporului Român*, vol. II, București, 1986, p.321

³⁰ I. Bogdan, *Documente privind relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, vol.I, București, 1905, p.258

³¹ *Cronicile slavo-române*, București, 1959, p.34

În anii următori, evenimentele s-au desfășurat într-o direcție defavorabilă Moldovei. Schimbarea de sultani în Imperiului Otoman nu a anihilat nici pe departe pericolul pentru țară, ba din contra: noul sultan a întreprins o campanie soldată cu pierderea celor mai importante cetăți ale Moldovei.

În anul 1484, sultanul Baiazid al II-lea a pornit o nouă campanie în Moldova. Turcii veniseră cu o armată estimată la 300 mii de oameni³². Aceeași cifră este susținută și de N. Iorga, care adăuga la ea și 70 mii de tătari și 100 nave³³. Numărul mare de nave demonstrează că scopul marelui sultan nu era cucerirea țării, destul de dificilă, după cum o confirmau eforturile predecesorilor, dar cucerirea cetăților-cheie ale Moldovei, neutralizând astfel țara în lupta antiotomană. Pierderea Chilieii și Cetății Albe a fost o lovitură fatală pentru țară și pentru domn. Prin cucerirea lor, turcii și-au creat un cap de pod pe litoralul Mării Negre, având posibilitatea de a invada în orice moment țara.

Izvoarele studiate nu conțin nici o informație despre activitatea oștirii Moldovei în anul 1484. Doar Grigore Ureche menționează că “Ștefan Vodă la gol nu a îndrăznit să iasă, ci numai la strâmtori vroia să le facă zmințeală”³⁴. Această remarcă poate fi interpretată în mai multe sensuri. Dar nu trebuie să uităm că oastea turcă număra aproximativ 400 mii de oameni. Or, efectivele militare ale Moldovei în campaniile precedente cu greu depășeau cifra de 40 mii; în asemenea condiții, Ștefan nu le putea riposta turcilor aflați în superioritate numerică categorică. Un alt motiv au fost și particularitățile teritoriului. În zona de sud a Moldovei predomină câmpiile. În campaniile anterioare, Ștefan putea alege în mod avantajos locul bătăliei, însă, în 1484, în câmp deschis, oastea otomană putea să-și desfășoare pe deplin dispozitivul de luptă. Un alt motiv ar fi și faptul că, odată cu invazia turcilor, din est au năvălit tătarii, în număr de 70 mii de ostași. Domnul trebuia să neutralizeze și această grupare, înainte ca ea să fuzioneze cu grosul armatei turce. Izbânda domnului era imposibilă în aceste împrejurări.

O altă interpretare a celor scrise de Grigore Ureche ar fi ideea că domnul fusese trădat de o parte a boierimii. În acest caz se repeta un scenariu analog celui din Țara Românească. După o luptă crâncenă de câteva decenii contra turcilor și pierderile la care era supusă Țara Moldovei, boierii au refuzat să-și mai susțină domnul, considerând că e mai bine să plătească tribut decât să cadă pe câmpul de bătălie, cu atât mai mult cu cât efortul lor era practic nul. Trădarea boierilor ar putea fi un motiv din care Domnul “la gol nu a îndrăznit să iasă”.

³² *Cronicile turcești privind țările române*, vol. I, București 1966, p.326-327

³³ N. Iorga, *Istoria Armatei Române*, ed. II-a, București 1929, p.45

³⁴ Gh. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldova*, București, 1958, p.107

Rezultatele campaniei otomane din anul 1484, în primul rând pierderea cetăților, au fost catastrofale pentru Moldova, ea fiind practic limitată în lupta ei antiotomană.

În perioada imediat următoare, Ștefan cel Mare a încercat să echilibreze situația tensionată din țară, în primul rând în mediul boierilor. Din acest moment, politica externă și internă Moldovei a luat o nouă direcție. Pierderea celor două cetăți l-a pus pe domn în situația de a cere polonezilor ajutor pentru recuperarea lor. Regele polon a trimis o oaste impresionantă, de 100 mii de oameni³⁵, dar urmărind cu totul alte scopuri. Intrând în țară, în loc să meargă spre sud, au pornit pe drumul Sucevei, cu scopul de a o cuceri. Înțelegând acest lucru, domnul Moldovei a luat măsuri pentru întărirea cetăților și s-a retras în sudul țării, așteptând acțiunile armatei polone. Oastea lui Cazimir a ajuns la Suceava și a pornit asediul. Oastea polonă care a participat la asediu era estimată la circa 80 mii de soldați, fără a-i pune la socoteală pe cărauși, negustori și servitori, cât jumătate din numărul soldaților³⁶. Regele decretase mobilizarea generală a armatei regatului și a vasalilor de peste hotare, mobilizare care, după mai multe surse nu fusese realizată anterior decât o singură dată, în anul 1474, în timpul campaniei împotriva Ungariei³⁷.

Pe lângă faptul că polonii au invadat țara cu forțe imense, ei au adus cu ei și o impresionantă artilerie de asalt. Din cele 200 tunuri de care dispuneau, două erau de calibru nemaîntâlnit până atunci. Unul era tras de 40 de cai, iar celălalt – de 50, numărându-se printre cele mai mari piese de artilerie folosite în sec. XV-XVI.

Ștefan a recrutat o armată de 40 mii de oșteni³⁸, completată cu un contingent de 12 mii de transilvăneni, sub comanda voievodului Bartolomeu. S-a vehiculat ideea că și Poarta Otomană a trimis între 200 și 2 mii de soldați, însă considerăm că era un joc al voievodului, care a deghizat oștenii moldoveni, pentru a crea impresia unui ajutor din partea turcilor³⁹.

Bătălia a fost câștigată de moldoveni în locul numit Codrii Cosminului.

În anul 1501, găsim o referință la contingentul armatei Moldovei. Cardinalul Regino, legatul papal în Ungaria și Polonia, raporta la Roma că voievodul Moldovei dispunea de 30 mii de luptători pentru cazul unei invazii din exterior. Observăm așadar că, chiar în ultimii săi ani de viață, Ștefan putea recruta o armată capabilă să riposteze unui atac puternic.

³⁵ B. Wapowski, *Scriptores Rerum Polonicarum*, vol.II, Cracovia, p.27

³⁶ Ibidem

³⁷ Gr.Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1958, p.103

³⁸ Șt. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeetorii Moldovei*, București, 1973, p.87

³⁹ D. Onciul, *Din istoria Bucovinei*, București, 1968, p.124

SUMMARY

The 15th century may be called the Golden Era of military art in Medieval Moldova. Military art of Moldova has quickly developed in only 50 years. In this context, both the number of soldiers and factors that proved to be important for the success of battles, including the quality of troops, should be mentioned. Historical documents offer us some figures of the military staff in the glorious times of the Moldovan Medieval troops thus giving us the possibility to make a statistic analysis of that period of time.

Dr. Valentin ARAPU

In memoriam
Anatol GORODENCO

RĂZBOAIELE LUI SKANDERBEG

Problema războaielor a trezit întotdeauna atât interesul specialiștilor în domeniul istoriei civilizației umane, cât și al publicului cititor. Asta și pentru că, în perioadele mai dificile, în istoria fiecărui popor au existat personalități carismatice, înzestrate cu virtuți și calități deosebite, care insuflau maselor încredere într-un destin mai fericit. În momentele cruciale ale epocii medievale, în spațiul sud-est european s-au impus conducători de excepție precum: Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș (la români), Ștefan Dușan (la sârbi), Simeon cel Mare (la bulgari), Ioniță Caloianul (la români și bulgari), Gjerji Kastrioti, supranumit Skanderbeg (la albanezi).

Politician abil, strateg talentat, susținător al creștinismului, Skanderbeg s-a implicat plenar în apărarea poporului albanez, dar, mai ales, în acțiunile de ocrotire a Europei de agresiunea osmană. Rezistența albanezilor și curajul personal al lui Skanderbeg au servit drept model moralizator și pentru alte popoare pe care istoria le-a așezat în calea expansiunii semilunii. Putem afirma cu fermitate că epoca glorioasă a lui Skanderbeg a reprezentat și o pagină dintre cele mai strălucite din istoria artei militare a Europei.

Sursele narative evocă detaliat războaiele lui Skanderbeg cu osmanii, chiar dacă autorii bizantini sperau că Imperiul Otoman s-ar putea salva într-un mod miraculos. Detalii amănunțite despre tactica și strategia militară

a lui Skanderbeg conțin scrierile istorice ale lui Laonic Chalcocondil¹ și Critobul din Imbros².

Aspecte și nuanțe privind bătăliile purtate de Skanderbeg a fost analizate, pe parcursul mai multor perioade istorice, în numeroase studii și lucrări monografice. Dintre cele mai reprezentative amintim aici lucrările cercetătorilor F.Noli³, G.L.Kurbatov⁴, K.Frashëri⁵, G.L.Arș⁶, C.Mureșanu⁷, Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici⁸, S.Pollo, A.Puto, S.Anamali⁹, Kasem Biçoku¹⁰, Al.Madgearu¹¹, Kopi Kyçyku¹².

Dar până a proceda la o analiză nemijlocită a luptelor conduse de Skanderbeg, ar trebui să facem o succintă trecere în revistă a câtorva aspecte esențiale ale originii poporului albanez, aspecte care, în viziunea noastră, explică tenacitatea și duritatea manifestate în acțiunile lor de rezistență în fața suprimării libertății lor de către bizantinii ortodocși, osmanii musulmani sau venețienii catolici. În acest context, amintim cele două teorii importante privind originea albanezilor. Conform unor cercetători, albanezii ar fi în exclusivitate urmașii ilirilor, alți savanți susțin că strămoșii albanezilor ar fi tracii.

Primele informații confirmate despre albanezi datează din epoca medievală, din sec. XI, și aparțin, în special, autorilor bizantini Mihail Attaliates și Ana

¹ **Laonic Chalcocondil (1423–1487/90)**, unul dintre cei mai distinși istorici bizantini din sec.XV. Reprezintă prima generație bizantină raliată la puterea otomană. Numele său adevărat este Nicolaos, iar Laonicos este un nume literar, o metateză savantă, adoptată din spirit de imitație a antichității clasice. Numele Chalcocondil, transmis în numeroase variante, se reduce la două principale: Chalcocondil – “Cel cu condeiul de aramă” și Chalcocondil – “Cel cu candela de aramă”

² **Critobul din Imbros (1410–1467/70)**, numele său adevărat pare a fi Mihail Critopulos. Originar de pe insula Imbros, este dregător bizantin care a trecut în serviciul turcilor. În anul 1456 a fost numit guvernator al insulei Imbros, pe care o predase osmanilor

³ F. Noli, *Storia di Skanderbeg*, Roma, 1924

⁴ G. L. Kurbatov, *Skanderbeg. Narodnyj geroj Albanii*, Leningrad, 1961

⁵ K. Frashëri, *Histoire d'Albanie*, Tirana, 1964

⁶ G. L. Arș, *Kratkaja istorija Albanii*, Moskva, 1965

⁷ C. Mureșanu, *Iancu de Huneidoara*, București, 1968

⁸ Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici, *Skanderbeg*, în: Magazin Istoric, București, 1968, nr. 1, pp. 84-87

⁹ S. Pollo, A. Puto, K. Frashëri, S. Anamali, *Histoire de l'Albanie des origines à nos jours*, Lyon, 1974

¹⁰ Kasem Biçoku, *Skanderbeg în Europa*, în: Magazin Istoric, nr. 11, București, 1976, pp. 49-51

¹¹ Al. Madgearu, *Originea medievală a focarelor de conflict din pen. Balcanică*, București, 2001

¹² Kopi Kyçyku, *Istoria Albaniei*, București, 2002

Comnena¹³. Albanezii se autodenumeau *shkipetari* / *vulturi*, iar în izvoarele medievale aceștia sunt atestați ca *arbanitai*, *albanitai*, *albanoi*¹⁴, autorii care îi numesc “albanoi” sau “arbanoi” susțin că albanezii ar proveni de la triburile illyrilor. De la numele unui trib al illyrilor provine și denumirea tardivă a țării - *Arber*, *Arberi* (*Arbanos*, *Albanon*, *Albania*). Originea etnonimului *albanez* provine de la termenul *arber*, derivat din rădăcina indo-europeană a cuvântului *alb*, care mai înseamnă și *munte*, *platou*. Albanezii înșiși își mai spuneau *arberi* sau *arbereși*¹⁵. Acest nume a fost unanim acceptat în sec. XIII-XV, când s-a recunoscut că o bună parte din zona respectivă este locuită de albanezi.

Argumentele în favoarea originii trace a albanezilor sunt mai mult de origine toponomastică și fonetică. Cercetătorii N.Jolk și A.Balotă susțin că limba albaneză “poate proveni tot atât de bine din tracă, cât și din iliră”, albanezii “fie ei urmași ai ilirilor, fie ai tracilor” “sunt, oricum, urmașii străvechi ai populației acestei părți a Europei, și ei nu s-au putut păstra decât grație fortăreței naturale a munților în care au trăit, dacă nu s-au și format”¹⁶.

Odată cu pătrunderea turcilor în Balcani, expansiunea lor s-a răsfrânt și asupra albanezilor. Marile familii nobiliare albaneze, printre care și cea a lui Gjon (Ioan) Kastrioti, au fost nevoite să-și recunoască dependența față de turci, trimițându-și fiii ca ostatici la curtea sultanului. Numele Kastrioti provine de la denumirea regiunii în care își avea posesiunile acest neam princiar. Sursele istorice confirmă că Skanderbeg și părinții lui erau numiți Kastrioti, familia lor fiind originară din satul Kastrat, regiunea Hasit din partea de nord-vest a Albaniei de astăzi.

Originea etnică a lui Gjergj Kastrioti, numit și Gheorgji Castriota Skanderbeg, prezintă un prilej de polemică pentru cercetătorii din mai multe state

¹³ **Ana Comnena (1083–1153)**, fiica împăratului Alexios I Comnenul (1081–1118), căsătorită cu Nicefor Bryennios. Singura femeie-istoric a Bizanțului. Fire cultivată, cunoștea bine cultura antică. A tins să redea obiectiv evenimentele. În *Alexiada*, Ana Comnena previne o posibilă acuzare de părtinire prin expresia: “Îmi iubesc tatăl, dar iubesc mai mult adevărul”. *Alexiada* a fost scrisă în anul 1138, la mănăstirea Maica Domnului, unde autoarea a fost exilată de fratele său Ioan. Ana Comnena împlinise la acel moment 55 de ani, iar tatăl ei decedase cu douăzeci de ani în urmă. Putem presupune că autoarea a scris în baza unor materialele acumulate pe parcursul vieții sale tulburate, inspirându-se și din informațiile martorilor oculari, iar uneori și de la descendenții acestora. Ana Comnena utilizează un lirism cald atunci când își descrie părinții, expune circumstanțele începutului primei cruciade, oglindește scena pedepsirii bogomililor, oferă un portret concis și perfect al normandului Bohemond.

¹⁴ Kopi Kyçyku, *Op. cit.*, p. 10

¹⁵ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, Iași, 2000, p. 36

¹⁶ Kopi Kyçyku, *Op. cit.*, p. 16-17

balcanice. În epoca medievală, Albania de Nord a fost incorporată de câteva ori în statul sârb, întreaga Albanie fiind și parte componentă a statului lui Ștefan Dușan, care, în 1364, s-a proclamat ”împărat al sârbilor și grecilor (*romaiioi*), al bulgarilor și albanezilor”¹⁷. Conform cercetătorului Walter Kolarz, creația populară și legende sârbești elogiază faptele militare de pe teritoriul ”albanez și nu sârbesc (ca, de pildă, ridicarea orașului Scutari /Shkodër) și acțiunile glorioase ale lui Skanderbeg, pe care niciunul dintre cronicarii contemporani nu l-a elogiat în limba albaneză”¹⁸.

În istoriografia sârbă s-a vehiculat opinia că Skanderbeg ar fi de origine sârbă, numele lui adevărat fiind Kastriotić. În sprijinul acestei afirmații vine și genealogia completă a familiei Kastriotić, dar și cele câteva notițe în limba sârbă ale lui Skanderbeg însuși¹⁹.

Din lipsă de surse documentare, copilăria și adolescența lui Gjergj Kastrioti este descrisă doar sumar. Unii autori, printre care și Ion Mihai Cantacuzino²⁰, susțin că Gheorghe Castrioti Skanderbeg s-ar fi născut în anul 1405, dată pe care n-o confirmă toți istoricii, inclusiv cercetătorul albanez Kopi Kyçyku, care menționează că Gjergj Kastrioti s-ar fi născut în anul 1412²¹. Estimarea cronologică propusă de Kopi Kyçyku provoacă mari dubii, deoarece e greu să crezi că, la o vârstă atât de fragedă, Skanderbeg îndeplinea funcții atât de importante, pe care i le încredințase conducerea otomană. De aceea, vom accepta varianta susținută de majoritatea autorilor, și anume că Skanderbeg s-a născut la 6 mai 1405²².

La vârsta de 9 ani, Gjergji Kastrioti, cel mai mic dintre fii lui Gjon Kastrioti, împreună cu alți trei frați ai lui, a fost trimis ostatic la curtea sultanului²³. La Andrianopol, în școala içoğlacilor (pajilor), a studiat dreptul și legea musulmană, fiind circumcis și apoi educat în spiritul religiei islamice²⁴ sub numele de Skender²⁵. A înșușit 5 limbi străine: turca, araba, greaca, italiana, sârba, după

¹⁷ Francis Dvornik, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, București, 2001, p. 100

¹⁸ Walter Kolarz, *Mituri și realități în Europa de Est*, Iași, 2003, p. 179

¹⁹ T. R. Georgevich, *The Albanians and the Great Powers*, Leipzig, 1913, p.34

²⁰ Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, București, 1996, p. 574

²¹ Kopi Kyçyku, *Op. cit.*, p. 45

²² *Gjergj Kastriot Skanderbeg*, în: www.monsieur-biographie.com/celebrite/biographie/gjergj_kastriot_skanderbeg-11512... – 60k

²³ Rodion Raskolnikov, *Gjergj Kastrioti dit Skanderbeg, un héros albanais et européen méconnu*, în: fr.novopress.info/?p=6093 – 29k

²⁴ *Skanderbeg – vrednicul urmaș al Macedoneanului*, în: www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/ – 33k

²⁵ Barbara Jelavich, *Op. cit.*, p. 44

care a devenit conducător militar al unei unități de cavalerie. La vârsta de 19 ani i s-a conferit înaltul titlu de sangeac-bey²⁶, învrednicindu-se și de “o mare faimă militară în timpul campaniilor militare turcești împotriva mongolilor din Asia Mică”²⁷. Grație talentului său militar și capacităților sale organizatorice, a fost supranumit de turci Iskander-bey, fiind cunoscut ulterior mai mult cu numele de Skanderbey sau Skanderbeg. Numele Iskander-bey acordat de osmani “ca o referire măgulitoare la Alexandru cel Mare”²⁸, confirma, însă, sorgintea princiară a lui Gjerji Kastrioti și recunoașterea geniului său militar.

Mai târziu, Skanderbeg a deținut funcții importante în administrația și armata osmanilor, în anul 1438, fiind numit *subaş* (*subash*), adică guvernator al Kruja (Krujë), iar între anii 1439 și 1443, a deținut și funcția de sangeac-bey de Dibra. Cât s-a aflat la curtea sultanului, a menținut relațiile cu rudele și apropiații din Albania, ducând tratative secrete cu Veneția, Ungaria și Curia Papală în vederea formării unei coaliții antiotomane²⁹. Spre deosebire de alți nobili albanezi, care în timpul aflării lor la curtea suveranului s-au turcit totalmente, Skanderbeg și-a menținut identitatea etnică.

În perioada analizată de noi, în mediul căpeteniilor albaneze se urzeau planurile unei ample revolte împotriva otomanilor. Spiritul lui combativ și încrederea în forțele proprii fuseseră stimulate și de victoria pe care o repurtase Gjergj Arianiti în iarna lui 1432-1433, când o armată osmană de 10.000 oameni a fost distrusă aproape în întregime. În anul 1434, Gjergj Arianiti l-a învins pe Sinan Pașa, beiler-bei de Rumelia și pe Isac Bei, sangeac-bei de Skopje³⁰.

Momentul de cotitură în activitatea lui Skanderbeg s-a produs în anul 1443, când, însuflețit la acțiuni concrete de exemplul lui Iancu de Hunedoara, a întreprins o campanie împotriva turcilor și, în timpul expedițiilor militare ale creștinilor (1443), având înțelegeri secrete cu Iancu de Hunedoara, părăsește armata otomană³¹. Însoțit de 300 de călăreți, cu un firman fals, alcătuit de un secretar turc care avea acces la pecetea sultanului, Skanderbeg a reușit să pătrundă fără obstacole în cetatea Kruja, și, în scurt timp, a pus stăpânire pe ea³². Astfel, cetatea Kruja a devenit simbolul rezistenței albanezilor. Anume aici, la 28 noiembrie 1443, Skanderbeg a proclamat crearea statului albanez liber.

²⁶ **Sangeacbey** – conducător de **sangeac**, unitate militar-administrativă în cadrul imperiului osman

²⁷ Francis Dvornik, *Op. cit.*, p. 209

²⁸ C. A. Chekrezi, *Albania Past and Present*, New York, 1919, p. 28

²⁹ Barbara Jelavich, *Op. cit.*, p. 44

³⁰ Kopi Kyçyku, *Op. cit.*, p. 43

³¹ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, vol. II, București, 1969, p. 9-10

³² *Skanderbeg (1405 - 1468)*, în: www.herodote.net/citations/citations.p?nom=Skanderbeg – 11k

După ce a ocupat cetatea Kruja și i-a izgonit pe turci din celelalte fortărețe albaneze, Skanderbeg a mărturisit că renunță la islam și revine la credința creștină, iar musulmanii din Kruja, care n-au vrut să-i urmeze exemplul, au fost trași în țeapă, în frunte cu Hasan-Beg, fostul guvernator al ținutului³³.

La 2 martie 1444, Gheorghe Kastriotul a convocat, la catedrala Sfântul Nicolae din Lezha, o adunare generală a marilor feudali, la care au participat reprezentanți ai marii nobilimi albaneze și unii delegați din partea Republicii Sfântului Marcu. În cadrul ei, s-a decis crearea unei alianțe politice și militare numită **Liga de la Lezha** sau **Liga albaneză** și s-a convenit asupra creării unei armate comune, formate din ostași recrutați de pe toate posesiunile feudalilor. S-a creat și o vistierie comună, cu alocații în sumă de 200 mii ducăți de aur, adunați de la nobili albanezi. Skanderbeg a impus un sistem de taxe, și, folosindu-se de averea familiei sale, precum și de veniturile provenite de la marile ocne de sare din Selina, și-a echipat oastea cu piese de artilerie și cu arme³⁴. Lui Skanderbeg i s-a acordat titlul de căpitan general al Albaniei, el reușind să creeze un puternic centru de rezistență împotriva otomanilor. Ulterior, acest centru a oprit în repetate rânduri invazia otomanilor și a dejucat planurile lor de cucerire³⁵. Pentru prima oară în istorie, Albania fusese unită sub o conducere unică.

În afară de faptul că a definit scopurile militare ale albanezilor, *Liga albaneză* a reprezentat și un pas important în procesul de consolidare a statului. Orașele albaneze au cunoscut un val de înflorire, iar Skanderbeg a impus o legislație unică, ce a funcționat sub numele de **Canoanele lui Skanderbeg**.

Liga de la Lezha avea caracter militar și politic. Skanderbeg a întreprins numeroase modificări de ordin intern, menite să consolideze capacitățile de apărare. Pe lângă faptul că a creat o armată mobilă și bine organizată, el a trecut în rezervă toți bărbații pasibili de serviciu militar, a întărit și reconstruit cetățile de la frontieră; a format detașamente de grăniceri; a instalat posturi de observare.

În diferite perioade ale rezistenței, efectivele lui militare ajungeau la 12-15.000 ostași³⁶, iar în momentele critice pentru țară, când erau chemați sub arme țărani și meseriași, cifra ajungea la 20.000³⁷. De o faimă deosebită, inclusiv în

³³ Skanderbeg – vrednicul urmas al Macedoneanului, în: www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/ – 33k.

³⁴ Ibidem

³⁵ G. L. Kurbatov, *Skanderbeg-narodnyj geroj Albanii*, Leningrad, 1961, p. 45-48; G. N. Mitkevici, *Albania po puti peremen*, Moskva, 1991, p. 7-8

³⁶ R. Ernest Djipju i Grevor N. Djupiji, *Vsemirnaja istorija vojn. Kniga vtoraja. 1400 god-1800 god*, Sankt-Peterburg. Moskva, 1997, p. 128

³⁷ Rodion Raskolnikov, *Gjergj Kastrioti dit Skanderbeg, un héros albanais et européen méconnu*, în : fr.novopress.info/?p=6093 – 29k

rândurile turcilor, s-a bucurat garda pretoriană subordonată direct lui Skanderbeg, efectivele ei, estimate la 3.000 ostași, fiind selectate din rândurile combatanților albanezi. Garda lui Skanderbeg era formată din unități de infanterie și cavalerie ușoară, lui subordonându-i-se nemijlocit detașamentele conduse de Moisi Golemi, unul dintre cei mai talentați comandanți albanezi. Aceste detașamente aveau misiunea de a asigura securitatea frontierelor de est și de a contracara primele lovituri turcești, în cazul începerii unui război. Skanderbeg mai miza pe efectivele militare ale nobililor albanezi care făceau parte din *Liga de la Lezha*³⁸.

Activitatea *Ligii de la Lezha* a cunoscut și unele lacune de organizare. Feudalii aveau dreptul să părăsească liga când doreau, fiecare căpetenie efectua controlul în districtul său, Skanderbeg exercitând controlul deplin în doar câteva regiuni ale Albaniei. La fel ca și alți feudali din spațiul balcanic, albanezii s-au dovedit “recalcitranți atunci când era vorba să predea puterea unuia dintre ei, iar o parte dintre aceștia cooperau cu conducerea otomană”³⁹.

În același timp, Skanderbeg a promovat politica unor alianțe dinastice între familiile de nobili albanezi, fenomen răspândit pe larg în mediile elitiste medievale. Skanderbeg s-a căsătorit cu Donika, fiica lui Gjergj Arianiti. Suroarele lui Skanderbeg au fost măritate cu reprezentanți ai unor familii albaneze puternice: Mamica – cu Muzak Topia, Mara – cu Stefan Gojcin (Cernoievič) de la Zeta, Jella – cu Pal Stres-Balsha, Angelina – cu Vlendan (fratele lui Gjergj Arianiti). În consecință, aceste mariaje dinastice s-au reflectat în mod direct asupra simbolurilor statale albaneze, inspirate și din tradițiile vechi. Skanderbeg a folosit simbolul regelui Pirrhus – scutul împodobit cu un cap de capră. Pe ștampila și stema sa oficială erau reprezentate, în calitate de simboluri, vulturul bicefal al familiei Muzaka și steaua cu șase colțuri a principatului Balshaj. Steagul albanezilor îl copia pe cel bizantin – câmp roșu cu un vultur negru în centru – semn al ambițiilor, dar și al continuității luptei cu turcii otomani după căderea Constantinopolului (1453)⁴⁰.

Pe plan extern, Skanderbeg a purtat tratative în numele Ligii, stabilind relații diplomatice cu Veneția, Franța, Anglia, Spania, Republica Ragusa, Regatul Neapolelui, Milano și Ungaria; a îmbunătățit relațiile cu papalitatea, în scopul creării unui larg front antiotoman.

³⁸ Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici, *Skanderbeg*, în: “Magazin Istoric”, București, 1968, nr. 1, p. 85-86

³⁹ Barbara Jelavich, *Op. cit.*, p. 44

⁴⁰ Kopi Kyçyku, *Op. cit.*, p. 46

În primăvara anului 1444, o armată otomană de 25.000 ostași, condusă de către Ali-Pașa, a pornit spre Albania⁴¹. "Ilirii (albanezii)", după spusele cronicarului Critobul din Imbros, "locuind din vechime în munții mari și foarte înalți și având cetăți întărite și greu de cucerit, și în interiorul țării și la marginea mării, și locuri greu de umblat și prăpăstioase și fiind bine adăpostiți și siguri din toate părțile"⁴² au folosit la maximum avantajele reliefului descris. Liderul albanez a hotărât să atace oastea otomană la trecerea printr-un defileu strâmt, unde numărul mare al turcilor nu mai constituia un avantaj, ci dimpotrivă. Bătălia s-a dat în iunie, la Dibra de Sus, și a adus turcilor o înfrângere umilitoare, sporind considerabil prestigiul lui Castriota⁴³. În urma acestei bătălii, pierderile turcilor se estimau la 7.000 morți și 500 prizonieri⁴⁴.

Înfrângerea otomanilor în bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) a hotărât soarta Balcanilor și a Imperiului Bizantin. Mai multe încercări ale turcilor otomani de a pătrunde în Albania au fost respinse, cele mai cunoscute fiind bătăliile de la Mokra (1445) și Dibra de Sus (1446).

În 1447, turcii au organizat o nouă campanie împotriva Albaniei, în urma căreia albanezii au pierdut cetatea Sfetigrad, fapt ce a condiționat încheierea unui acord între Iancu de Hunedoara și Skanderbeg în vederea organizării, în anul 1448, a unei campanii militare comune împotriva armatei otomane. Prevenit de către despotul Serbiei Gheorghe Brancovic despre campania lui Iancu de Hunedoara, sultanul a reușit să asigure pregătirile pentru confruntare, iar Skanderbeg, fiind implicat într-un conflict cu Venetia, nu a reușit să-și respecte angajamentele. În plus, despotul Serbiei nu a permis ca cei 20.000 ostași albanezi să traverseze pământurile sale din Kossovo, ca să vină în ajutorul armatei lui Iancu de Hunedoara. La 18 octombrie 1448, armata otomană a învins armata româno-ungară, iar Iancu de Hunedoara a fost luat prizonier⁴⁵.

Sultanul Murad al II-lea a decis să-i pedepsească pe vasalii balcanici care au contestat puterea turcilor în Balcani. În anii 1448 și 1450, turcii au întreprins câteva expediții nereușite împotriva lui Skanderbeg, fiind nevoiți să se mulțumească doar cu jefuirea regiunilor pe care au reușit să le cucerească⁴⁶.

⁴¹ R. Ernest Djipju i Grevor N. Djupiji, *Op. cit.*, p. 128

⁴² Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea*, p. 338

⁴³ *Skanderbeg - vrednicul urmas al Macedoneanului*, în: www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/-33k

⁴⁴ R. Ernest Djipju i Grevor N. Djupiji, *Op. cit.*, p. 128

⁴⁵ Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, București, 1958, p. 276

⁴⁶ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, București, 1958, pp. 206-208

Și pentru că Skanderbeg a fost neascultător, în anul 1450, sultanul Murad al II-lea a mai organizat o campanie împotriva albanezilor. Circa 100.000 de turci – dintre care 60.000 spahii și 40.000 ieniceri – au ocupat cetatea Berat, ajungând până la Kruja, unde Skanderbeg păstra doar o garnizoană mică, sub conducerea lui Vrana Konti. Sultanul a asediat cetatea pe parcursul întregii veri, bombardând-o cu artileria grea și utilizând tunuri de calibru mare “care depășeau prin forța de foc tot ce se folosisese până atunci”⁴⁷. Skanderbeg, împreună cu o parte din armată, s-a retras în munți și hărțuia armata otomană, întrerupând legăturile de aprovizionare ale acesteia. Împotriva turcilor a fost declanșat un adevărat război de gherilă, micile formațiuni albaneze atacau încontinuu din spate trupele sultanului. Conform contemporanilor, în special în baza informațiilor oferite de cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil, “Schender, feciorul lui Ivan” venind în ajutor apărătorilor orașului Crua, “s-a repezit asupra lor (turcilor – n. a.) și s-a luptat, demonstrând mari isprăvi”⁴⁸. Din cauza pierderilor și a iernii, sultanul a fost nevoit să se retragă din Albania.

Victoria reputată de albanezi a dus faima lui Skanderbeg în întreaga Europă. I-a fost acordat titlul de “campion și pavază a creștinătății” și, timp de 20 de ani, a fost recunoscut drept cel mai neînfricat luptător contra turcilor⁴⁹.

În acest răstimp, albanezii și-au intensificat acțiunile. Încercările turcilor de a pune stăpânire pe teritoriul Albaniei s-au soldat cu eșec, albanezii respingând atacurile de la Pollog (1453), Berat (1455), Oranik (1456) și Albulena (1457).

La asediul cetății Berat (1455), Skanderbeg a suferit, după cum atestă sursele istorice, una dintre puținele sale înfrângeri: a pierdut pe câmpul de luptă 4.000 soldați. Mehmed, însă, nu a putut profita de această izbândă, fiind nevoit să se retragă din cauza apropierii iernii⁵⁰. În același an, Skanderbeg i-a alungat pe turci și din cetatea Berat. În scurt timp, însă, turcii și-au refăcut forțele și albanezii, suferind o nouă înfrângere, au fost nevoiți să se retragă.⁵¹

Propunându-și să anihileze complet rezistența albanezilor, sultanul a început să promoveze o politică de dezbinare a unității albanezilor, folosind în acest sens contradicțiile interne, ambițiile unor nobili albanezi și, nu în ultimul rând, forța orbitoare a banilor. Turcii l-au atras de partea lor pe nepotul și cel mai apro-

⁴⁷ Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici, *Op. cit.*, p. 86

⁴⁸ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, pp. 207-208

⁴⁹ Andre Clote, *Mahomed al II-lea cuceritorul Bizanțului*, București 1993, p. 17

⁵⁰ *Skanderbeg - vrednicul urmas al Macedoneanului*, în: www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/-33k

⁵¹ G. L. Arș, *Op. cit.*, pp. 28-29

piat consilier a lui Skanderbeg – Hamza Castriota, iar ulterior și pe unul dintre căpitani albanezilor, pe Moisi Golemi. Acesta a trecut în tabăra turcilor în anul 1456, încercând, cu 15.000 turci, să-l atace pe Skanderbeg prin surprindere⁵².

În 1457, turcii au organizat o campanie în Albania, invadând-o cu o armată de 80.000 oameni, comandați de talentatul general Isac-bey Evrenos. Suferind la început pierderi, Skanderbeg s-a retras în munți, de unde a organizat câteva atacuri fulgerătoare. Cea mai răsunătoare a fost victoria de la Uje Bardhe, nu departe de Kruja, unde a distrus o armată turcă de câteva mii de oameni⁵³, care, în cele din urmă, a fost nevoită să se retragă.

Apreciind meritele lui Skanderbeg în ceea ce ține de apărarea lumii creștine de invaziile turcilor osmani, Papa Pius al II-lea l-a numit “Atlet al lui Christos”⁵⁴. Din inițiativa pontificelui suprem, în anul 1459, a fost convocat Congresul de la Mantua, la care au participat reprezentanții principalilor suverani din Europa. La congres s-a vorbit despre organizarea unei campanii comune împotriva agresiunii otomane. Ajutoarele promise de ducele Milanului (2.000 călăreți și 1.000 pedestrași) și decesul papei Pius al II-lea (14 august 1464) au spulberat însă speranțele lui Skanderbeg privitor la organizarea unei cruciade europene.

Către anul 1464, Skanderbeg, conform înțelegerilor cu Veneția și Neapole, a început o ofensivă împotriva turcilor, dar nici unul dintre aliați nu i-a oferit sprijinul promis. Ca răspuns, sultanul a trimis în Albania oștile conduse de Balaban-pașa, un albanez turcit, atacul căruia a fost respins de către detașamentele albanezilor⁵⁵. Peste puțin timp, sultanul a preluat personal conducerea unei armate de 150.000 oameni și, înaintând până la Kruja, a trecut prin foc și sabie întreaga Albanie. Distrugând recolta, a sortit populația la o foamete cumplită⁵⁶. Skanderbeg, aflat în fruntea unor detașamente ce se adăposteau în munți, urmărea tot ce se întâmpla și, în cazurile în care turcii încercau să pătrundă în cetate, îi ataca prin surprindere de la spate, hărțuind permanent armata otomană. Sultanul și o parte din armată s-au retras, lăsându-l pe Balaban-pașa sub zidurile Krujei. Grație dârzeniei lui Skanderbeg și sprijinului oferit de populație, albanezii au reușit să-i înfrângă pe turci, Bala-

⁵² Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici, *Op. cit.*, p.87

⁵³ Kasem Biçoku, *Op. cit.*, p. 49

⁵⁴ *Skanderbeg (1405 - 1468)*, în: www.herodote.net/citations/citations.php?nom=Skanderbeg – 11k

⁵⁵ Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451-1467*), București,

1963, p. 348

⁵⁶ Ibidem

ban-paşa fiind rănit, apoi murind pe câmpul de luptă, iar oastea lui – forţată să se retragă. În anii ce au urmat, turcii au organizat noi incursiuni, dar toate au fost respinse de albanezi⁵⁷.

Între timp, turcii au reuşit să construiască cetatea Elbasan, care le-a permis să supravegheze teritoriul din apropierea cetăţii Kruja, numită de bizantini “acropolă şi pavăza ţării întregi”⁵⁸, tactică pe care turcii au folosit-o şi la cucerirea Constantinopolului. Pentru a obţine controlul asupra Bosforului, Mehmed al II-lea a construit fortăreaţa Rumeli Hisari pe ţărmul european, blocând astfel capitala bizantină şi lipsind-o de ajutoare substanţiale din afară⁵⁹. Conform lui Critobul din Imbros, pregătirile pentru construcţia cetăţii Elbasan au început din iarnă, sultanul pregătindu-se minuţios de această campanie şi “ducând cu sine tunuri şi arme şi toată pregătirea pentru ridicarea unei clădiri, şi zidari şi dulgheri şi unelte de dulgherie şi zidărie şi fier mult şi bronz şi câte de toate de acestea ca pentru zidirea şi clădirea unei cetăţi”⁶⁰. Cetatea Elbasan a fost edificată pe “temeliile unui oraş vechi”, aşezarea Scampsae şi a fost populată cu oameni aduşi “din ținuturile, locurile şi oraşele primprejur”, sultanul aducând aici “arme multe şi tunuri aruncătoare de bolovani şi catapulte şi toată cealaltă pregătire de război” şi lăsând în fortăreaţă “o garnizoană îndestulătoare, 400 soldaţi din garda sa (ieniceri), pe cei mai războinici şi mai voinici, şi satrap (guvernator) ţării şi general-comandant cu oaste destulă pe cel mai de ispravă bărbat din suita sa şi cu multă ştiinţă militară, ca să cutreiere şi să strice neîntre-rupt toată ţara ilirilor (albanezilor) şi să țină împresurat oraşul Crua”⁶¹.

În 1468, turcii au fost învinşi lângă Shkodra, iar scurt timp după aceea, îmbolnăvind-se de ciumă, Skanderbeg s-a stins din viaţă, la 17 ianuarie 1468. Înainte să moară, a reuşit să afle că armata condusă de locotenentul său, Leka Dukadjini, i-a învins pe turci la Shkodra⁶². Skanderbeg a fost înmormântat la Lezha, în catedrala Sfântul Nicolae.

În 1474, beiler-bei-ul Rumeliei a asediat în repetate rânduri Shkoderul, dar nu a reuşit să obţină nici o victorie, încă scurt timp după aceasta, cea mai mare parte a Albaniei a fost ocupată de turci. Au rămas neatinse doar oraşele Kruja şi Shkodra, care se aflau în jurisdicţia veneţienilor. Soarta Albaniei de-

⁵⁷ G. L. Kurbatov, *Op. cit.*, pp. 91-93

⁵⁸ Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea*, p. 342

⁵⁹ Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600)*, Bucureşti, 1996, p. 68

⁶⁰ Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea*, p. 338

⁶¹ Ibidem, p. 342-343

⁶² *Skanderbeg – vrednicul urmaş al Macedoneanului*, în: www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/-33k

pindea acum de soarta războiului turco-venețian, început încă la 1463, când turcii și-au propus să obțină ieșire la Marea Adriatică și să cucerească orașele de litoral. În 1478, însuși sultanul a pornit o campanie împotriva Albaniei, iar în luna iunie, același an, Kruja a căzut în mâinile turcilor, aceștia continuându-și ofensiva spre Shkodra. Neputând apăra cetatea, la 26 ianuarie 1479, Veneția a încheiat pace cu Imperiul Otoman, cedând turcilor cetatea Shkodra și renunțând la insula Lemnos. Aproape întreaga Albanie a fost reocupată de către otomani⁶³.

În 1480, turcii au intrat în biserica Sf. Nicolae din Lezha și au profanat mormântul lui Skanderbeg. Atunci, însă, când au devastat locul unde Castriotul își avea locul odihnei de veci, ienicerii i-au cules osemintele, luându-le cu ei, ca să le poarte ca pe niște relicve sacre, vrând parcă să împrumute astfel măcar o fărâamă din curajul viteazului războinic⁶⁴.

În concluzie, putem afirma că războaiele lui Gjerji Kastrioti Skanderbeg au avut o importanță deosebită atât pe plan local, cât și la nivel european. Geniul său militar i-a permis să obțină cele mai strălucite victorii asupra turcilor. În bătăliile purtate cu turcii, albanezii conduși de Skanderbeg, având efective militare mult mai mici numeric, au reușit să învingă constant. Astfel, prin tactica sa militară, Skanderbeg a dărâmat cele mai dure stereotipuri ale epocii, înregistrând succese militare răsunătoare cu o armată mică și foarte mobilă. Skanderbeg folosea întotdeauna tactica hărțuiei dușmanului și atacurilor rapide în regiunile de munte. Pe timpul lui, Albania, o țară foarte mică pe harta Europei, devenise un obstacol de netrecut pentru Imperiul Otoman. Rezistența albanezilor a continuat și după moartea lui Skanderbeg, principalele centre de rezistență devenind regiunile muntoase înalte, care primeau ajutoare din partea statelor italiene și a papalității. Succesele suveranului albanez au reținut pătrunderea turcilor în adâncul continentului, permițând astfel statelor europene să-și consolideze efectivele militare în fața pericolului ce le amenința. Dominația otomană în Albania a fost instaurată abia în secolul următor.

Popularitatea enormă a “eroului național albanez Skanderbeg”⁶⁵ se explică și prin felul lui modest de viață, prin faptul că era mereu prezent printre ostașii de rând; prin maniera lui simplă, dar, în același timp, plină de înțelepciune și

⁶³ Nicolae Ciachir, *Istoria slavilor*, București, 1998, p. 25; Idem, *Istoria popoarelor din Sud-Estul Europei în epoca modernă*, București, 1998, p. 58

⁶⁴ *Skanderbeg – vrednicul urmaș al Macedoneanului*, în: [www.revistamagazin.ro /content/view/4739/8/](http://www.revistamagazin.ro/content/view/4739/8/) – 33k

⁶⁵ Ludwig Hertling S. J., *Istoria Bisericii*, Iași, 2001, p. 305

comunicativă. Skanderbeg s-a bucurat de popularitate și în rândul turcilor, ceea ce, la prima vedere, pare a fi total lipsit de logică. În realitate, însă, turcii l-au admirat pentru capacitățile lui militare, continuând să-i respecte curajul chiar și după ce acesta a trecut în neființă. Drept dovadă servește episodul cuceririi orașului Lezha, în care se afla mormântul lui Skanderbeg, când, deshumându-i rămășițele trupesti, ostașii turci le-au transformat în talismane.

Ilustrul comandant militar a fost și un politician talentat: a reușit să unifice țara în baza unor căsătorii dinastice, a unor acorduri și alianțe cu nobilii albanezi. În plan confesional, Skanderbeg a reușit să oprească pentru o anumită perioadă procesul masiv de islamizare a populației albaneze, chiar dacă, după moartea sa, islamizarea s-a produs la scară largă și a fost urmată de un exod masiv al creștinilor, în special al celor de rit catolic, în regiunile din sudul Italiei⁶⁶.

Personalitatea lui istorică și civică servește drept model de conciliere a societății albaneze contemporane, în care sunt practicate trei confesiuni: musulmană, ortodoxă și catolică. Convertirea lui, în diferite perioade ale vieții, la islam apoi și la creștinism, reprezintă un factor important de consolidare a națiunii albaneze după principiul etnic și nu confesional.

Astăzi, albanezii manifestă un respect aparte față de cea mai distinsă personalitate a istoriei lor, iar cele mai mărețe realizări din societatea albaneză sunt apreciate cu cea mai înaltă distincție de stat – Ordinul Skanderbeg.

SUMMARY

The problem of battles has always drawn the attention of experts in History of Human Civilization, as well as of readers. During difficult periods of time, there existed charismatic personalities with special virtues and qualities in the history of each nation.

The skilled politician, talented strategist, tutor of Christianity Skanderbeg contributed to the protection of Albanian nation, and mainly to the defense of Europe of Ottoman aggression. Alban people's resistance and Skanderbeg's courage were a good model for other nations known in the history as victims of Ottoman expansion. Skanderbeg's glorious era was also one of the most brilliant pages in the history of European military art.

⁶⁶ Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, Iași, 2002, p. 17

Locotenent-colonel dr. Vitalie CIOBANU

DEPARTAMENTUL MILITAR (1990-1991)

Reorganizarea organismului militar sovietic, inițiată la sfârșitul anilor '80, a blocat inițiativa de creare a unei instituții militare în Republica Moldova. În anii '90, situația creată în cadrul armatei sovietice a urgentat, atât din perspectivă militară, cât și din perspectivă politică, apariția acestei instituții absolut necesare pentru țara noastră.

Armata sovietică era tot mai vădit asaltată de morbul dușmăniilor interetnice sau prin alte maladii, demult încetățenite în sânul ei, inclusiv “dedovcina” și problema “rasială”. Armata era implicată tot mai frecvent în soluționarea conflictelor interetnice între reprezentanții etniilor din fostul colos “multinațional” (Tbilisi, 1989; Țările Baltice, 1990 etc.), care se agravasera profund. Moralul ostașilor și ofițerilor era deplorabil, misiunea militară a personalului armatei se transformase în una de înăbușire a tendinței spre libertate a popoarelor fostei URSS. Pe acest fundal, o reformă militară în stil sovietic nu putea conduce la schimbarea imaginii armatei imperiale, întemeiată pe cruzime, șovinism și abuz de putere.

Conform statisticilor, în armata sovietică își satisfăceau serviciul în termen 55 mii de tineri, inclusiv circa 5 mii de ofițeri și plutonieri originari din actualul teritoriu al Republicii Moldova¹.

¹ Fondul Muzeului Armatei Naționale (în continuare FMAN), dos.1 p.25

La 2-4 septembrie 1990, Parlamentul de la Chișinău a luat act de problema militară a Republicii Moldova. Reieșindu-se din condițiile obiective ale recrutării și satisfacerii serviciului militar, s-a procedat la adoptarea unei hotărâri ce avea să pună începutul unei concepții militare oficiale noi a republicii².

Conducându-se de punctele 5 și 8 ale Declarației de Suveranitate, de articolele 14 și 97 (p. 15 și p. 23) ale Constituției fostei RSSM, la 4 septembrie 1990, Sovietul Suprem al RSSM a decis (prin Hotărârea 254-XII) suspendarea acțiunii pe teritoriul RSSM a articolelor 31, 62 și 63 ale Constituției URSS, Legii URSS “Cu privire la serviciul militar obligatoriu” (din 12 octombrie 1967), Legii URSS “Despre introducerea unor modificări în legea URSS “Cu privire la serviciul militar obligatoriu” (din 28 martie 1990) și a Legii URSS “Cu privire la răspunderea penală pentru infracțiuni militare” (din 25 decembrie 1958), a articolelor 60 și 61 din Constituția RSSM, precum și a articolelor 77, 78, 241, 249 și 250 ale Codului Penal al RSSM. Cetățenii de pe teritoriul actual al Republicii Moldova urmau să nu mai fie încorporați pentru serviciu militar activ în rândurile armatei sovietice, iar militarii în rezervă să nu mai fie chemați la cantonamente³. Guvernul trebuia să soluționeze problema revenirii la baștină a cetățenilor care-și satisfăceau serviciul militar în rândurile forțelor armate ale URSS și cea privind satisfacerea serviciului militar pe teritoriul republicii; să elaboreze un program de înființare a formațiunilor militare ale armatei naționale și să asigure condițiile tehnico-materiale pentru funcționarea ei.

Conform aceluiași act legislativ, dar și a Deciziei nr. 319 a Guvernului din 12 septembrie 1990, a fost creat Departamentul de Stat pentru Probleme Militare⁴, misiunea căruia era elaborarea unor programe ce să asigure crearea formațiunilor militar-teritoriale. Consecințele deciziilor unor structuri de la Moscova, soldate cu apariția pe Nistru și la sudul republicii a celor două teritorii separatiste, au contribuit în mod direct la instituirea Departamentului Militar. S-a preconizat ca activitatea departamentului să se bazeze, inițial, pe concepția reformei militare sovietice. Se urmărea, așadar, o alianță politico-militară a statelor suverane, dar și stabilirea unor relații de tip nou cu armata sovietică.

Prima acțiune a departamentului a vizat organizarea grupurilor de voluntari care să sprijine acțiunile poliției, deoarece alegerile din republicile

² Arhiva curentă a Parlamentului Republicii Moldova, Hotărârea Nr.2554-XII, 2-4 septembrie 1990

³ Ibidem

⁴ Ibidem

separatiste au constituit o premisă pentru introducerea stării excepționale și crearea mișcării voluntarilor.

Departamentul își propusese să soluționeze probleme precum: stabilirea unor relații corecte de informare și neadmiterea încălcărilor din partea conducerii armatei sovietice; elaborarea cadrului legislativ al viitorului organism militar etc.

Inițial, structura departamentului întrunea câteva secții: Secția Legislație Militară (șef, maiorul Turtureanu); Secția Structură Militară (șefi, locotenent-colonelul Celișev și căpitanul Muntean); Secția Politică de Cadre (șef, colonelul Bubulici); Secția Serviciu Alternativ (șef, locotenent-colonelul Scudilenco); Serviciul Informație (șef, maiorul Stratan).

În luna septembrie, o delegație moldovenească s-a deplasat în Republicile Baltice, cu scopul de a se documenta cu privire la organizarea formațiunilor de apărare a statului, în aceste republici activând deja asemenea formațiuni⁵.

La 18 octombrie 1990, prin hotărârea nr. 404 a Comitetului Executiv, a fost numit primul (unicul) director general al Departamentului militar, Nicolae Chirtoacă – fost colaborator al KGB-ului sovietic⁶. Conform lui, Departamentul era format, inițial, ca structură de securitate, în componența lui activând, în majoritate, foști colaboratori ai securității sovietice.

În paralel, în a doua jumătate a anului 1990, a fost semnat *Tratatul Bilateral* cu Rusia. O delegație, în frunte cu vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova, V. Pușcaș, a negociat cu oficiali de la Moscova problemele repartizării obligațiunilor în cadrul noului tratat unional. Politicienii moldoveni au optat în favoarea încheierii unor tratate politice și militare, menite să asigure securitatea statului și au participat la diverse întâlniri cu reprezentanți ai Ministerului Apărării, Comitetului de Stat al URSS, problema formării Armatei Naționale fiind constant înaintată, dar abordându-se doar aspecte ce vizau recrutarea tinerilor din Republica Moldova.

Tratatul de principiu au fost purtate de către domnii C. Oboroc și G. Mazilu, care au reușit să obțină ca 35%, plus carabinerii – 20%, adică 55% din numărul celor recrutați să-și satisfacă serviciul militar în republică.

Concomitent, a început și inventarierea obiectelor militare, dislocate pe teritoriul Republicii Moldova, construcțiile militare ocupând spații destul de întinse, circa 11 mii hectare de pământ⁷.

⁵ FMAN, dos.1 p.39

⁶ AC a GRM, Hotărârea nr. 404 din 18 octombrie 1990

⁷ FMAN, dos.1 p.45

Politicienii de la Chișinău și-au propus să întemeieze un organism militar național și să elaboreze un program militar strategic. Mulți militari reveneau la baștină cu scopul de a-și aduce contribuția la înființarea unei instituții de apărare. Era necesar să se pornească de la demonopolizarea armatei sovietice, dar să se păstrându-se ceea ce putea fi util. Trebuia găsit mecanismul de subordonare a structurilor deja existente puterii politice din Moldova; orice mișcare a trupelor sovietice trebuia luată sub control. În primul rând trebuia realizată demonopolizarea treptată a structurii armatei sovietice și create formațiuni militare teritorial-naționale și inițiate tratative bilaterale cu Ministerul Apărării al URSS. Aceste principii justificau anularea Hotărârii din 4 septembrie 1990 în favoarea unui compromis de păstrare a păcii în republică. Conform hotărârii, moldovenii urmau să fie recrutați în unitățile din RSSM și din districtul militar Odesa, cu condiția ca în unitate să fie încorporate cel puțin 30 de persoane⁸. Recrutarea se realiza în baza unei cereri și cu consimțământul părinților, cei recrutați urmau să nu fie antrenați în conflicte interetnice.

Conform statisticii, la 15 ianuarie 1991, din numărul total (9.192) al tinerilor încorporați, 1.373 (10%) au fost lăsați să-și satisfacă serviciul militar pe teritoriul RSSM. În districtul militar Odesa a fost repartizate 4.212 persoane, adică 45,8 la sută⁹.

La 5 martie 1991, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat o hotărâre (nr. 530-XII), prin care se stopa încorporarea tinerilor în rândurile armatei sovietice și se preconiza ca toți cetățenii RSSM să-și satisfacă serviciul militar doar pe teritoriul republicii. Guvernul era chemat să inițieze tratative cu Ministerul Apărării și Ministerul Afacerilor Interne ale URSS pentru a asigura îndeplinirea acestor hotărâri și să elaboreze un proiect de lege "Cu privire la serviciul militar de alternativă". Proiectul a fost discutat la Sesiunea a VI-a a Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a XII-a.

Problema serviciului alternativ a fost discutată și la întrunirile de la Viena (4 noiembrie 1988 - 19 ianuarie 1989), Paris (iunie, 1989) și Copenhaga (1990). Uniunea Sovietică, în calitate de țară participantă și semnatară a actelor finale, a aprobat introducerea mai multor forme de serviciu alternativ, în funcție de motivele indicate în refuzul solicitantului (din considerente morale), afirmând că serviciul militar de alternativă trebuie să dispună de un caracter civil, să manifeste unitate socială și să nu comporte un caracter punitiv.

⁸ Sfatul Țării, 23 februarie 1991

⁹ Ibidem

În acest context, decisivă a fost și rebeliunea politică din august 1991, organizată în capitala statului sovietic. Forțele militare prosovietice au desfășurat un spectacol politic, scopul căruia era să stopeze reformele democratice și să mențină statele suverane în îmbrățișarea suprastatului sovietic. Evenimentele de la Moscova, în special puciul din 19-21 august, au urgentat procesul de izolare politică a republicilor sovietice. La 27 august 1991, la solicitarea a mii de oameni adunați la Marea Adunare Națională, Legislativul de la Chișinău a adoptat Declarația de Independență a Republicii Moldova.

La 3 septembrie 1991, prin Decretul nr.194, “în conformitate cu Declarația de Independență” a Republicii Moldova și în scopul asigurării apărării suveranității republicii și integrității ei teritoriale, președintele republicii a decretat:

1. A se înființa Armata Națională a Republicii Moldova.

2. A încredința Guvernului Republicii Moldova să elaboreze, în termen de o lună, concepția și măsurile concrete pentru finanțarea și fondarea bazei tehnico-materiale a Forțelor Armate ale Republicii Moldova, completarea lor cu cadre de militari în termen și ofițeri.

3. A iniția tratative cu conducerea URSS în scopul reglementării problemelor privind evacuarea trupelor sovietice de pe teritoriul Republicii Moldova și înlocuirea lor cu formațiunile Forțelor Armate ale Republicii Moldova¹⁰.

După Decretul privind formarea Armatei Naționale, au fost semnate mai multe documente oficiale, care au completat și au tradus în fapt ideea construcției militare.

Pentru a favoriza crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, în conformitate cu articolul 137, trebuiau luate măsuri pentru completarea formațiunilor militare ale Ministerului Afacerilor Interne și subunităților Serviciului de Grăniceri ale Ministerului Securității. Comisariatele militare ale Ministerului Apărării al URSS, dislocate pe teritoriul republicii, urmau să treacă sub jurisdicția republicii toată averea comisariatelor militare. Inclusiv sistemul de evidență și control militar de pe teritoriul țării noastre devenea proprietate a Republicii Moldova și era transmis Guvernului Republicii Moldova, cu drept de administrare. Conform Decretului președintelui Republicii Moldova (nr.194), conducerii URSS i se cerea să retragă necondiționat trupele Ministerului Afacerilor Interne al URSS. Urmău să se inițieze tratative cu privire la modul și termenul de evacuare al unităților militare, să se reglementeze aspectele juridice, în baza unui acord special privind dislocarea temporară a unității militare nr.7481 a armatei sovietice¹¹.

¹⁰ Ibidem, Decretul nr. 194, 3 septembrie 1991

¹¹ Ibidem

La 24 septembrie 1991, prin Hotărârea nr.531 (emisă în baza Decretului din 3 septembrie 1991), puterea executivă a constituit un grup de lucru pentru elaborarea proiectului concepției privind formarea Armatei Naționale¹². A fost creată o comisie în care au fost antrenați politicieni și specialiști militari.

Complexitatea acestei activități solicita atragerea specialiștilor în cadrul Departamentului Militar. La sfârșitul lunii septembrie 1991, statele de personal ale Departamentului numărau 25 colaboratori: N.Chirtoacă, G.Bubulici, I.Celisev, N.Turtureanu, V.Cașu, P.Borodachi, V.Munteanu, A.Scudilenco, T.Samoilenco, I.Caliman, Gh.Bandolac, Iu.Ciobanu, Iu.Gheorghiiță, T.Căruntu, G.Onofrei, V.Andriaș, P.Baciu, A.Calmieș, O.Donioglov, S.Polinovici, A.Slobodeanu, I.Ciorici, C.Cobzac, V.Dragomir, V.Harcovei. În scurt timp, aceștia trebuiau să îndeplinească obligațiunile de serviciu și sarcini ce urmau să contribuie la organizarea instituției militare: pregătirea legislației, elaborarea structurii și concepției militare naționale; să lucreze cu efectivul de ostași ce părăseau unitățile militare sovietice; să analizeze activitatea cadrelor militare care își făceau încă serviciul în armata sovietică, pentru o eventuală angajare în instituția națională (Până în noiembrie 1991 au fost primite aproximativ 300 de cereri, în care militarii își exprimau dorința de a reveni în Moldova¹³); să obțină informații privind mijloacele materiale exprimate în armamentul aflat în dotarea unităților militare încartiruite pe actualul teritoriu al Republicii Moldova și să stopeze evacuarea acestuia.

La 13 noiembrie, prin Hotărârea nr. 268, Guvernul a revenit la Decretul din 3 septembrie, soluționând problema trecerii comisariatelor militare în subordinea Departamentului Militar¹⁴. În baza acestei hotărâri, Centrul Republican de Recrutare se reprofila în Centru de Instruire a Forțelor Armate. Până la adoptarea regulamentului, structurii și a altor acte legislative privind crearea Forțelor Armate, comisariatele au fost autorizate cu funcții de evidență, încorporare, testare medicală și psihologică, examinare a cazurilor de părăsire a unităților militare.

La 18 noiembrie 1991, prin Decretul nr.783-XII, președintele Republicii Moldova a aprobat textul *Jurământului Militar*¹⁵.

Tot mai frecvent, pe adresa Președinției și a Departamentului Militar soseau scrisori care solicitau responsabililor pentru evidența și amplasarea cadrelor militare să adopte măsuri importante (și stringente) privind problema

¹² AC a GRM, Hotărârea nr.531 din 24 septembrie 1991

¹³ Sfatul Țării, nr. 211, 16 noiembrie 1991

¹⁴ AC a GRM, Hotărârea nr. 268 din 13 noiembrie 1991

¹⁵ Ibidem

cadrelor militare, care, deoarece s-au comis unele erori, nu erau organizate conform cerințelor timpului.

Lipsa unei baze legislative făcea ca mulți dintre militarii sosiți în republică să se întoarcă la locul precedent de muncă. Multe eforturi realizate de ei veneau dintr-un entuziasm personal. Procesul de renaștere națională influența direct personalul angajat în armata sovietică.

În baza legislației militare propuse Parlamentului și a principiilor de asigurare a securității statului prin mijloace militare, a fost adoptată Concepția privind Formarea Forțelor Armate ale Republicii Moldova.

La 18 decembrie 1991, prin Hotărârea nr. 701 a Guvernului Republicii Moldova, Comandamentul Direcției Strategice Sud-Vest și cel al Districtului Militar Odesa, precum și comandanții unităților și subunităților armatei sovietice staționate pe teritoriul Republicii Moldova au fost preveniți despre neadmiterea evacuării din republică a armamentului și tehnicii militare, a combustibilului și altor bunuri materiale¹⁶. Toate mișcările de trupe, evacuarea lor, transportul de materiale urmau să fie realizate cu acordul Departamentului Militar.

Prin scrisoarea din 6 ianuarie 1992, comandantul suprem al forțelor armate ale CSI, mareșalul Sapoșnikov, îl informa pe președintele Republicii Moldova, M. Snegur, că conducerea armatei este îngrijorată de atitudinea cetățenilor republicii față de unitățile militare sovietice¹⁷. Potrivit lui, populația ar fi atentat la viața militarilor, presa ar fi organizat intrigi împotriva acestora, poliția i-ar fi intimidat și adăuga că aceste acțiuni contraziceau prevederile de la Alma-Ata. Contrar acestor învinuiri și avertizări, conducerea statului a adoptat un șir de legi și hotărâri privind reglementarea juridică a problemelor militarilor, cetățeni ai Republicii Moldova, care, din proprie inițiativă sau constrânși de realitate, au părăsit unitățile militare sovietice. S-a hotărât ca aceștia să fie înrolați în efectivul Forțelor de Interne și în Trupele de Grăniceri ale Moldovei.

La 10 ianuarie 1992 a fost publicat primul proiect de doctrină militară a Republicii Moldova, în care se menționa: “Doctrina militară a Republicii Moldova are un caracter în exclusivitate defensiv, activitățile de pregătire și organizare a apărării naționale nereprezentând amenințări la adresa altor state”¹⁸.

În aceeași zi, Parlamentului i s-a propus spre examinare legea “Cu privire la asigurarea socială și juridică a militarilor și membrilor familiilor lor și cetățenilor angajați în pregătirea militară”¹⁹.

¹⁶ AC a GRM, Hotărârea nr. 701 din 18 decembrie 1991

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Sfatul Țării, 10 ianuarie 1992

¹⁹ Ibidem

Republica Moldova trebuia să-și realizeze construcția militară în conformitate cu necesitățile de apărare a independenței și integrității statale. Deoarece Moldova avea o rezervă de recrutare de trei-patru ori mai mare decât posibilitățile și necesitățile ei tehnico-materiale, s-a ajuns la ideea formării unei armate profesionale. Pentru realizarea acestui obiectiv urma să se studieze statutul legal al armatelor străine.

Conform concepției militare, se prevedeau două genuri de armată: infanterie motorizată și apărare antiaeriană.

Modificările introduse, precum și necesitatea unui organism de conducere, activitatea căruia ar fi mult mai eficientă în funcționarea și existența cadrului legislativ, au condus la instituirea, la 5 februarie 1992, a Ministerului Apărării al Republicii Moldova, ca organ de conducere al Armatei Naționale (Decretul nr. 19 al președintelui Republicii Moldova)²⁰. Ministerul includea un corp de specialiști care au activat anterior în Departamentul Militar, inclusiv ofițeri de toate gradele reveniți la baștină. Odată cu revenirea acestor cadre, se definitiva și completarea structurii armatei. Fuseseră primite 700 de cereri ale militarilor din armata sovietică, care solicitau reîntoarcerea în Patrie²¹.

Prin Decretul nr. 20 al președintelui statului, a fost numit și primul Ministru al Apărării, generalul de divizie I.Costaș²².

În același context, președintele Republicii Moldova a semnat Decretul nr.32, din 15 februarie, conform căruia Ministerului Apărării al Republicii Moldova urmau să i se transmită, în volum deplin, complexul de clădiri și construcții al Înalțului Comandament al Direcției Sud-Vest, împreună cu toate utilajele și bunurile materiale. Până la 1 martie 1992, problema urma să fie soluționată prin consens cu Comandamentul acestei direcții²³.

La sfârșitul lunii ianuarie, reprezentanți ai Ministerului Apărării ocupaseră câteva niveluri ale clădirilor Direcției. La 28 februarie, 7 persoane, specialiști ai fostului Departament Militar, au intrat pe teritoriul Direcției Sud-Vest, loc în care până atunci se interzicea strict accesul moldovenilor, și au arborat tricolorul²⁴. Transmiterea cartierului în volum deplin a durat până în prima jumătate a lunii mai 1992. Astfel, prerogativele militare ale Departamentului Militar au fost transmise Ministerului Apărării al Republicii Moldova, prin reorganizarea acestei instituții.

²⁰ AC a PRM, Decretul nr. 195 februarie 1992

²¹ Moldova Suverană, 2 februarie 1992

²² AC a PRM, Decretul Nr. 20, 5 februarie 1992

²³ AC a PRM, Decretul nr. 32, 15 februarie 1992

²⁴ FMAN, dos. 1, p. 24

SUMMARY

The reorganization of the Soviet military system started at the end of the 80s blocked the initiative of creating a military institution in the Republic of Moldova. In the 90s, the situation created in the Soviet army encouraged the inauguration of this institution absolutely imminent for our country both from the military and political standpoints. The Military Department of State was created in the year of 1990 as a predecessor of the current Ministry of Defense of the Republic of Moldova.

Nicolae RĂILEANU

CAROL AL XII-LEA LA VARNIȚA (1713)

În noaptea de 30 iunie 1709, după o grea înfrângere suportată cu doar 3 zile înainte, lângă Poltava, regele suedez Carol al XII-lea a reușit, totuși, să treacă râul Nipru¹. În aceeași zi, cu câteva ore mai devreme, pe malul drept al Niprului se instalase și hatmanul Ivan Mazepa cu cazacii săi, care au adus cu ei două cufere cu monede de aur și mult argint.

Armata suedeză și aliații acesteia au străbătut partea inferioară a Niprului, înaintând, într-un marș rapid, spre Bug, în direcția sud-vest și traversând întregul pustiu, pe care cazacii ucraineni îl numeau “câmpul sălbatic”².

Acceptând invitația serascherului din Bender, ei au părăsit la 11 iulie regiunea Oceakov și, fără să ia vreun răgaz la trecerea Bugului, au înaintat spre vest pe litoralul Mării Negre³.

La 23 iulie 1709, regele suedez a fost întâmpinat de belerbeii cetății, însoțit de un mare număr de călăreți și pedestrași, în preajma cetății Bender. Acesta

¹ Кульжинский, И. *Народная русская история*. Киев, с. 166-167; Эварницкий, Д. И. *История запорожских казаков 1686-1734*, т. 3 Спб, 1897, с. 461-465 Костомаров, Н. И. *Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей (XVIII столетие)*, т. 3, Спб, 1885, с. 55-58

² Костомаров, Николай И. *Мазепа мазепинцы. Историческая монография*. Спб, 1885, с. 576-580

³ Ibidem, p. 579-580

l-a informat cu privire la porunca sultanului Ahmed al III-lea și l-a invitat pe Carol și pe însoțitorii lui în tabăra pregătită din timp. Când regele s-a apropiat de cetate, 36 de tunuri, instalate pe valurile de apărare, au bătut salve de onor. Ienicerii turci s-au aliniat în două rânduri ce țineau până la cortul regal, care le întrecea prin mărime pe cele ale ofițerilor, însoțitorilor și curtenilor.

Cât timp s-a aflat pe malul stâng al Nistrului, lui Carol al XII-lea i-a fost operată rana de la picior, iar la 31 iulie regele și-a mutat tabăra pe malul drept, în imediata apropiere a cetății, pe o peninsulă ce se afla vizavi de actualul sat Parcani. În centrul zonei, ocupate în întregime de suedezi, a fost instalat cortul regelui, înconjurat de cele ale suitei sale și ale marilor funcționari. Cazacii și dorobanții, care s-au alăturat gărzii regale, s-au amplasat ceva mai jos, ienicerii păzind în permanență tabăra⁴.

Inițial, voiau să se stabilească în Bender și hatmanul Ivan Mazepa cu o parte din cazacii săi, dar pentru că turcii s-au împotrivit, au fost nevoiți să se stabilească în satul Varnița, situat puțin mai la nord de cetate⁵ unde, la 21 septembrie 1709 I. Mazepa, a murit subit⁶. Tot aici s-au stabilit și moldovenii care se angajaseră în oastea suedeză.

Evident, Carol al XII-lea nu intenționa să se rețină prea mult lângă Bender, dar jocul diplomatic complicat pe care îl începuse, vrând să atragă Turcia într-un război cu Rusia, l-a determinat să-și schimbe planurile. Tabăra a fost urgent reconstruită și pregătită pentru iarnă. Manevrele regelui au reușit și, la 9 noiembrie 1710, Turcia a declarat război Rusiei⁷.

Dimitrie Cantemir, care stabilise deja legături tainice cu Petru I, a semnat apoi și un acord secret între Moldova și Rusia și, la 23 noiembrie, a fost numit domn al Moldovei. La 13 aprilie 1711, armatele ruse își începuseră pregătirile pentru un marș în Moldova⁸. Dar, la trecerea Prutului, Petru I a repetat greșe-

⁴ Лагус, Ф. *Карл XII в южной России* // Записки Одесского общества истории и древностей, т.3, Одесса, 1853, с. 525

⁵ Ibidem

⁶ Бантыш-Каменский Д. Н., *История Малой России*, часть 4, Москва, 1822, с. 24-25; Костомаров Николай И., *Мазепа мазепинцы...* с. 582-583

⁷ Kurt Akdes Nimet. *Der Prutfeldz und der Putfreiden von 1711* // Geschichte Osteuropas. N.F.Band 10, Jahrgang, 1962, Heft 1, Wiesbaden, p. 13-66; Крылова, Т.К. *Внешняя политика России после Полтавы 1709-1710 г.г.* // Полтава. К 250-летию Полтавского сражения, Москва, 1959, с. 174-175

⁸ Кириченко, Н.П. *К вопросу об участии молдавского народа в Прутском походе русской армии 1711г.*, т. VIII, Кишинев, 1975, с. 15-28; *История Северной войны 1700-1721 г.* // Ученые записки Кишиневского Госуниверситета им И. Крянгэ, Москва, 1987, с. 102-103

lile regelui suedez: nu și-a asigurat armata cu rezerve de provizii, bazându-se pe resursele localnicilor, care, la acea vreme, din cauza secetei ce bântuia în regiune, erau minime⁹. La 8 iulie 1711, a avut loc bătălia de la Stănilești, în apropiere de orașul Huși, pe care Petru I a pierdut-o în mod catastrofal¹⁰.

Armata ruso-moldovenească era inferioară numeric față de armata turcilor, tătarilor și cazacilor. Țarul s-a pomenit într-o situație dificilă și doar mulțumită calităților diplomatice ale lui B.P. Șeremetiev și P.P. Șafirov, banilor și bijuteriilor Ecaterinei – împărăteasa – s-a reușit încheierea unui tratat de pace destul de favorabil țarului. Unul din articolele acestui tratat îl viza direct pe regele suedez Carol al XII-lea, care trebuia să părăsească imediat domeniile considerate ale Turciei.

Aflând despre începutul convorbirilor dintre turci și ruși, Carol al XII-lea și-a părăsit tabăra și, în timp de 24 ore, fără a descăleca, a ajuns pe malul Prutului, unde se mai aflau doar ultimele detașamente ale armatei ruse, plecând cu stindardele.¹¹ Furios, s-a năpustit în cortul vizirului, acuzându-l că s-a grăbit să încheie pacea cu rușii și cerând să i se dea oști, pentru a-i ajunge și distruge pe ruși. Vizirul i-a amintit, însă, că la Poltava, deși a avut la dispoziție întreaga armată, nu a reușit să-i distrugă pe ruși și l-a înștiințat că acordul conține un punct ce-l vizează personal pe rege, căruia i se asigura cale liberă spre Suedia. Carol al XII-lea s-a certat îndelung cu vizirul, acuzându-l de luare de mită și de înșelăciune, însă nu a putut obține nimic. Convorbirea a avut, totuși, urmări grave pentru vizir: peste puțin timp acesta a fost pedepsit pe merit.¹²

Fără vreun rezultat, Carol s-a întors în tabăra de lângă Bender, unde îl așteptau noi neplăceri. Tabăra i-a fost complet inundată de revărsarea Nistrului. Trebuia să caute un loc nou unde să se stabilească și a ales satul Varnița, unde se aflau deja cazacii și moldovenii.

Suedezi au poposit în sat timp de câteva luni, cortul regelui fiind amplasat în preajma bisericii. Îngrijorat de apropierea iernii, Carol și-a construit o locuință de iarnă, în baza unui plan pe care l-a schițat el însuși. Construcția a durat trei luni. Casa avea lungimea de 100 pași, lățimea de 50 pași și două frontoane. Pe lângă cele două săli mari – cea pentru ședințe și cea care servea drept biserică – casa mai avea încă 12 odăi, regele stabilindu-se în cea mai mică dintre

⁹ Voltaire, *Histoire de Charles XII, roi de Suedie*, Paris, 1889, p. 246-247

¹⁰ Бантыш-Каменский, Д. Н., *История Малой России...*, с. 585, сноска 174

¹¹ Вольтер, *История Карла XII, короля шведского*. Киев-Петербург-Харьков-Житомир, 1908, с. 109-110; Костомаров, Н. И., *Русская история...*, с. 70-71

¹² Костомаров, Н. И., *Русская история...*, с. 71

ele. Podul casei era simplu și era destinat păstrării bijuteriilor și cadourilor. Interiorul era bogat: pereții și podelele acoperite cu covoare turcești, ușile și mobila din stejar, toate instalațiile și lacătele din fier, confecționate cu mult gust artistic. La 50 pași spre nord de casa regală se afla cancelaria. Destul de mari erau bucătăria, grajdul și saraiurile. Încăperile curtenilor și ale ofițerilor erau situate în jurul palatului, iar mai la sud de casa regală au fost săpate semi-bordeie pentru 400 dorobanți. Cu excepția casei regale, casei lui Grotgensen și a cancelariei, construite din piatră, toate clădirile erau construite din lemn sau împletite din nuiiele și lipite cu lut, foarte asemănătoare cu casele băștinașilor.

Tabăra era situată pe marginea malului înalt care cobora treptat spre râu. Spre sud, se întrezăreau turnurile cetății Bender, iar spre nord – satul Varnița. Aceste amănunte permit să determinăm cu exactitate locul în care a fost amplasată tabăra lui Carol al XII-lea. Astăzi, sunt identificate doar câteva din planurile taberelor regelui suedez pe teritoriul Ucrainei și Moldovei.¹³

Timp de câțiva ani, tabăra de la Varnița a regelui suedez a îndeplinit rolul de centru diplomatic. Aici regele i-a întâmpinat pe solii diferitor state, a primit ambasadori, a întreținut corespondență. Tabăra lui Carol al XII-lea a fost numită de contemporani “Noul Stockholm”.

Între timp, vecinătatea nesigură a regelui suedez a început să-l deranjeze pe sultanul Ahmed al III-lea, care, după ce Rusia a satisfăcut condițiile tratatului de pace din 1711, și-a propus să se apropie de Petru I¹⁴. Astfel, sultanul i-a expediat lui Carol al XII-lea o scrisoare, prin care îi comunica că dorește să-și îndeplinească obligațiile stabilite în acordul cu țarul rus. Ahmed al III-lea îi cerea să părăsească domeniile Turciei, promițând că îi va pune la dispoziție un detașament format din turci și tătari, care urma să-l însoțească prin Polonia. Cererea era o consecință a temerilor noului vizir, Ismail-pașa, care știa că, prin intrigile sale, Carol al XII-lea i-a distrus pe predecesorii săi. Diplomații europeni începuseră să vadă în regele Carol al XII-lea un monarh încăpățânat și îl considerau o povară, străduindu-se să-l convingă pe sultan de necesitatea izgonirii lui de pe posesiunile Turciei și expedierii lui în Suedia. Regele suedez a acceptat să plece, dar a înaintat și el un șir de condiții, solicitând ca ambasadorii poloni și ruși să-i promită siguranța în timpul trecerii prin Polonia.¹⁵ Ambasadorii l-au asigurat că nici Petru I, nici August al II-lea nu-l vor deranja în timpul retragerii

¹³ Ларыс Ф., *Карл XII в южной России...*, c. 326-328; Poștarencu, D., *Carol al XII-lea la Varnița* // Revista de istorie a Moldovei, nr. 3, Chișinău, 1991, p. 70

¹⁴ Букарский, В. Б. *План лагеря Карла XII*, из фондов Национального Музея Истории Молдовы // Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, nr. 1, Chișinău, 1992, p. 70

¹⁵ Вольтер. *История Карла XII*, c. 120-121

sale spre țara de baștină. După ce Divanul și sultanul Ahmed al III-lea au stabilit care va fi soarta regelui, seraschirul Benderului, Ismail-pașa, s-a deplasat la Varnița pentru a-i comunica hotărârea Porții și a-i da de înțeles că trebuie neapărat să plece. Carol al XII-lea a motivat, însă, că nu poate pleca până nu i se achită datoriile, care constituie 1.000 pungi cu aur, echivalentul a 1,5 mln. franci. Dar, primind 1.200 pungi, regele a cerut încă o mie în plus¹⁶.

Înfuriat, sultanul a poruncit ca Carol al XII-lea să fie expedit la hanul tătar, a oprit aprovizionarea taberei, a retras garda de ieniceri. Concomitent, pașa de Bender a poruncit polonezilor și cazacilor stabiliți la Varnița să părăsească tabăra regelui suedez și să vină la Bender. S-au supus cu toții, plecând și lăsându-l pe Carol al XII-lea doar cu suita sa de 300 soldați suedezi. În jurul taberei se stabiliseră deja 20.000 tătari și 6.000 turci, iar în tabără nu mai existau nici provizii, nici furaje pentru cai¹⁷. Înjosindu-l încă o dată pe sultan, regele a poruncit să fie împușcați, în fața tătarilor și turcilor, cei 20 cai arăbești – trimiși anterior în dar. Caii au devenit, astfel, un ospăț bogat pentru tătari¹⁸.

Carol a poruncit să fie baricadate geamurile, ușile casei și, examinând fortificațiile improvizate, s-a așezat calm să joace șah cu Grothusen, considerând că se află în siguranță. Turcii și tătarii erau însă gata de atac și așteptau ordin de la Adrianopol. În sfârșit, au primit poruncă să-i nimicească pe suedezi ce se vor opune și să nu cruțe nici viața regelui¹⁹. Sigur că se va putea apăra, Carol al XII-lea a acceptat lupta, ienicerii și tătarii ocupând cu ușurință mica tabără. Cei 300 soldați suedezi au fost încercuiți și făcuți prizonieri. Regele, împreună cu generalii Gordon, Dalford și Sparr, câțiva gardieni și slugi au reușit să se retragă în casă, care, parțial, se afla în mâinile dușmanului. Ienicerii s-au aruncat asupra micului detașament, fiecare încercând să-l înșface pe rege. Li s-au promis câte opt monede de aur celor ce se vor atinge de veșmintele regelui atunci când acesta va fi făcut prizonier²⁰. Regele cunoștea acest amănunt și împușca pe oricine se apropia de el. Un ienicer rănit de Carol al XII-lea și-a îndreptat muscheta spre fața lui, însă, împins din spate, glonțul a ricoșat pe lângă nasul regelui, i-a rupt vârful urechii, sfâșiind mâna generalului Gordon.

¹⁶ Букарский, В. Б., *План лагеря Карла XII...*, с. 183-188; Poștarencu D., *Istoria satului Varnița*. Chișinău, 1992, p. 24-27

¹⁷ Брун, Ф., *Следы лагеря Карла XII возле Бендер, у селения Варница // Записки Одесского общества истории и древностей*, т. 2, Отделение второе и третье, Одесса, 1850, с. 555-561; Ciobanu, Ștefan, *Cetatea Tighina // Comisiunea monumentelor istorice*. Secția din Basarabia. Anuar II, Chișinău, 1928, p. 36-46

¹⁸ Ciobanu, Ștefan, *Cetatea Tighina...*, p. 38

¹⁹ Вольтер. *История Карла XII*, с. 113

²⁰ Ibidem, p. 112

Ocupând casa regelui, turcii și tătarii au început a distruge tot ce puteau. Folosindu-se de haosul creat, suedezii au ocupat câteva camere, nimicindu-i pe turcii și tătarii de acolo. Una din camerele inferioare, pline cu arme și praf de pușcă, a ajuns la momentul potrivit în mâinile suedezilor, care, într-un sfert de oră, au răpus peste 200 de oameni²¹. Turcii au început să tragă cu tunurile asupra casei, dar deoarece aceasta era construită din piatră moale, proiectilele făceau doar găuri în pereții casei. Mult timp după aceea, localnicii au adunat proiectilele împrăștiate, o parte dintre care se află la muzeul Carol al XII-lea din satul Varnița.²² Văzând că nu pot cuceri casa, hanul tătar și pașa au hotărât s-o incendieze. Câteva săgeți aprinse, trase asupra acoperișului, în ferestre și uși, au încins casa în flăcări. Regele a încercat să stingă focul cu conținutul unui butoi, în care presupunea că se afla lichior. Dar, când oamenii lui au aruncat butoiul în foc, acesta s-a dovedit a fi plin cu votcă și a intensificat flăcările. Incendiul s-a extins în toate încăperile și, ieșind afară, suedezii au început să tragă asupra turcilor și tătarilor. Dar au fost înconjurați și capturați de cei peste 20 ieniceri care îi urmăreau²³. Pentru a nu fi dezonorat și ca să nu-și cedeze de bună voie sabia, regele a aruncat-o într-o parte, fără ca turcii să observe asta. Ținându-l de mâini și de picioare, ienicerii l-au dus la Bender, în casa pașei. Concomitent, au fost prinși și jefuiți de turci și generalii și ofițerii suedezi rămași în viață.

Acest eveniment, produs la 1 februarie 1713, în satul Varnița din actualul teritoriu al Republicii Moldova, a avut consecințe evidente, fiind ulterior numit “calabalâc” – ceea ce în turcă înseamnă dezordine. Acest cuvânt a intrat ulterior în vocabularul mai multor popoare europene, îndeosebi în cel al suedezilor, fiind utilizat și astăzi²⁴.

Ismail-pașa l-a ținut pe Carol al XII-lea câteva săptămâni sub pază, în casa sa de la Bender, apoi l-a transferat în castelul Demitraș, apoi, până în septembrie 1714, regele a locuit în orașelul Demotic, nu departe de Adrianopol.²⁵ Acasă, la Stralsund, Carol al XII-lea a ajuns abia în noaptea de 21 noiembrie 1714.

²¹ Брун, Ф. Следы лагеря Карла XII..., с. 557

²² Бантыш-Каменский, Д. Н., *История Малой России...*, часть 3, с. 585

²³ Маркевич, А. *К пребыванию Карла XII в Бендерах* // Киевская Старина, 12 (декабрь), 1889, с. 642

²⁴ Вольтер. *История Карла XII*, с. 120-122

²⁵ Ibidem, p. 123-131

SUMMARY

The event held on February 1, 1713, in Varnita village, part of the current territory of Republic of Moldova, had obvious consequences. The phenomenon was called “calabalac” – which means “mess” in Turkish language. This word was included further in the vocabulary of a number of European nations, and mainly of the Swedish nation and used till present day. After withdrawal from Poltava, the Swedish king Carol the 12th went to Moldova where he stayed for two years on the territory of Varnita village considering it, in fact, a capital city of the Swedish state. The article is a review of the main events from that period of time.

Locotenent-colonel Iurie LIȘMAN

TIPURI DE ARMURI ALE OȘTENILOR MOLDOVENI DIN SEC. XV

Izvoarele istorice scrise, materialul iconografic și sursele arheologice din sec. XV-XVI pot furniza o documentare suficientă referitor la procesul dezvoltării artei militare în Țara Moldovei. În lumina acestor documente, ne vom opri la prezentarea unor aspecte ale armurilor militare purtate de către oștenii moldoveni din perioada de glorie a statului moldovenesc – sec. XV-XVI.

Analizând izvoarele istorice ale timpului, constatăm, de exemplu, că în epoca lui Alexandru cel Bun și a lui Ștefan cel Mare, când au fost puse bazele organismului militar, nu erau răspândite armurile grele, caracteristice statelor europene din acele timpuri, ci se utilizau armuri ușoare, confecționate din plăci metalice, sau cămăși de zale ușoare.

Despre faptul că ostașii moldoveni purtau cămăși de zale mărturisește și atitudinea de încredere manifestată de regele Ungariei Sigismund, care era sigur că domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, îi va ajuta “*cu toți cavalerii lui 10 mii*”, oaste de curteni și steaguri (cete boierești), majoritatea înveșmântați în zale¹.

Ostașii moldoveni din sec. XV purtau cămăși de zale atât de tip oriental, cât și de tip occidental.

¹ N. Iorga, *Istoria armatei române*. București 1970, pag. 167

Cămașa de zale de tip oriental era confecționată din inele mărunte, asemănătoare unui năvod metalic, dar și din inele mai grosolane, lucrate în atelierele locale, prin ciocănirea metalului la cald. Majoritatea cămășilor aveau și o glugă, confecționată, de asemenea, din metal.

Cămașa de zale de tip occidental, cu inele forjate, avea ambele capete nivelate la suprafața inelului, unde deveneau plate. La un inel se atașau alte patru, fiecare fiind introdus la rându-i într-o suită de alte patru inele, astfel încât, prin reluare, se forma o rețea care da cămășii aspectul unui înveliș de solzi. Cămășile de acest tip erau destul de trainice, fapt confirmat de rezistența lor în timp: chiar și dacă au stat multe secole îngropate în pământ ele au rămas infacte.

Pentru a oferi cămășilor o mai mare trăinicie, deasupra părților vulnerabile ale corpului, cum ar fi regiunea abdomenului, toracică și la coate se atârnavă peste zale aplicate metalice sau solzi de aramă în formă romboidală, triunghiulară sau în formă de inimă. Asemenea cămăși de zale au fost descoperite în urma săpăturilor arheologice din regiunea cetății Suceava, ele datând din perioada domniei lui Ștefan cel Mare².

Constatăm de asemenea că, la acea vreme, persoanele înstărite, care dispuneau de mijloace materiale, își puteau procura armuri și armament asemănător sau pe potriva celui aflat în dotarea armatelor medievale din Europa.

Folosirea armurilor complete este confirmată printr-un document emis de Petru Aron, care, la 29 iunie 1456, promitea regelui polon să-i trimită 400 de sulite, adică de călăreți cu sulite înarmați "*cum se cuvine și ca de război cu zale cu cuirasă*"³. Zece ani mai târziu, Ștefan cel Mare cerea de la vecini platoșe și cuirase în număr mare⁴. Conform izvoarelor istorice, Ștefan cel Mare ar fi luptat împotriva lui Hroiot-ungurul în armură grea de fier, deoarece cronica lui Ion Neculce ni-l înfățișează cu calul prăbușit sub el în toiul bătăliei, urcând apoi pe calul scutelnicului Purice, doar cu ajutorul acestuia, făcut movilă la picioarele domnului său, căci altfel n-ar fi putut sări în șa din cauza greutateii îmbrăcăminții metalice⁵.

Alături de cămașa de zale și armurile grele, moldovenii purtau pe cap căști și coifuri. De obicei, la armură se purta casca de tip *celata*, căști de acest

² Cristian M. Vlădescu, *Tipuri de arme lbe și armuri la oștile române în a II jumătate a sec. al XV-lea*. // Studii și materiale de muzeografie și istorie militară //. Nr. 6. București 1973, pag. 70

³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. București 1932, II, pag. 781-785

⁴ Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria României*. București 1911, II, XVI, pag. 130

⁵ *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău 1990, pag. 269

fel au fost descoperite la Suceava⁶. Erau folosite și căștile de tip *bassinet*, întâlnite pe unele gravuri de epocă. Ele aveau formă de “bassinet” evoluat, care închidea tot capul, cu bot ascuțit și guler. Calota era prevăzută cu două bucăți cu cârlig de închidere pe partea stângă. La aceste elemente putem presupune că mai existau perforații de aerisire și viziere⁷.

Un alt tip de căști, purtat de cele mai dese ori la armurile ușoare, sunt coifurile tip *calotă*, numite în unele izvoare și *chivere*, acestea fiind de câteva tipuri. Unele erau simple, cu calotă rotundă, traversată de o dungă pe mijloc⁸. Existau și coifuri cu calotă rotundă, prevăzute cu două nervuri centrale unite la vârful și terminate cu un țui⁹.

Altele aveau calotă ascuțită cu boruri îndoite în jos, fiind asemănătoare cu cele răspândite în Franța aceleiași perioade¹⁰. Acestea se fixau deasupra glugii de zale și făceau legătură cu lamele de oțel amplasate în formă de evantai în jurul gâtului și lăsate pe spate.

Anterior, armura era folosită mai rar. În perioada dată se utilizau mai mult armuri ușoare, în special de către cavalerie. Era utilizată cu succes și în operațiile de învăluire, flancgare și urmărire, permițându-i armatei să fie mult mai dinamică.

Drept dovadă servesc mărturiile lui J. Dlugosz, care menționează că moldovenii “*descălecau cu ușurință, cum e firea și datina acestui neam, acoperiți cu frunze și crengi și luptau pe jos*”, la caz de nevoie¹¹.

Pedestrima, compusă în mare parte din țărani, care formau elementul de bază în oastea domnitorului, folosea îmbrăcăminte și armament de confecție, realizate în gospodăriile și atelierele meșteșugărești de la sate. Neavând întotdeauna armură metalică, țăraniii întrebuițau haine căptușite cu lână sau bumbac, cu grosimea de 3-4 degete, având țesături în ițe mai dese, mai ales la umeri, în regiunea abdomenului și la coate, apoi cusute cu șireturi sau găitane la distanță de un deget și jumătate. Prin această îmbrăcăminte sabia trecea mai greu. Culoarea hainelor era închisă, permițându-le soldaților să se camufleze¹².

⁶ Cristian M. Vlădescu, *op. cit.*, pag. 74

⁷ Ibidem

⁸ Cristian M. Vlădescu, *op. cit.*, pag. 74

⁹ Ibidem

¹⁰ Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut (5 secole de istorie costumară românească)*. V I. București 1987, pag. 76

¹¹ Corfus, I., *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone*. București 1979

¹² D. I. Georgescu, *Istoria Armatei Române și a războaielor poporului român*. București 1936, pag. 50

SUMMARY

Print historic books, iconographic material and archeological sources from the 15th and the 16th century can provide enough documentation on the process of military art development in Moldova Country. In these documents, the author presents some aspects of military armors worn by Moldovan soldiers in the glorious period of the Moldovan Medieval state – 15th – 16th century.

Sergiu MUNTEANU, Nicolae CIOBANU

BASARABIA ȘI RĂZBOIUL DIN CRIMEEA (1853-1856)

Războiul din Crimeea, început la mijlocul sec. XIX, a cauzat schimbări esențiale pe harta politică a Europei. Imperiul Rus încerca să distrugă Imperiul Otoman și să instaureze hegemonia în Balcani.

Cu toate că, în acest război, rolul Basarabiei fusese relevant, nici istoriografia rusă și nici cea sovietică nu au analizat staționarea trupelor ruse în regiune. Sursele istorice analizau, la modul general, doar acțiunile militare desfășurate nemijlocit în Crimeea.

Pentru Rusia, victoria raportată în războiul ruso-turc din 1806-1812, a reprezentat un precedent pentru continuarea expansiunii în Balcani. Basarabia devenise pentru trupele ruse un fel de cap de pod de ofensivă împotriva Imperiului Otoman și o bază militară a trupelor ruse ce acționau în sud-estul Europei. În conformitate cu planul strategic al Împăratului rus Nicolai I, teritoriul dintre Prut și Nistru trebuia transformat în punct de lovitură generală asupra Imperiului Otoman, în primul rând din motiv că provincia avea ieșire la mare, fapt ce avea o importanță strategică pentru vasele militare ruse¹. Calea maritimă dintre Ismail și Constantinopol era una din cele mai scurte și îi permitea flotei ruse să ajungă rapid la capitala Imperiului Turc; de aceea Ismailul trebuia transformat într-o bază maritimă militară puternică. Astfel, în

¹ Fond 2, inv.1, dos. 5977, f. 10

portul Ismail au fost organizate depozite de muniții destinate necesităților militare², iar porturile basarabene transformate în puncte de observație din care se studia și se ținea sub control țărmul maritim balcanic. Ismailul le convenea rușilor și din punct de vedere tactic, deoarece permitea flotei militare ruse să ajungă în portul Varna mult mai repede decât dacă ar fi pornit din porturile Sevastopol sau Odesa³.

Una din sarcinile majore ale conducerii militare ruse era cea de a ține sub control Dunărea de Jos. Așa-numita Flota Dunăreană Rusă, dislocată în sudul Basarabiei avea misiunea de a susține trupele terestre care acționau în Balcani. Concomitent, flota imperială avea și misiunea de a intimida, fapt care îi conferea o anume conotație politică și îi permitea să-i demonstreze Austriei supremația Rusiei pe Dunăre⁴.

Guvernatorul Basarabiei era obligat să susțină aprovizionarea trupelor ruse staționate în teritoriu cu alimente și cu alte lucruri necesare. Soldaților ruși, veniți în Basarabia, li se permitea să comită jafuri, să consume, în cantități nelimitate, băuturi alcoolice⁵. Comandanții unităților nou-venite erau deseori atenționați asupra cazurilor de încălcare a disciplinei militare. Autoritățile ruse mobilizau forțat populația civilă la construcția cazărnilor pentru trupele ruse, foloseau abuziv forța de muncă ieftină⁶. Dar, de multe ori, basarabenii acceptau să participe la construirea cazărnilor numai ca să fie scutiți de a primi soldații ruși în casele lor. De regulă, soldați încartiruiți în casele țăranilor manifestau un comportament brutal și se aflau permanent sub acțiunea băuturilor alcoolice, nu respectau ordinele și regulamentele militare, provocau daune materiale și morale, aplicau forța fizică asupra proprietarilor casei. Ofițerii ruși erau cazați în cele mai bune case din zonele în care erau dislocate unitățile militare, proprietarii fiind obligați să se comporte ca “adevărați creștini ortodocși”. Se interzicea cazarea ofițerilor ruși în casele evreilor sau musulmanilor⁷. Stăpânul casei era dator să asigure militarii “găzduiți” și cu produse alimentare. Populația băștinașă trebuia să ajute unităților să transporte armamentul greu, să construiască poduri, să transporte materiale de construcție, să participe la alte munci necesare.⁸

² Ibidem, f. 23

³ Ibidem, f. 28

⁴ Ibidem, f. 35

⁵ Ibidem, f. 40

⁶ Fond 2, inv. 1, dos. 5890, f. 36

⁷ Ibidem, f. 20

⁸ Ibidem, f. 20

Permanent, în Basarabia era încartiruită divizia XVI Infanterie, trei regiamente de cazaci, un batalion de infanterie, o brigadă de artilerie și o unitate specială de geniu, ultima având misiunea de a construi poduri peste Prut și Dunăre⁹. În permanență, trupele ruse se aflau în stare de alertă și erau gata să treacă Prutul și să ocupe Moldova și Valahia ori să traverseze Dunărea și să înceapă ofensiva în Balcani. Au fost inițiate lucrările de refacere a vechilor drumuri strategice, în special drumul militar care pornea din Hotin, trecea prin Briceni, Otaci, Orhei, Chișinău, Bender, Căușeni, Akkerman, Chilia și Ismail; drumul militar ce lega Basarabia cu Novorosia, care începea la Movilău, trecea prin Bălți și ajungea până la Sculeni; drumul militar care începea la Dubăsari, trecea prin Chișinău, Călărași și ajungea la Sculeni. Aceste căi urmau să transforme Basarabia într-o zonă de tranzit a efectivului, munițiilor și produselor alimentare spre Balcani¹⁰.

În ajunul războiului instituțiile medicale militare din Chișinău, Hotin și Tighina au trebuit să-și mărească numărul de paturi, personalul fiind informat că, în caz de nevoie, va trebui să treacă la stare de război, să asigure primirea răniților etc. Medicii informau conducerea militară despre lipsa medicamentelor în spitalele militare, lucrătorii medicali atenționau populația că, în urma războiului, pe teritoriul Basarabiei s-ar putea declanșa epidemii grave¹¹, motivând că în timpul războaielor precedente, odată cu refugiații, din Balcani au fost aduse numeroase boli. Medicii solicitau instituirea carantinei și a punctelor sanitare la hotarul de la Prut, în care persoanele ce veneau din Balcani să fie examinate riguros, urmând să fie supus carantinei și efectivul unităților ruse ce urma să lupte în Balcani. Acest plan trebuia pus în aplicare în cazul în care războiul ar fi durat mult timp. În suburbiile Chișinăului au fost organizate spitale militare de câmp, concomitent fiind formate și unități medicale ce urmau să însoțească trupele ruse în campania spre Balcani. Aceste unități, pentru care se alocau bani din bugetul local, erau repartizate în capitala Basarabiei, iar în orașele Chișinău și Tighina au fost depozitate cantități enorme de muniții destinate trupelor ruse. Generalii ruși au organizat depozite de muniții și în Transnistria; în cazul unor acțiuni militare, acestea urmau să asigure trupele ruse din provincie¹².

Basarabia reprezenta și o tabără de refugiu pentru patrioții de alte etnii din Balcani, statele cărora luptau cu Imperiul Otoman, autoritățile ruse folosin-

⁹ *Zapiski Odesskogo obșchestva istorii i drevnostei*. Tom VI, Odessa, 1867, pag. 246

¹⁰ Ibidem, pag. 251

¹¹ Fond 2, inv. 1, dos. 1967, f. 25

¹² Ibidem, dos. 5979, f.20

du-i în luptă împotriva turcilor. Guvernatorul Basarabiei era obligat să acorde ajutor bănesc numeroaselor organizații național-patriotice ale bulgarilor, sârbilor, grecilor, autoritățile ruse organizând pe teritoriul Basarabiei detașamente militare ale sârbilor și bulgarilor. Conform dispoziției Comandantului militar Chișinău, voluntarii străini trebuiau cazați la Chișinău în apartamente speciale. Împăratul Nicolai I a ordonat ca aceste unități să lupte alături de armata rusă, promițându-le, în ajun de război, că în timpul cel mai apropiat statele lor vor fi eliberate de sub jugul otoman¹³.

În plan diplomatic, Rusia ducea tratative cu Imperiul Austriac pentru viitorul război cu Imperiul Otoman; armata austriacă decăzând în rezultatul revoluțiilor din anul 1848, Rusia i-a acordat ajutor în reprimarea răscoalei maghiare. Acest fapt i-a permis Imperiului Rus să oblige Austria ca, în caz de conflict militar cu turcii, să nu încheie o alianță militară cu Imperiul Otoman, asigurându-și neutralitatea. Basarabia, din nefericire, se afla la hotar cu Imperiul Austriac, tot în Basarabia aflându-se și Gurile Dunării, la care aspira și Austria. În anul 1853, ambasadorul rus la Istanbul, contele Menșikov, a înaintat Porții un ultimatum, în care se precizau următoarele condiții: în cazul evitării războiului, decizerea de Moldova și Valahia; recunoașterea independenței Greciei, Serbiei și Bulgariei; trecerea liberă a vaselor străine prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele¹⁴. Turcia a respins categoric aceste cerințe, iar ca răspuns, la 3 iulie, trupele ruse aflate în Basarabia au trecut Prutul și au început luptele pentru cucerirea Moldovei și Valahiei.

În anul 1853, prin vămile Basarabiei, care au oferit anumite facilități, către trupele ruse din Moldova și Valahia a fost transportate cantități mari de produse. Aceste facilități vamale au stimulat însă contrabanda ce începuse să înflorească în regiune. Produse destinate trupelor rusești erau comercializate pe piețele din Moldova și Valahia¹⁵, în timp ce generalii ruși cereau să li se expedieze mai multe produse alimentare pentru soldați ruși, care au început să jefuiască populația din Principate¹⁶.

Prin Basarabia, spre Balcani se expediau și cantități mari de armament, muniții și medicamente. La 9 octombrie, sultanul turc a înaintat Imperiului Rus un ultimatum, prin care solicita evacuarea trupelor ruse din Principate, Rusia refuzând să respecte condițiile ultimatumului. Refuzul Rusiei a făcut ca,

¹³ Ibidem, dos. 6097, f. 30

¹⁴ Ac. E.V.Tarle, *Krâmskaia voina*, tom I, Moscva, 1950, pag. 248

¹⁵ Fond 3, inv. 1, dos. 844, f. 75

¹⁶ Ac. E.V.Tarle, *Krâmskaia voina*, tom I, Moscva, 1950, pag. 253

la 16 octombrie, Imperiul Otoman să declare război Imperiului Rus¹⁷. Acțiunile militare au demarat pe teritoriul Principatelor, iar spre spitalele militare din Chișinău au început să fie expediați mulți răniți¹⁸. În acțiunile militare desfășurate, Basarabia juca un rol strategic. În acest scop, a fost organizată Armata Basarabeană de Sud, care trebuia să apere cetățile Ismail, Akkerman și Gurile Dunării, în cazul în care turcii ar fi pornit asaltul dinspre mare¹⁹. Trupele basarabene în rezervă aveau sarcina strategică de a susține trupele active ruse.

Cu toate că fuseseră de curând reparate, drumurile din Basarabia deveniseră, în scurt timp, dezastruoase. Pe timp de război, pe ele circulau trupele militare, iar numărul mare de răniți transportați de pe câmpul de luptă le făcea neîncăpătoare²⁰. Un mare număr de răniți a fost repartizat și la spitalele militare din Hotin și Soroca, care au fost organizate în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Numărul paturilor de spitalizare era în continuă creștere, la fel și numărul personalului medical. Problematică era și lipsa medicamentelor, ceea ce făcea ca răniții să moară cu sutele.²¹

Acțiunile militare de la Dunăre au influențat mult comerțul din Basarabia. Negustorilor basarabeni li se permitea să transporte marfă în Balcani²². În anul 1854, numeroase trupe armate austriece au fost dislocate la hotarul cu Basarabia, fapt ce a făcut ca relațiile economice dintre Austria și Basarabia să fie sistate, iar contrabanda încurajată. Dislocarea trupelor austriece amenința armata rusă aflată în Principate și putea conduce la acțiuni militare pe teritoriul Basarabiei²³.

În 1854, Imperiul Rus s-a confruntat cu o coaliție europeană, formată din Franța, Anglia și Sardinia. Unul dintre scopurile acestei coaliții era scoaterea Basarabiei din componența Imperiului Rus, deoarece, în acest caz, trupele Rusiei nu ar mai fi putut înainta spre Balcani. Coaliția dorea să lipsească Rusia de un asemenea cap de pod, iar generalii ruși așteptau debarcarea trupelor aliate în Basarabia de Sud²⁴. Ca să evite implicarea Austriei în război, Rusia și-a retras trupele din Moldova și Valahia, iar armata rusă, dislocată în Basarabia, era acum destul de demoralizată²⁵.

La începutul acțiunilor militare din Crimeea, o parte din trupele ruse dislocate în Basarabia au fost redislocate în peninsula, iar o parte din basarabeni

¹⁷ Ibidem, f. 250

¹⁸ Ibidem, dos. 6098, f. 38

¹⁹ Ibidem, dos. 5977, f. 98

²⁰ Ibidem, dos. 6070, f. 54

²¹ Ibidem, dos. 5983, f. 83

²² Ibidem, f. 105

²³ Ibidem, f. 108

²⁴ Ibidem, dos. 6097, f. 50

²⁵ Ibidem, f. 45

au participat la luptele pentru Sevastopol, în componența regimentului basarabean²⁶. Guvernatorul Basarabiei a primit ordinul să trimită alimente trupelor ruse ce luptau în Crimeea. Sume semnificative din vistieria Basarabiei erau alocate pentru cumpărarea de medicamente; populația civilă a Basarabiei aduna bani pentru răniți și pentru spitalele militare.²⁷

Pierderile suportate în Războiul din Crimeea au determinat Rusia să inițieze, în anul 1856, la Paris, tratative de pace. Astfel, s-a decis ca sudul Basarabiei (jud. Bolgrad, Cahul, Ismail) să fie restituit Moldovei. Modificările teritoriale au cauzat și unele modificări ale liniei vamale și a căilor comerciale din Basarabia. Dunărea a devenit un fluviu neutru, pe el intrau în Basarabia un număr mare de comercianți străini²⁸.

Dar pierderea sudului Basarabiei nu a diminuat importanța strategică a provinciei pentru Imperiul Rus, ci dimpotrivă, l-a sporit. Basarabia rămânea unicul cap de pod în Balcani, care asigura Rusiei șansa de a se revanșa în viitor. Situația creată a aprofundat, însă, și mai mult criza economică și socială se ce declanșase în provincie.

SUMMARY

The Crimean War, that started in the middle of the 19th century, caused significant changes on the political map of Europe. The Russian Empire tried to destroy the Ottoman Empire and install hegemony in the Balkans.

Despite the fact Basarabia had a relevant role in this war, neither the Russian historiography nor the Soviet one analyzed the deployment of Russian troops in the region. Historic sources analyzed only military actions carried out in Crimea.

Yet, the fact Basarabia lost its Southern part did not decrease the strategic importance of the province for the Russian Empire. On the contrary, it increased it. Basarabia was the only bridge head in the Balkans, that provided Russians the chance to revenge afterwards. The created situation worsened the economic and social crisis from the region.

²⁶ *Basarabskii polk*, Sanct-Petersburg, 1901, pag. 250

²⁷ Ibidem, dos.1967, pag. 48

²⁸ *Svod zakonov Rossiiskoi Imperii*. S-Petersburg, 1857, pag. 12

Leontin STOICA (Pitești, România)

REORGANIZAREA SERVICIULUI MEDICAL SUB ÎNDRUMAREA MISIUNII MILITARE FRANCEZE

Renașterea armatei române – cunoscută sub denumirea generică de Reorganizare – nu s-ar fi putut realiza – în condițiile dificile din iarna și primăvara anului 1917 – fără activitatea Serviciului Medical. În luna august 1916, armata română cuprindea 130 de formații sanitare, 42 trenuri sanitare, 500 de spitale în zona interioară (totalizând 75.000 de paturi), și conta pe aproximativ 1.700 de medici¹. Imediat după începerea operațiunilor militare, la 29 august primul-ministru Ion I.C.Brătianu i-a comunicat lui Saint-Aulaire solicitarea autorităților române de a trimite din Franța un număr de medici și de chirurghi ce să sprijine activitatea serviciului care, la început, se confrunta cu deficiențe de organizare și funcționare. În consecință, la jumătatea lunii septembrie, ministrului Franței la București i-a fost încredințată oficial misiunea de a negocia cu șeful serviciului sanitar român condițiile trimiterii unei misiuni sanitare din Franța. Aceasta urma nu doar să organizeze serviciile române în baza experienței din campanie, ci și să participe direct la activitatea medicală². Rezultatul tratativelor s-a concretizat prin semnarea, la 6 octombrie 1916, a unui acord care stipula următoarele:

¹ *România în anii primului război mondial*, București, 1987, volumul I, p.233

² Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France...*, p. 413

“**Articolul 1:** Guvernul român și-a exprimat dorința de a avea chirurgi și interniști francezi în România, pentru îngrijirea răniților din rândul trupelor sale. Solicită, deci, trimiterea acestora. Durata șederii chirurgilor va fi de șase luni. Durata va putea fi prelungită, fie în condițiile specificate prin această convenție, fie în condiții ce vor fi stabilite ulterior, dacă Guvernul român solicită acest lucru și în situația în care cei interesați sunt de acord.

Articolul 2: Guvernul român se angajează să asigure fiecăruia dintre chirurgi avantajele specificate mai jos:

- a) plata soldei corespunzătoare gradului, iar în condițiile în care solda acestui grad este mai mare în cadrul armatei române decât în armata franceză cei interesați vor beneficia de această diferență;
- b) o indemnizație lunară de 1.000 de franci, începând din ziua sosirii în România. Un soldat român va fi pus la dispoziția fiecăruia dintre membrii misiunii în calitate de ordonanță;
- c) 200 de franci în plus, dacă nu li se asigură cazare gratuită;
- d) în afară de avantajele stipulate mai sus, fiecare dintre membrii misiunii va primi o sumă de 1.000 de franci ca indemnizație pentru pregătire, la semnarea acestei convenții, și o rezervă de 2.000 de franci pentru cheltuieli de călătorie, pe care va trebui să îi justifice la sosire;
- e) întoarcerea chirurgilor la încheierea șederii lor în România se va face de asemenea pe cheltuiala Guvernului român, care va oferi fiecăruia o sumă de 1.000 de franci. Dacă va fi nevoie ca unul dintre chirurgi să se întoarcă în Franța înainte de încheierea celor 6 luni prevăzute, din cauza unei răni sau a unei boli constatate cu acte în regulă, i se va oferi indemnizația pentru călătoria de întoarcere”³.

Conducerea armatei române a sesizat, pe parcursul campaniei din ultimele patru luni ale anului 1916 unele disfuncționalități de ordin organizatoric ale serviciului. Nu exista o conducere superioară unitară. Lipsa regulamentul de campanie (deși unele norme și instrucțiuni fuseseră pregătite dinainte, acestea erau incomplete, lipsind reglementări deosebit de importante, cum ar fi normele de evacuare în retragere). Trenurile sanitare depindeau de divizii și nu se aflau la dispoziția spitalelor militare. Lipseau reglementările referitoare la relațiile dintre comandanți și serviciile sanitare. Un alt impediment consta în imposibilitatea acestui serviciu de a se adapta cu rapiditate la diferitele condi-

³ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, București, fond Paris, dosar nr. crt. 605,f.1

ții în care aveau loc operațiunile militare⁴. La toate acestea se adăuga și lipsa de experiență în teatrele de operațiuni, unde apăruseră elemente ce făceau tot mai dificilă activitatea serviciilor sanitare: puterea de foc și precizia artileriei, folosirea gazelor de luptă, apariția aviației etc.

Misiunea Medicală s-a constituit la apelul Subsecretariatul de Stat Francez, responsabil de sănătate, căruia i-au răspuns numeroși voluntari. Medicii au fost selectați de către soția ministrului român la Paris, doamna Lahovary, care era responsabilă și de semnarea contractelor ce se încheiau în baza acordului dintre statul român și serviciul francez de sănătate. Acceptarea numeroaselor cereri a cauzat anumite probleme, motiv din care Quai d'Orsay a redactat un comunicat prin care se degaja de responsabilitate. Pentru că își depășise atribuțiile, ofițerul de administrație Aubry, intermediar între Legația română și Serviciul de Sănătate al armatei franceze, a fost pedepsit.

După o călătorie marcată de unele incidente, membrii misiunii au ajuns în România. Prevalându-se de faptul că, la 11 septembrie, A. Briand, președintele Consiliului de Miniștri francez, îi subordonase toți medicii, Berthelot a încercat să impună disciplină acestei categorii care, la acea oră, se bucura de un statut special în cadrul armatei franceze. Pe lângă Berthelot a fost atașat, ca adjunct tehnic, locotenent-colonelul Coullaud, un medic cu autoritate, care se ocupa de problemele medicale, cu mențiune expresă că nu va fi șef al misiunilor medicale franceze în România. Precizarea era necesară, deoarece în România sosiseră mai multe asemenea misiuni. Soluția plasării unui adjunct tehnic pe lângă Berthelot putea fi înlocuită cu o structură care să se ocupe de problemele administrative ale diferitelor misiuni medicale, care operau în România. Această structură nu ar fi fost doar un simplu organ de legătură între Berthelot și misiuni, fără autoritate independentă. Ca adjunct al doctorului Coullaud a fost numit medicul principal de clasa a II-a Gauthier. Ajuns la 3 decembrie 1916, la Iași, Coullaud a stabilit, împreună cu Saint-Aulaire, măsuri menite să disciplineze medicii veniți din Franța și, în colaborare cu Serviciul Sanitar al armatei române, să-i repartizeze în structurile medicale militare.

Experiența franceză și-a spus cuvântul și în acest domeniu. S-a ținut cont de principiile de reorganizare, propuse de către Misiune, la care s-a adăugat activitatea de excepție, desfășurată de personalul medical din componența ei: medici, tehnicieni sanitari, infirmiere. În februarie 1917, Misiu-

⁴ Preda, Dumitru, *Serviciul sanitar al armatei române și relațiile sale cu Misiunea Militară Franceză*, în "Revista sanitară militară", nr. 3, 1989, p. 259

nea număra 88 de medici și farmaciști,⁵ cărora li s-au mai alăturat, ulterior, încă 16 cadre medicale.

Lunile ianuarie-aprilie 1917 au constituit pentru corpul medical un adevărat coșmar, generat de condițiile climatice deosebit de grele, de lipsa hranei și echipamentului, de aglomerația provocată de exodul din timpul retragerii, de lipsa mijloacelor medicale, toate contribuind la izbucnirea unei epidemii de tifos exantematic – boală aproape necunoscută de medicii români. Membrii Serviciului Sanitar Francez și-au demonstrat, în acele luni, întreaga lor pricepere și dăruire, angajându-se cu hotărâre în efortul general al luptei. Ei s-au remarcat în organizarea și supravegherea pe teren a evacuării răniților, în tratamentul și îngrijirea bolnavilor, în aplicarea măsurilor de igienă și profilaxie⁶. Cei mai mari în grad au fost repartizați pe lângă armate, în calitate de “consilieri tehnici”, ceilalți – la serviciile sanitare ale marilor unități sau în spitale, unde au condus uneori secții sau servicii ale acestora, impunându-se ca specialiști, dar acționând sub comanda medicilor militari români. Din inițiativa unora dintre ei, în 1917, s-au înființat spitale de campanie pe care le-au condus în mod direct⁷.

Misiunea medicală franceză a plătit un tribut greu epidemiilor care au pus la grea încercare populația și armata. În total, boala a făcut aproape 100.000 de victime în rândul militarilor și peste 300.000 în rândul civililor, între care tineri de 14-20 de ani. Aceștia fuseseră evacuați pentru a fi instruiți și a completa rândurile unităților decimate pe front.

“Membrii Misiunii Franceze, mai ales personalul medical, au plătit un tribut însemnat epidemiei de tifos care există acum – raporta Berthelot la 15 martie 1917 șefului Marelui Cartier General.

Din nefericire, nu întrevăd ameliorarea acestei stări. Epidemia este agravată mai ales de starea de mizerie fiziologică a armatei române, care reprezintă un pericol nu numai pentru ea, ci și pentru cei care intră în contact cu ea”⁸.

Însuși șeful acestei misiuni a căzut victimă flagelului. “În vila *Greierul* de lângă Iași, el instalase și dirija un spital de exantematici, căruia se devotea așa cum știa el să facă – nota Constantin Kirițescu. [...] Dar dușmana pe care de atâta timp o înfruntase îl pândea. Clunet capătă el însuși boala care-l răpune”⁹. Alături de el, alți 17 membri ai misiunii au contactat tifos, iar patru

⁵ Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru...*, vol. II, p. 20

⁶ Preda, Dumitru, *Serviciul sanitar...*, p. 263

⁷ *Ibidem*, p. 262

⁸ SHAT, 17 N, carton 540, dosarul nr. 1, Raportul nr. 11, p. 5

⁹ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru...*, p. 22

dintre ei au decedat. Merită amintiți, în acest context, Gabriel Adain, medic-maior de clasa a II-a, venit din proprie inițiativă în România; Ange Santoni, medic-maior de clasa a II-a, de la triajul din gara Iași, Eugène Defrèche, medic-maior de clasa I, chirurg la spitalul din Brătășanu; Alphonse Duguay, medic-maior de clasa a II-a, chirurg la spitalul israelit din Galați. Pierderile din rândul infirmierelor au fost și mai numeroase. De Goutel, Philip, sora Antoinette și superioara Ordinului Saint Vincent de Paul – sora Elisabeth, sunt numai câteva dintre cele ce au căzut la datorie pe teritoriul românesc¹⁰.

Berthelot a intervenit de mai multe ori pe lângă autoritățile franceze, solicitând materialul sanitar necesar și suplimentarea personalului misiunii medicale. La începutul lunii martie, el a transmis telegrafic cererea lui Ioan Cantacuzino, directorul Serviciului Sanitar al armatei române, care solicita încă 40 de medici epidemiologi¹¹ și 10 doctori pentru înlocuirea celor repatriați, insistând să se intervină pe lângă Subsecretariatul Serviciului Medical pentru ca aceștia să fie trimiși cât mai urgent posibil¹².

Acțiunile concrete ale medicilor români și francezi au condus la ameliorarea situației sanitare, la scăderea ratei mortalității cauzate de epidemii, fapt ce-i dădea lui Berthelot posibilitatea de a consemna într-un raport de la jumătatea lunii mai că “situația militară a armatei se ameliorează pe zi ce trece, starea sanitară face progrese mari; cazurile de tifos sunt mai puține; virulența epidemiei s-a diminuat și, după spusele tuturor medicilor, este probabilă stingerea ei într-o perioadă relativ scurtă, cel mult o lună.

S-au semnalat doar câteva cazuri izolate de dizenterie, dar care nu au deloc un caracter epidemic.

Numeroșii convalescenți de tifos aveau șansa de a se restabili mulțumită timpului frumos și aprovizionărilor cu alimente sosite zilnic din Rusia¹³.

De la începutul primăverii 1917, Serviciul Sanitar Român împreună cu medicii francezi, a început pregătirile privind asigurarea sanitară a ofensivei preconizate. Coullaud, împreună cu generalul doctor Vicol, șeful Serviciului Sanitar din cadrul Marelui Cartier General român, au primit misiunea de a organiza centre spitalicești în zona armatelor, de-a lungul traseelor de evacuare și în interiorul teritoriului. Aceste centre au fost distribuite de-a lungul căilor de comunicații, mai ales al liniilor importante de cale ferată de pe ambele maluri ale Siretului.

¹⁰ Dumitru Preda, *Serviciul sanitar...*, p. 263.

¹¹ SHAT., 17 N, carton 540, dosarul nr. 1, Raportul nr. 11 p. 6

¹² *Ibidem*, *Telegrama generalului Berthelot pentru Albert Thomas* (29 mai/11 iunie), p.3

¹³ SHAT, 17 N, carton 540, dosarul nr. 1, Raportul nr. 13, p. 2

Spitalele de front ale Armatei a II-a au fost instalate de-a lungul văii Trotușului, la Onești, Căiuți și Coțofenești. Ele aveau puncte chirurgicale în apropierea liniilor de operații. Majoritatea acestor formațiuni au funcționat sub conducerea medicilor-șefi francezi, iar serviciile chirurgicale au fost asigurate de echipe mixte, româno-franceze. Pentru coordonarea întregii activități a fost creat un birou al Serviciului Sanitar, care urma să acționeze în zona de operații. În fruntea lui a fost numit doctorul Reverchon. În luna mai, generalul Berthelot a inspectat și a evaluat stadiul de realizare a acestor măsuri, apreciindu-l drept corespunzător. La Armata 1, pregătirile pentru spitalizarea răniților au vizat modalitățile de evacuare pe calea ferată și alegerea locului de amplasare a centrelor spitalicești. Studiarea măsurilor necesare a fost încredințată medicilor-maiori Sieur și Bailly. Cu trei săptămâni înainte de ofensivă, medicul principal Gauthier a fost atașat, ca adjunct, pe lângă colonelul-doctor Potârcă, șeful Serviciului de Sănătate al Armatei I¹⁴.

Conform aprecierilor doctorului Coullaud, înainte de declanșarea ofensivei fuseseră luate toate măsurile necesare pentru evacuarea rapidă a răniților și asigurarea asistenței medicale în spitalele de pe front pentru cei netransportabili. Centrele spitalicești nou-înființate puteau primi peste 13.000 de răniți, iar cele 4.300 de paturi ale Centrului de Chirurgie de la Iași constituiau rezerva pentru ansamblul Armatei 1. La rândul său, Armata a II-a avea asigurate, în zona de operații, pentru acordarea asistenței medicale aproape 8.000 de paturi și în zona etapelor – 3.000. Acestora li se mai adăugau 6.500 de locuri în zona de spate. Rezerva generală consta în circa 10.000 de paturi, repartizate în zona interioară a întregii Moldove¹⁵.

Colaborarea româno-franceză în domeniul sanitar a asigurat sub aspect medical operațiunile militare desfășurate în vara anului 1917 pe frontul românesc. Medicii francezi au contribuit substanțial la îngrijirea răniților de la Măraști, Mărașești și Oituz. Conform unor statistici, pe parcursul lunilor iunie și iulie 1917, în spitale de pe valea Trotușului, din Armata a II-a au fost evacuați 3.926 de răniți, mulți dintre ei fiind operați de echipele franceze. Pe parcursul lunii august, membrii Misiunii Medicale Franceze au îngrijit la Onești, Căiuți și Coțofenești peste 200 persoane din cei 14.997 de răniți din aceeași armată. Bătălia de la Mărașești s-a soldat cu peste 8292 de răniți, dintre care o mare parte s-au aflat în îngrijirea medicilor francezi¹⁶.

¹⁴ Jean Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France...*, p.451

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

SUMMARY

The renaissance of the Romanian Army – also called Reorganization – could not have happened – in the harsh conditions of winter and spring of the year of 1917 – without the contribution of the Health Care Service. In August 1916, the Romanian army consisted of 130 sanitary units, 42 sanitary trains, 500 hospitals inside the zone (a total number of 75 thousand beds) and a staff of 1700 doctors. As soon as military operations started on August 29, Prime Minister Ion I.C. Bratianu told Saint-Aulaire about the Romanian authorities' request to send several doctors and surgeons to France to support the activity of the service that faced difficulties in term of organization and functioning at the beginning. Hence, in the middle of September, the Minister of France had to negotiate in Bucharest with the head of the Romanian sanitary service the conditions of sending a sanitary mission from France.

Sergiu CATARAGA

LUPTELE DIN MOLDOVA DIN ANUL 1944: ÎNTRE MIT ȘI REALITATE

Al II-lea Război Mondial prezintă în continuare un interes deosebit pentru specialiștii din diferite domenii de cercetare. Relațiile economice, internaționale, operațiunile militare din perioada conflictului nu au fost cercetate nici până astăzi în întreaga lor complexitate. Există mai multe motive, dintre care cele mai relevante sunt: lipsa accesului liber la documentele de arhivă ale unor state, lipsa de interes față de unele momente ale războiului, implicarea directă a guvernanților în scrierea/interpretarea istoriei, unele evenimente fiind cercetate cu lux de amănunte, căpătând dimensiunea unor legende sau mituri, iar altele – ascunse de publicul larg, deoarece reprezintă chiar și astăzi pagini de tristă amintire, cauzate de greșeli de planificare și realizare.

Basarabia, ca teritoriu al operațiunilor de război în 1941 și în 1944, este unul dintre multiplele teritorii care au avut de suferit de pe urma războiului. Situația reală de aici nu a fost încă cercetată multe lucruri, fiind ascunse până în prezent. Este cert, însă, că acest teritoriu, mai ales în 1944, prezenta un interes deosebit pentru ambele forțe implicate în conflict.

Lucrările dedicate celui de al II Război Mondial, publicate în perioada sovietică, oferă un tablou general al evenimentelor din martie-august 1944, creând impresia greșită că, după trecerea r. Nistru și ajungerea trupelor sovietice la râul Prut, la 26 martie 1944, pe frontul din Moldova, situația s-a

stabilizat și practic nu au avut loc lupte. În lucrarea academicianului sovietic A.M. Samsonov *Вторая мировая война. 1939-1945*¹, autorul, după ce oferă informații cu privire la scopurile puse în fața armatei roșii după preluarea controlului asupra Ucrainei de pe malul drept al Niprului, trece direct la descrierea realizării operațiunii Iași-Chișinău, fără a menționa evenimentele de pe frontul din Moldova între lunile martie-august.

Aceeași abordare a avut-o și lucrarea *Вторая мировая война. Краткая история*² publicată sub redacția unui colectiv internațional în frunte cu P.A.Jilin. Colectivul de autori oferă numai informații sumare cu privire la operațiunea Uman-Botoșani, finalizată la mijlocul lunii aprilie 1944, apoi trece direct la descrierea operațiunii Iași-Chișinău. A fost omisă o secvență destul de îndelungată a evenimentelor din anul 1944.

Un alt colectiv de autori, în frunte cu general-locotenentul S.P. Platonov, în *Вторая мировая война. 1939-1945 гг. Военно-исторический очерк*³ descrie evenimentele de până la 15 aprilie 1944, când Frontul II Ucrainean s-a apropiat de Iași și Chișinău, unde a întâlnit rezistența Armatei a VI-a Germane și a Armatei a IV-a Române, care au avut poziții pregătite din timp. Apoi, ca și în lucrările precedente, autorii trec la descrierea ofensivei Iași-Chișinău.

Lucrurile nu stau deloc mai bine nici în *Вторая мировая война. Итоги и уроки* sub redacția lui S.L. Sokolov. Autorii, după ce oferă informații cu privire la realizările Frontului II și Frontului III Ucrainean de până la 26 martie 1944, trec și ei direct la descrierea operațiunii Iași-Chișinău, fără a oferi informații cu privire la evenimentele de pe frontul din Moldova din perioada lunilor aprilie-august 1944.

Situația e aceeași și în cele mai importante lucrări editate în URSS dedicate celui de al II Război Mondial: *История Великой Отечественной войны*³ în șase volume (vol. 5) și *Вторая мировая война* în 12 volume (vol. VIII). În ambele lucrări, la fel, după descrierea operațiunii Uman-Botoșani, finalizată în martie 1944, se trece direct la ofensiva Iași-Chișinău.

Manualele școlare, atât cele din perioada sovietică, cât și cele din perioada de după 1992, nu oferă nici date cu privire la evenimentele din perioada martie-august 1944. Real, o jumătate de an de război din sudul frontului de sud-est este camuflată, ascunsă sub sintagma “liniștea relativă” de pe frontul

¹ Самсонов, А. М. , *Вторая мировая война. 1939-1945* , Москва, Наука, 1985

² Жилин, П. А. , *Вторая мировая война. Краткая история*, Москва, Наука, 1984

³ *Вторая мировая война. Краткая история . 1939-1945 гг. Военно- исторический очерк*, под общей редакцией генерал-лейтенанта Платонова С. П., генерал-майора Павленко Н. Г., полковника Поротькина И. В., Москва, Воениздат, 1958

din Moldova. Mai bine de 60 de ani a fost ascunsă o ofensivă nereușită a trupelor sovietice din lunile aprilie-iunie 1944. Dacă în anii puterii sovietice acest lucru era trecut cu vederea de istorici, actualmente trebuie scoasă la iveală drama celor petrecute pe frontul din Moldova. Accesul cercetătorilor la arhivele Ministerului Apărării al Federației Ruse fiind interzis, putem analiza acele evenimente doar în baza memoriilor participanților la luptele din Moldova din anul 1944, care au fost editate atât în perioada sovietică, cât și în cea postsovietică.

Aviatorul Ivan Ilici Babak, care a luptat în cadrul Regimentului 100 Aviație de Vânătoare al Diviziei a IX-a Mariupolskaia, comandant al căreia a fost renumitul Pokrișkin, descrie, în “Звёзды на крыльях”⁴, dificultatea luptelor din Moldova, unde a ajuns la 5 mai. Avându-și baza pe aerodromurile de la Ștefănești și Lihnești, ei au efectuat, începând cu 11 mai, 482 zboruri, doborând 53 de avioane în 23 de lupte.

Un alt aviator, Fiodor Fiodorovici Arhipenko, care a luptat în cadrul Regimentului 129 Aviație de Vânătoare descrie, în *Записки лётчика истребителя*⁵, sosirea unității lor, la 9 mai, pe aerodromul din Todireni (România), apoi trece la luptele purtate de unitatea sa în cadrul ofensivei din mai-iunie, de-a lungul r. Siret, spre sud. Oferă informații despre lupta din 30 mai 1944 deasupra or. Iași, când a fost rănit comandantul escadrilei a II-a, Nikolai Gulaev. Același autor menționează că, în urma nereușitelor sovietice, “trupele germane și cele române, regroupându-și forțele, au realizat, la sfârșitul lunii mai 1944, o contraofensivă mai la nord de Iași”. Trupele germane au reușit să pătrundă până la 10-15 km în teritoriile ocupate de sovietici.

Alexandr Andreievici Azemșa descrie în cartea sa *Последняя высота: Записки офицера*⁶ contraofensiva de lângă s. Ștefănești a 40 de tancuri germane, în acea luptă regimentul său fiind încercuit, iar comandantul de regiment și adjunctul său fiind uciși.

Serghei Husainovici Ainutdinov, care a luptat în cadrul Diviziei 375 Ural-skaia, Harkovskaia, Buharestskaia, Dvajdî Krasnoznamennaia Infanterie, în *В памяти и в сердце*⁷, descrie cum, din cauza luptelor deosebit de grele, divizia sa, inclusiv Regimentul 1245 Infanterie, a fost nevoită să treacă, în iulie

⁴ История Великой Отечественной Войны Советского союза, Москва, Воениздат, 1960 -1965

⁵ Бабак, И. И., Звёзды на крыльях, Москва, ДОСААФ, 1981

⁶ Архипенко, Ф. Ф., Записки лётчика истребителя, Москва, НПП Дельта, 1999

⁷ Аземша, А. А., Последняя высота: Записки офицера, Свердловское Средне-Уральское книжное издательство, 1968.

1944, la apărare pe r. Răut, la 5 km de Orhei, pentru a fi completată și pentru ca soldații să se poată odihni.

Vladimir Semionovici Antonov, care a luptat în cadrul Regimentului 1054 al Armatei 57 de Gardă, în *Пути к Берлину*⁸ descrie situația dificilă în care s-a pomenit regimentul său, aflat pe flancul stâng al Armatei a 57-a și care făcea joncțiune cu Armata a 8-a de Gardă a generalului Ciuikov, situată pe platoul de la Șerpeni. Autorul califică drept dramatică situația la mijlocul lunii mai 1944 a Armatei a 8-a de Gardă, când trupele germane și-au început contraofensiva.

Eroul URSS, general-locotenentul Gleb Vladimirovici Baklanov, care a luptat în cadrul Diviziei 13 Infanterie din cadrul Armatei a 5-a de Șoc a generalului de armată Jadov, în *Ветер военных лет*⁹ descrie luptele grele pe care le-a purtat la Șerpeni, începând cu 14 aprilie și până la începutul lunii mai 1944, când resturile Armatei a 5-a de Șoc au fost scoase în rezerva Frontului II Ucrainean în jurul or. Botoșani, unde au ajuns la 15 mai.

Informații mult mai detaliate oferă mareșalul URSS Nikolai Vasilievici Biriukov, în *Трудная наука побеждать*¹⁰. Luptând în cadrul Armatei a 4-a de Gardă, comandant al Corpului 20 Infanterie, autorul oferă mărturii cu privire la luptele dificile din Moldova, în urma cărora diviziile lor ajunseseră la un efectiv de nu mai mult de 2,5-3 mii oameni. La 19 aprilie 1944, comandantul Frontului II Ucrainean, I.S.Konev, înțelegând că în fața lor vor lupta diviziile 13, 14, Grosses Deutschland de Tancuri, 113, 114, 39 Infanterie din cadrul Armatei a VI-a Germane, dă ordinul de trecere la defensivă.

General-locotenentul Arefa Konstantinovici Blajei, care a fost comandant al statului-major al Armatei 37, descrie că dincolo de r. Nistru, încă din luna februarie 1944, începuse pregătirea liniilor de apărare germane. Deși încă în seara zilei de 11 aprilie, unități ale Corpului 57 Infanterie ocupaseră un platou pe malul stâng al Nistrului lângă Varnița, la “17 aprilie la orele 2.00 noaptea, în statul-major a sosit o directivă a frontului” de a “pregăti și efectua o operațiune de ofensivă... în cooperare cu Armata a 57-a și Armata a 6-a, a distruge grupul de armată inamic în sudul Basarabiei între Nistru și Prut... a ieși la hotarul de stat”. Ofensiva, conform ordinului, a început la 19 aprilie 1944.

Armata a 37-a a primit ordin să înainteze în direcția Bender-Fârlădeni-Rezeni-Cimișlia-Leova-Fălciu (România).

⁸ Айнутдинов, С. Х., *В памяти и в сердце*, Екатеринбург, ГИПП Уральский рабочий, 2000

⁹ Антонов, В. С., *Пути к Берлину*, Москва, Наука, 1975

¹⁰ Бакланов, Г. В., *Ветер военных лет*, Москва, Воениздат, 1977

Armata a 6-a (comandant – generalul I.T. Șlemin) a primit ordin să înainteze în direcția Căușeni-Abaclia-Comrat.

În legătură cu termenele de realizare a acestei ofensive, comandantul Armatei a 57-a, generalul Șarohin, menționa: “Pentru pregătirea practică a operațiunii de ofensivă nu avem timp...”.

În memoriile sale, intitulate *В армейском штабе*¹¹, autorul oferă informații extraordinar de prețioase cu privire la întâlnirea sa cu comandantul Frontului III Ucrainean, Malinovski, care i-a zis că nu poate amâna ofensiva, cu atât mai mult că și Frontul II Ucrainean va înainta spre Chișinău. Totuși, luând în considerație situația creată, Malinovski i-a permis să înceapă ofensiva cu o zi mai târziu – la 20 aprilie 1944, ora 2.00. A emis ordinul de începere a ofensivei pe data de 22 aprilie 1944, următorul ordin fiind de a începe ofensiva pe data de 25 aprilie 1944.

Dar chiar din prima zi a ofensivei nu s-a putut realiza nimic: “În ciuda eforturilor noastre, rezultatul a fost același. Din nou s-a confirmat – o operațiune de ofensivă pregătită în pripă întotdeauna va fi sortită nereușitei”.

General-locotenentul A.K.Blajei afirmă că abia la 1 mai, după ce Malinovski a efectuat o inspecție în fața cetății Bender, acesta a dat ordinul de trecere la defensivă.

Lucrurile s-au agravat la 10 mai 1944, când peste 200 tancuri germane au atacat pozițiile Armatei a 8-a de Gardă, începând o contraofensivă.

Aceste momente sunt descrise și de către artileristul Mihail Petrovici Badigin în *Бой требует подвига*¹². Autorul descrie dezastrul în care s-a pomenit Armata a 8-a de Gardă pe platoul de lângă satele Maiak-Palanca, pe care, din cauza luptelor grele, a ploilor neconținute și a revărsării Nistrului, Armata a 8-a de Gardă a fost nevoită să-l părăsească, fiind mutată în locul Armatei a 5-a de Șoc, la capul de pod de la Butor-Șerpeni, pentru a începe ofensiva în direcția Chișinăului, aceasta a nimerit, chiar din prima zi, sub contraofensiva germană.

Fostul președinte al Asociației Eroilor URSS și Federației Ruse, generalul de armată V.I. Varennikov, în *Неповторимое*¹³, supune unei critici nimicitoare ordinele primite, care au dus la dezastrul suferit de Armata a 8-a de Gardă pe platoul de la Butor-Șerpeni. Autorul condamnă deschis pregătirea proastă a ofensivei sovietice, menționând că nu s-au realizat misiuni

¹¹ Бирюков, Н. В., *Трудная наука побеждать*, Москва, Воениздат, 1968

¹² Блажей А. К., *В армейском штабе*, Москва, Военное издательство, 1967

¹³ Бадигин, М. П., *Бой требует подвига*, Москва, Воениздат, 1980

de cercetare a pozițiilor inamice, trupele nu au fost pregătite pentru această ofensivă, ele nu au fost dotate cu echipamentul necesar, și nu s-a oferit nici cel mai mic răgaz pentru odihnă și completare după lunga ofensivă din iarna-primăvara anului 1944.

Pierderile grele suferite, încercuirea unor unități sovietice pe întreg frontul din Moldova au determinat conducerea sovietică de atunci să renunțe la planurile de ofensivă, care, în linii mari, se vor relua aproape complet în cadrul ofensivei Iași-Chișinău din august 1944.

Deși au trecut mai bine de 65 de ani de la acele evenimente, și până acum ne aflăm în capcana ideologică stalinistă. Mitul “liniștii relative” de pe frontul din Moldova ascunde de fapt o ofensivă nereușită din lunile aprilie-iunie 1944, care s-a finalizat tragic pentru trupele sovietice în Moldova. Acest adevăr nu putea avea vreun loc în mitologia Marelui Război pentru Apărarea Patriei, anul 1944 fiind considerat anul “celor 5 lovituri ale lui Stalin”. Fiind o operațiune nereușită, nu convenea și nu convine nici acum multora. A fost ascunsă de istoriografie, pentru a nu afecta imaginea și manifestațiile anuale de comemorare a ofensivei Iași-Chișinău.

SUMMARY

The Second World War is still of great interest for researchers in different areas. Economic international relations, military operations from the battle period of time have not been deeply investigated so far. There are a few reasons for that. They are as follows: lack of free access to archive documents of other states, lack of interest towards some moments of the war, direct engagement of the authorities in the writing/interpretation of history. Some events have been deeply investigated, thus being turned into legend or myths. Others were kept in secret from the public, for they still represent pages of tragic memories, caused by mistakes in planning and implementation process. The article under consideration describes some events that have not been covered so far in historiography.

Др. Андор БИРО

ВЕНГЕРСКИЕ ВОЕННОПЛЕННЫЕ В СОВЕТСКОМ ПЛЕНУ. РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ.

Исследование вопроса о пребывании венгерских военнослужащих в советском плену невозможно без оценки причин участия Венгрии во Второй мировой войне.

Авторитетный ученый, председатель Института истории Академии наук Венгрии, Ференц Глатц в статье, опубликованной в одном из тематических номеров журнала «*História*» подчеркивает, что вступление Венгрии в войну 26 июня 1941 года было грубой политической ошибкой. «Часть политической элиты произвела неправильную оценку международной ситуации, возможностей венгерского государства и национальных интересов. Право ошибки имеет врач, выполняющий операцию, архитектор, биржевой игрок. Результатом таких ошибок будет одинокая смерть, одинокие руины, личный финансовый банкрот, а ошибка руководителей государства определяет будущее всего общества данной державы...»¹.

Действительно, здравомыслящее большинство человечества считает, что самой грубой ошибкой государственных деятелей, их личным

¹ Glatz Ferenc. Világháborús szerepünk újragondolása. Mi történt 1944. október 15-én? – *História* 2004/9.

грехом является допущение военной ситуации, допущение втягивания государства в военный конфликт. Совершенно верно пишет профессор Чайковский Анатолий Степанович во вступительном слове своей знаменитой монографии – «Плен. За чужие и свои грехи», что «военные действия, начатые правителями, всей своей тяжестью ложатся на плечи простых людей, которые терпят при этом непомерные лишения, невзгоды, расплачиваются увечьями и смертью».²

Вторая мировая война отличается от всех предшествующих и последующих вооруженных конфликтов не только своим масштабом, своей жестокостью, количеством жертв или уничтожением имущества, но и количеством военнопленных.

При исследовании событий и последствий самой трагической в истории человечества войны, читатель сталкивается с определением, что с подписанием Актов о капитуляции в мае и сентябре 1945 года Вторая мировая война закончилась лишь формально.³ Действительно, война заканчивается лишь тогда, когда похоронен последний солдат.

К сожалению, Венгрия, подобно большинству стран участниц Второй мировой войны, зачастую и до сегодняшнего дня не смогла определить судьбы и места могил своих погибших солдат и гражданского населения. Из-за большого количества пропавших без вести, а также из-за отсутствия достоверных данных в отношении жертв гражданского населения, весьма трудно отобразить в цифрах количество жертв.

Большинство венгерских историков единогласны в том, что за весь период войны всего погибло 830-950 тысяч граждан страны. Среди них 340-360 тыс. военнослужащих (120-160 тысяч пали смертью храбрых).⁴ На первый взгляд может показаться, что на уровне таких крупных государств, как Советский Союз или Германия, эти цифры сравнительно небольшие. Однако, в процентном отношении Венгрия по количеству жертв во время Второй мировой войны занимает четвертое место после Польши, СССР и Германии. Из 13,7 миллионного населения Венгрия потеряла 6,49%.⁵

² Чайковский А.С. Плен. За чужие и свои грехи. Военнопленные и интернированные в Украине 1939-1953 гг. Киев, Парламентское издательство, 2002, стр. 7.

³

⁴ Dr. Ravasz István. Magyarország világháborús embervesztesége és a magyar katonasírok. In: Háború, hadsereg, összeomlás. Magyar politika, katonapolitika a második világháborúban. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2005, 169. old.

⁵ Dr. Ravasz István. Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban. 1914 – 1945. Budapest, Püldo Kiadó, é.n., 244. old.

Уже в самом начале войны среди венгерских военнослужащих и солдат трудовой службы венгерской армии, направленных командующими на восточный фронт, распространялись воспоминания об ужасах в сибирских лагерях военнопленных периода Первой мировой войны. Вопреки всем стараниям для многих стало нереальной мечтой избежать плена. Успехи Красной Армии под Сталинградом и известные события в январе-феврале 1943 года в районе Дона привели к массовому пленению немецких солдат и его союзников.

На восточном направлении театра боевых действий, в районе реки Дон, а позже в Карпатах в советский плен попали 70 тысяч венгерских военнослужащих. После вступления Красной Армии на территорию Венгрии, число венгерских военнопленных резко возросло. Данная тенденция продолжалась и в послевоенные годы.

Военнослужащие второй венгерской королевской армии, арестованные в районе р. Дон, были направлены от сборного пункта под Давидовкой в основном в лагеря, организованные в районах населенных пунктов Моршанск, Хреновое, Омск, Оранки, Тамбов⁶.

Документы и воспоминания участников тех событий гласят, что в лагерях Красногорска, Нижнего Тагила, Шанок, Стрий были созданы лагеря с целью организации антифашистского воспитания размещенных. Венгерский историк Томаш Краус обращает внимание, что в отличие от немецкого плена, в советском плену встречались и такие аномалии, когда наряду с массовой гибелью пленных, на территории данного лагеря функционировала библиотека.⁷

В начале войны советская власть не могла, и не была подготовлена для размещения и содержания подобного количества военнопленных. Поэтому многие умирали от истощения, голода или мороза, не доезжая до назначенного лагеря. Другие закончили свою жизнь в лагерях через несколько лет, а некоторым удалось пройти через все эти страдания и вернуться на родину.

По данным профессора Чайковского «в советском плену в 1939-1956 гг. от ран, болезней, травм, вследствие судебных и внесудебных приговоров, старости, злоупотреблений, других причин умерло, казнено, погибло более 700 тыс. военнопленных и интернированных.»⁸

⁶ Dr. Szabó Péter. Hadifogság a II. világháború alatt és után. In: ...és újfent hadiidők! (avagy: a boldog békeidők nem térnek vissza) 1939-1945. Budapest, Petit Real Könyvkiadó, 2005, 384. old.

⁷ Krausz Tamás. Gulag és Auschwitz avagy: az összehasonlító elemzés értelme és funkciója.

⁸ Чайковский А.С. *Op. cit.*, стр. 175.

По подсчетам некоторых венгерских историков, за период от 1941 по 1946 год, в советский плен попало более 600 тысяч венгерских военнопленных, а всего в плен союзников – 1 млн. человек.⁹ Необходимо отметить, что даже среди специалистов Венгрии, изучающих эту проблему, наблюдаются существенные разногласия о количестве плененных и об умерших в плену венгерских военнослужащих, солдат трудовой службы и интернированных. Основной причиной значительных расхождений является практически полное отсутствие соответствующих документов о завершающем периоде войны, т.е. периоде массового пленения и интернирования советскими войсками вооруженных отрядов и мирного населения Венгрии, целью которого в первую очередь было пополнение острого дефицита рабочей силы в советском тылу. Промышленность Советского Союза была пополнена рабочей силой из рядов военнопленных и из лагерей ГУЛАГа. Различные виды полезных ископаемых, необходимых для военного производства, добывались только на рудниках, где была очень высокая смертность.

Благодаря урегулированным отношениям между Военно-историческим институтом и музеем Министерства обороны Венгерской Республики с соответствующими организациями-партнерами за последние годы венгерским исследователям стали доступны ранее закрытые секретные документы.

В соответствии с рассекреченной сводкой, подписанной 28 апреля 1956 года начальником тюремного отдела МВД СССР, полковником Булановым, за весь период Второй мировой войны по количеству военнопленных, Венгрия занимает второе место после Германии. По этим данным всего было учтено военнопленных-венгров 513.766, среди которых: генералов – 49, старших и младших офицеров – 15.969. Из них умерло 54.753 человек.¹⁰

Существуют и другие источники. На основе архивных документов России, была составлена электронная база данных, включающая данные о 67.127 венгерских военнопленных. Эти люди не вернулись домой, они умерли в одном из многочисленных лагерей военнопленных бывшего Советского Союза¹¹.

⁹ Dr. Szabó Péter. Op. cit., 384. old., Dr. Ravasz István. Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség..., 244. old. и др.

¹⁰ Dr. Szabó Péter. Op. cit., 385. old.

¹¹ Электронная база данных была составлена сотрудниками Российского государственного военного архива при активном взаимодействии Ассоциации «Военные мемориалы»

Кроме многочисленных томов, изданных за последние 10-15 лет, отображающих особенности пребывания венгерских военнопленных на территории Советского Союза,¹² большое значение имеет сотрудничество соответствующих организаций.

Не менее важным является электронная база данных, включающая в себе 13 тысяч фамилий венгерских военнопленных, захороненных на территории Украины. Эта база данных была торжественно передана венгерской стороне во время заседания второй Международной научной конференции в 2004 году, организованной Межправительственной комиссией при Кабинете министров Украины. Ценность этого судьбоносного источника состоит в том, что помимо архивных данных о погибших военнопленных, к каждому месту захоронения, расположенному на территории Украины, прикреплена карта региона, схема кладбища и опись настоящей ситуации.

В силу определенных причин, судьба венгерских солдат и жертв среди гражданских, погибших во время Второй мировой войны и покоящихся на территории России, Украины и Молдовы, долгое время была неизвестной, а возможность исследования – неурегулированной.

Анализируя последствия Второй мировой войны стало известно, что на освобожденных от фашизма землях примерно пятьдесят миллионов сирот выросли в неполных семьях и испытывали определенные моральные и материальные трудности в сравнении с их сверстниками из полных семей. Миллионам военных вдов приходилось нести на своих плечах тяжелое бремя содержания семьи и воспитания детей, обработки земель и работы на производстве. Из тех, кто остался жив, многие стали инвалидами и несли до конца своих дней последствия тяжелых болезней и ранений, полученных на полях сражений. Эти потери никогда не могут и не должны быть забыты, они навечно должны оставаться в памяти будущих поколений. Наши потомки всегда должны помнить уроки войны, защищать мир и предотвращать войны.

В заключении хотелось бы выразить надежду на то, что военнослужащие и гражданские жертвы, погибшие в годы Второй мировой войны, станут последними жертвами подобных войн в истории всего человечества.

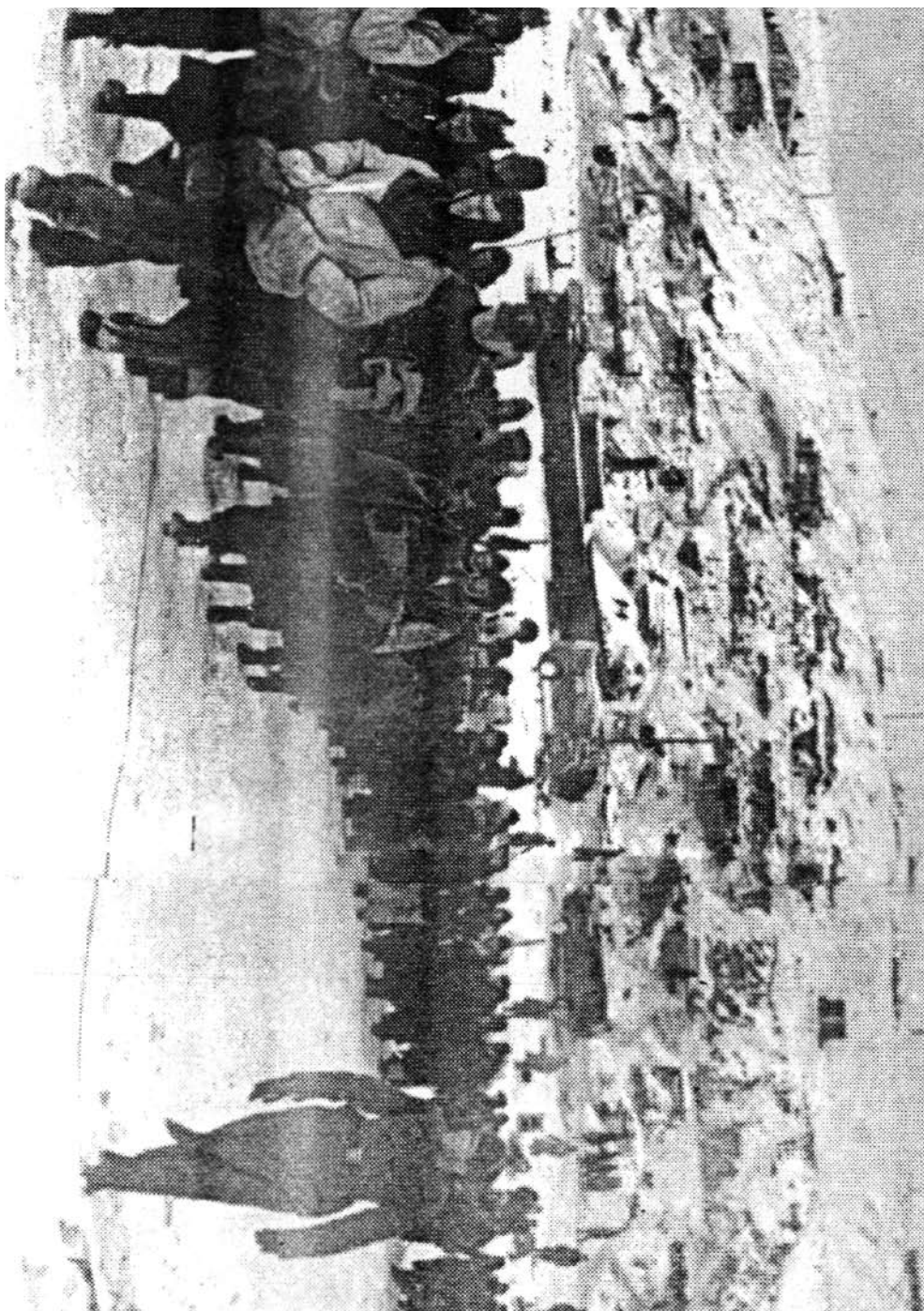
¹² Военнопленные в СССР. 1939-1956: Документы и материалы / Науч.-исслед. ин-т проблем экон. истории XX века и др.; Под ред. М.М. Загоруйко. - М.: Логос, 2000. - 1118 с.

SUMMARY

According to the calculations of some Hungarian historians, more than 600 thousand Hungarian soldiers were taken prisoners by the Soviets. A total of 1 million people were kept in captivity in that period of time. It is worth mentioning even researchers studying this problem struggle about the number of Hungarian prisoners and soldiers dead, etc. All these disputes arouse because of the lack of suitable documents about the ending of the war, and mainly of the period of Soviet captivity of Hungarian civilians and soldiers. Their goal was to supply the labor force of the Soviet system. The Industry of the Soviet Union was supplied with labor forces formed of prisoners and victims of the GULAG.

Представлена научная публикация наиболее полного курса архивных документов и материалов, освещающих пребывание пленных военнослужащих иностранных армий на территории СССР в период 1939-1956 гг. На основе рассекреченных фондов Государственного архива Российской Федерации и Центра хранения историко-архивных коллекций воссоздана политика руководства страны в отношении военнопленных, условия их содержания и трудового использования, практика выявления и наказания военных преступников, организация репатриации военнопленных на родину. Наряду с документами нормативного характера в сборник включены докладные записки, сводки и другие информационно-аналитические материалы на имя И.В. Сталина, В.М. Молотова, Л.П. Берии, Н.С. Хрущева и других, что позволяет полнее раскрыть политические и экономические мотивы решений, принимавшихся в отношении военнопленных, а также представить новые достоверные данные о многих аспектах их содержания, труда и быта. Из обширного свода документов более 350 публикуются впервые. Вошедшие в сборник материалы дополняются и поясняются в археографическом предисловии, историческом введении, притекстовых примечаниях и ряде приложений. Сборник содержит обширный научный и справочный аппарат: именной и географический указатели, карту размещения лагерей военнопленных и интернированных по территории страны и др.

Prizonieri unguri în lagărele din URSS

Alexandru ȘOLTOIANU

Unul dintre cele mai importante lucruri pe care le poate face cineva e să scoată din zonele neglijate ale istoriei evenimente și oameni care au fost uitați pe nedrept. În măsura în care am putut, de câteva decenii, am încercat să fac acest lucru pentru românii deportați, exilați și luați în prizonierat pe teritoriul URSS.

Voi prezenta atenției Dvs. câteva dintre materialele pe care le-am adunat pe parcursul anilor.
A.Ș.

PRIZONIERI ROMÂNI ÎN URSS

UN VOLUM EXCEPȚIONAL DESPRE PRIZONIERI

În anul 2000, la Moscova a fost publicat volumul „Военнопленные в СССР 1939-1956” (Документы и материалы), editura „Логос”, 1120 pagini ilustrate. Însă un tiraj de doar 2 500 exemplare e prea puțin pentru întreaga lume.

Volumul „Военнопленные в СССР...” este, la etapa actuală, singura publicație exhaustivă despre prizonieratul sovietic. După ce am economisit timp de câțiva ani, am procurat câteva exemplare și am donat unul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova din Chișinău și unul Bibliotecii Naționale a României. Îi sfătuiesc pe cei interesați de această tematică și în genere de prizonierii străini din GULAG-ul sovietic să-l consulte, neapărat, integral. Numai așa ar putea obține informații complete despre tragedia prizonierilor din URSS.

Pentru că nu orice doritor va putea consulta lucrarea, am considerat de datoria mea să selectez și să public măcar câteva pagini de text și câteva poze, inclusiv cea cu prizonierii români, pentru ca cititorii să-și facă o impresie generală despre carte și despre problema prizonierilor din GULAG-ul sovietic.

Capitalele așa-ziselor republici unionale și autonome erau, în realitate,

niște ghetouri coloniale. Prima cifră de pe hartă indică câte lagăre erau în cutare sau cutare republică sau regiune a URSS, a doua – numărul de prizonieri, exprimat în zeci de mii. De exemplu, în dreptul capitalei Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești sunt fixate cifrele 1-10. Asta înseamnă că aici era amplasat un lagăr de prizonieri, germani, desigur, cu 10 mii de deținuți. Renumita Gară Feroviară din Chișinău, de exemplu, un edificiu extrem de durabil și bine proiectat, a fost construită anume de prizonierii germani deținuți aici.

Și în orașul polonez (Polonia se afla sub ocupație sovietică) Șcetin (Szczecin) exista un lagăr de prizonieri administrat de URSS, în care au fost chinuți circa 10 mii de prizonieri. Din păcate, cifrele de pe hartă nu specifică originea etnică a prizonierilor.

Nu încape îndoială că numărul prizonierilor din GULAG-ul sovietic este redus în mod intenționat. Așa se practică de obicei în „sfântul” imperiu rus, indiferent dacă e vorba de imperiul țarist, bolșevic, comunist sau „neo”-comunist al lui Elțin, Putin sau Medvedev.

Antrenate în războaie de marile puteri – de genul acestui imperiu –, popoarele mici au fost puse în situația de a lupta pentru supraviețuire și pentru păstrarea identității naționale. România a trebuit să lupte și pentru a-și elibera teritoriile de sub ocupație străină, a-și aduna poporul într-un stat unitar național. Într-o Europă dominată de regimuri totalitare – comunist și fascist – intrarea, la 22 iunie 1941, a României în război împotriva imperiului sovietic a fost, fără îndoială, determinată de ocuparea, în 1940, de către URSS, a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța – rapt realizat în baza pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 și a protocolului adițional secret, prin care URSS și Germania își împărțeau teritoriile Europei de Est. Participarea României avea o puternică justificare istorică, juridică și morală – eliberarea teritoriilor ocupate de URSS.

Ca în orice război, părțile au luat prizonieri militari și civili din țările și armatele adverse. În prizonieratul sovietic au căzut peste jumătate de milion de militari și civili români. Spre regret, la moment nu există cifre exacte în baza cărora să determinăm proporția lor exactă. Conform unor surse sovietice, URSS a capturat peste 5 milioane de prizonieri: finlandezi, germani, italieni, români, maghiari, japonezi... URSS i-a transformat în prizonieri și pe cetățenii – militari și civili – unor state neutre și chiar aliate, de exemplu, francezi, englezi, americani. În GULAG-ul sovietic au fost înfundați și sute de mii de militari și civili – cetățeni ai țărilor care, în genere, nu au participat în cel de-al Doilea Război Mondial.

Despre prizonierii străini, surghiuniți în GULAG-ul sovietic, în URSS nu s-a scris aproape nimic pe parcursul a cinci decenii postbelice. Tema era considerată tabu: pe lângă paranoia secretomaniei rusești tradiționale, în prizonieratul sovietic se aflau și sute de mii de militari și civili din fostele țări aliate – Anglia, Franța, SUA și din statele neutre, de exemplu, cetățeni ai Poloniei, chiar dacă Polonia nu a dus război împotriva URSS, ci a fost cotropită de aceasta, împreună cu Germania.

La pregătirea volumului au participat savanți notorii – istorici, specialiști în domeniul militar, arhiviști etc., care au inclus în volum un vast material factologic, documente originale preluate din arhivele militare, civile, ale securității de stat, organelor de partid și de stat din URSS, peste 350 documente considerate până nu demult strict secrete, inclusiv unele acte prezentate inițial lui Stalin, Molotov, Beria, Hrușciov, altor înalți demnitari de partid și de stat din URSS. Documentele sunt comentate atât în prefața arheografică, cât și în introducerea istorică a lucrării. Aparatul informativ prezintă numele demnitarilor de partid, de stat, militari și din sistemul serviciului secret NKVD-KGB. Cartea conține și un indice al toponimelor geografice, precum și harta dislocării lagărelor de prizonieri.

În anul 2000, însoțindu-l, timp de o lună, în calitate de interpret, pe operatorul Televiziunii Române (București), am răsfoit fugitiv volumul într-o librărie, procurându-l mult mai târziu, motiv din care vorbesc de el abia acum.

Tema prizonierilor români din URSS mă interesează de mult timp, mai precis din anul 1967, când am fost expulzat din RSSM pentru „naționalism (românesc), anticomunism și antisovietism,” și acuzat că „...răzvrătesc poporul contra partidului și Uniunii Sovietice” și a trebuit să mă stabilesc cu traiul la Moscova.

MISIUNEA GENERALULUI CREȚULESCU PRIVIND PRIZONIERII ROMÂNI DIN URSS

În toamna anului 1968 a sosit de la București la Moscova general-maiorul Crețulescu. Avea o misiune specială: să sondeze situația cu privire la prizonierii români, surghiuniți în GULAG-ul sovietic, inclusiv să se informeze cu privire la soarta foștilor militari și civililor români, capturați de armata bolșevică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cărora autoritățile sovietice nu le-au permis să revină în România. Am avut onoarea să-l însoțesc pe generalul Crețulescu în calitate de traducător. Mi-a lăsat o impresie din cele mai bune. Era un om onest, cult, un mare patriot. A suferit mult când a aflat în ce mod au fost chinuți prizonierii români în penitenciarele și lagărele din URSS.

Și în sufletul meu își făcuse loc durerea pentru prizonierii noștri, motiv din care am început să adun materiale pe care le-am grupat în două dosare:

- 1) Prizonierii români în GULAG-urile sovietice;
- 2) Cimitirele eroilor Armatei Române de pe teritoriul URSS.

În URSS nu exista prea multă informație tipărită privitor la aceste două teme, dar toate datele pe care reușeam să le descopăr le adunam în două mape speciale. Din păcate, acestea mi-au fost confiscate de angajații KGB, în timpul percheziției în apartamentul meu, la 29 decembrie 1971, înainte să fiu arestat.

După 16 ani de detenție, în 1988, mi-am reluat activitatea de colectare a materialelor despre prizonierii români.

Generalul Crețulescu s-a întâlnit și a discutat cu general-colonelul sovietic Mihail Stepanovici Șumilov (1895-1975), fost comandant al Armatei nr. 67. În timpul discuției, acesta s-a purtat nerespectuos, vorbea brutal, era agresiv și grosier. Își însoțea aproape toate frazele cu injurii murdare. Românofob paranoic și șovin învăderat, l-a atacat verbal constant pe generalul român, care, deși se simțea ofensat, s-a menținut în limitele decenței și a bunului-simț. Și doar atunci când Șumilov sublinia repetat și arogant că România a luptat contra URSS, când izbucnea cu ură că Basarabia și Bucovina de Nord sunt... „русские земли”, generalul român îi amintea calm și cu demnitate că URSS a ocupat pe nedrept aceste teritorii românești. Fierbeam de mânie și revoltă, dar nu-mi puteam permite să-l apostrofez pe Șumilov (acesta avea înputernicirea ministrului apărării și șefului KGB să ducă tratative cu generalul Crețulescu). Șumilov i-a spus răspicat, apăsând intenționat pe fiecare cuvânt: „Вам, румынам, которые воевали против Советского Союза, никакой информации о ваших пленных!”

Domnul general Crețulescu încercase de mai multe ori să argumenteze că URSS a ocupat prin ultimatum, prin amenințare, cu forța, teritoriile românești și că România a intrat în război anume pentru a le elibera, la care Șumilov ripostase furios: „Бессарабия и Северная Буковина – русские земли и вы, румыны, не увидите их никогда!”. De multe ori m-am gândit cu nedumerire, de ce oare n-a fost filmată acea discuție?

Generalul Crețulescu s-a întors la București fără informații despre prizonierii români din URSS. Poate undeva, în vreo arhivă din România, în arhiva Ministerului Apărării, să zicem, s-o fi păstrat vreun raport despre vizita generalului Crețulescu la Moscova, în 1968 și, respectiv, vreun „отчет” al generalului sovietic Șumilov, în arhivele din Moscova. Ar fi curios să se confrunte acele două rapoarte. Multe nuanțe ar deveni clare.

De fapt, după câte știam atunci, URSS nu oferea nicio informație despre prizonierii aflați în Uniunea Sovietică, niciunei țări, nici chiar celor din așa-zisul lagăr socialist (cuvântul lagăr era foarte iubit de paranoicii din PCUS), nici chiar celor mai apropiați aliați – Bulgaria și Germania Democratică, fără să mai vorbim de țările capitaliste.

UN FILM DESPRE PRIZONIERII ROMÂNI

După cum am scris mai sus, întreaga lună august 2000 m-am aflat la Moscova, având un program extrem de încărcat. Ceva am reușit să fac, ceva nu, să zicem, nu reușisem să procur volumul despre prizonieri, pentru că era prea scump pentru pensia mea.

Misiunea mea era ca, împreună cu operatorul Televiziunii Române (București), cameramanul Marius Herghelegiu (eu eram interpret) să investigăm problema prizonierilor români din fosta URSS și, parțial, problema diasporei românești din spațiul ex-sovietic.

Marius Herghelegiu a realizat un reportaj-film despre un fost lagăr de prizonieri din regiunea Vladimir, situat la vreo 400 km nord de Moscova, în care au fost închiși câteva zeci de mii de prizonieri – germani, italieni, români, maghiari etc. În 1957, după ce URSS a eliberat prizonierii străini (pe cei care mai rămăseseră în viață), KGB a părăsit lagărul, abandonând clădirile administrației, cazarma, barăcile, documentația cancelariei, contabilității și arhiva instituției.

Printr-o întâmplare fericită, un țaran curios și mai puțin indiferent dintr-un cătun din apropiere a selectat, din imensa masă de hârtii, pe cele care i s-au părut mai importante și le-a dus acasă, unde le-a păstrat.

Printre ele Marius Herghelegiu a descoperit listele prizonierilor români și ale persoanelor cărora li s-a permis să se repatrieze în România și în teritoriile românești ocupate de URSS, dar și ale prizonierilor români care au murit de foame, frig, boli, munci grele sau au decedat în urma torturilor. Cadavrele lor, după obiceiul sovietic, au fost aruncate în gropile comune, laolaltă cu cadavrele prizonierilor germani, italieni, unguri etc.

S-a reușit să se facă un film doar despre acest fost lagăr de prizonieri. Era o muncă mult prea grea pentru suflet și pentru rațiune. Să nu uităm, însă, că în URSS au existat mii de lagăre de acest tip.

Al doilea reportaj-film a fost despre familiile românești din regiunea Altai (Siberia), al treilea urmând să fie despre ofițerul român Alexandru Tățulescu, născut la București și, luat hoțeste „prizonier” în 1945. A fost înșfăcat de „SMERȘ” – formațiune diversionistă, criminală a NKVD-ului sovietic care

activa în Ungaria, în timpul în care România și URSS erau țări aliate și luptau în comun contra Germaniei fasciste și Ungariei horthiste. Despre cazul lui voi scrie cu altă ocazie.

Al patrulea reportaj-film a fost despre mine, Alexandru Șoltoianu, fost deținut politic, exilat timp de 16 ani în GULAG-ul sovietic.

Filmele au fost demonstrate la Televiziunea Română, iar ulterior – în Germania, Franța, Anglia, SUA și în alte țări.

În anul următor (2001), urma să întreprindem o expediție de durată mai lungă, cu încă 4-5 persoane, cu 2 autovehicule de teren, prin zonele problematice din fostul imperiu sovietic, unde fuseseră amplasate cele mai mari lagăre de prizonieri și unde exista o diasporă românească numeroasă. Ideea era nobilă, patriotică, scopul – de a selecta, pregăti și prezenta generațiilor de azi și celor viitoare dovezi documentare despre prizonierii români din GULAG-ul sovietic și despre diaspora românească (peste un milion de oameni) pulverizată în imensul spațiu dintre marea Baltică și Oceanul Pacific. Suma fusese deja alocată Televiziunii Române, noi întocmiserăm deja planul expediției, schițaserăm deja ruta posibilă, parametrii geografici și temporali. Trebuia să ajungem până la Vladivostok, unde există vreo 20 de sate moldovenești, până în Kazahstan, unde locuiesc zeci de mii de moldo-români deportați, în Caucazul de Nord, unde până și-n prezent trăiesc circa 70 mii de români, urmașii celor deportați din Basarabia încă pe timpul țarismului.

Timp de 5 ani (în perioada 1978-1982), m-am aflat în exil în Kazahstan, regiunea Kzâl-Orda, localitatea Șieli (rusește – Ciili), cu o populație de 20 mii de oameni, inclusiv 87 familii de moldoveni. În centrul regional Kzâl-Orda locuiau 126 familii de moldoveni, iar în portul Labâtuanghi, situat pe cursul inferior fluviului Obi, lângă Cercul Polar, locuiau, împreună cu mama lor, doi dintre nepoții marelui patriot Anton Crihan.

În 1964 am vizitat satele moldovenești din Caucazul de Nord – Moldovanovca (16 mii populație), Moldovca, Cebanovca, Șabanovca... La finalul expediției urma să immortalizăm mai multe momente din viața celor circa 100.000 de români care locuiesc în Moscova și regiunea Moscovei.

Dar n-am mai reușit să punem în aplicare noul proiect. Un înalt demitar român „foarte deștept” – nu încape îndoială, un dușman înrăit al României, al Neamului Românesc – a retras alocația – și astfel a fost ratată una dintre șansele de a elucida soarta prizonierilor și exilaților români pe teritoriul URSS.

Deocamdată ne rămâne doar să studiem puținele materiale existente deja.

SUMMARY

The author reveals historical events and people left behind. He tries to do that for Romanians deported, exiled and taken prisoners on the Soviet territory in order to give the reader an overview of the problem of Soviet GULAG prisoners.

Prizonieri români. 1944

**Statistica prizonierilor din lagărele sovietice,
conform notei informative prezentate de șeful secției nr.2 a HKBД-ului
locțiitorului șefului HKBД al URSS la data de 27 iunie 1945**

Pe perioada războiului au fost primiți prizonieri

Total.....3 120 944 persoane

inclusiv:

Generali227

Ofițeri.....82 111

Sergenți și soldați.....3 038 606

Numărul prizonierilor pe ani:

1941.....9147

1942.....46 047

1943.....181 148

1944.....704 853

1945.....2 179 749

Au decedat prizonieri în perioada războiului,

până la 20 iunie 1945.....318 489

inclusiv:

	1941	1942	1943	1944	1945	total
în lagăre	127	8059	70465	50 161	83 782	212 594
în spitale militare	-	537	32856	21 493	34 649	89 535
în drum spre locul dislocației și pe front	95	84	16 001	180		16 360
total	222	8680	119322	71834	118431	318 489

din care:

germani179 327

români45 850

unguri31 820

italieni27 104

alte naționalități.....16 318

neidentificați18 070

ofițeri decedați – 3 329 persoane, din ei în lagăre – 2004,

în spitale militare – 1325. generali decedați – 2.

Prizonieri deținuți la 26 iunie 1945, în total.....2 658 469 persoane.

Locotenent Tatiana BEDROS

GENEZA ȘI EVOLUȚIA TRATATULUI FORȚELOR ARMATE CONVENȚIONALE ÎN EUROPA

Tratatul Forțelor Armate Convenționale în Europa (FACE) este unul dintre cele mai ambițioase acorduri privind controlul armamentului convențional și este unanim considerat fundamentul securității europene. În perioada războiului rece, tratatele de acest gen au contribuit semnificativ la menținerea stabilității și securității europene prin determinarea juridică a plafoanelor pentru deținerea armamentului convențional.

Semnat de țările Tratatului de la Varșovia și de țările-membre NATO la 19 noiembrie 1990, la Paris, și intrat în vigoare la 9 noiembrie 1992, Tratatul impune limite legale în ceea ce privește posesiunea de vehicule blindate, tancuri blindate, artilerie, avioane de luptă și elicoptere de atac.

Precursor al Tratatului FACE poate fi considerat *Acordul privind Limitarea Strategică a Armelor (SALT=Strategic Arms Limitation Talks¹)*, produs al negocierilor din 1969-1972, între Statele Unite ale Americii și Uniunea

¹ Interim Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the limitation of strategic offensive arms
// <http://www.fas.org/nuke/control/salt1/text/salt1.htm>

Sovietică cu privire la controlul armelor nucleare. Acordul SALT avea drept scop limitarea armelor ofensive strategice² ale celor două țări semnatare.

SALT a asigurat deschiderea unui dialog politic și militar între cele două mari puteri și a stabilit limitele de utilizare a armelor nucleare; a marcat startul și fundamentul respectivelor tratate și al discuțiilor ulterioare între SUA și URSS.

Tratatul FACE își are originea în anii 1970, mai precis în anii 1973 și 1975, când în timpul reuniunilor de pregătire a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, se punea problema stabilirii unui regim de control al echipamentelor militare convenționale în Europa. Negocierile cu privire la stabilirea unui regim, numit *Mutual Balanced Forces Reduction (Reduceri Reciproce și Echilibrate de Forțe)*, între țările Organizației Atlanticului de Nord (NATO) și țările-membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia (OTV) au demarat la 30 octombrie 1973. Divergențele cu privire la forma de reducere a forțelor armate și profunda neîncredere între cele două blocuri făceau ca negocierile să fie dificile. În timp ce NATO opta pentru reducerea cu plafon egal a forțelor armate, ca plafonul să se refere doar la echipament și pentru limitarea forțelor la nivel de alianță, țările Tratatului de la Varșovia pledau pentru o reducere cu același procent (cu 2-3 procente³) a forțelor, reducerea urmând să vizeze atât echipamentul, cât și personalul, iar limitarea să se aplice la nivel de națiune. Or, țările Tratatului de la Varșovia dețineau în Europa un număr net superior de forțe convenționale în comparație cu cele deținute de NATO. Statele NATO insistau, așadar, pentru obținerea unui echilibru sub aspectul forțelor deținute, în timp ce statele Tratatului de la Varșovia optau pentru o reducere procentuală⁴.

Schimbul de date ce viza stabilirea unei baze comune de date, realizat în iunie 1976 între OTV și NATO, s-a soldat cu un eșec condiționat de discrepanța dintre datele estimate de către NATO și cele prezentate de URSS⁵. În decembrie 1979, NATO și-a prezentat primele propuneri⁶, succedate în luna

² Strîmbeanu, V., *Paradigmele securității sau ce ne rezervă viitorul referitor la controlul înarmării?*, pag. 127// *Gândirea militară românească*. Revistă de teorie și știință militară editată de Statul Major General al Armatei României, București, 3 mai-iunie 2006

³ CFE Chronology : Conventional Forces in Europe Treaty // <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/chron.htm>

⁴ Mutual Balance Force Reduction in Europe, by Baroch, Charles T. // <http://www.heritage.org/Research/Europe/bg22.cfm>

⁵ NATO estima forțele OTV la 956.000 forțe terestre și 224.000 forțe aeriene, însă cifra prezentată de OTV era de 815.000 pentru forțele terestre și 182.000 pentru forțele aeriene

⁶ Propunerile NATO se refereau la o primă reducere a MBFR în număr de 30.000 de militari pentru URSS și 13.000 pentru SUA

iulie 1980 de contrapropunerile⁷ venite din partea OTV. În anii 1984-1985, NATO a propus:

- să se reducă numărul trupelor Tratatului de la Varșovia;
- în prima fază a tratatului, să se reducă cu 5.000 unități forțele Statelor Unite ale Americii și cu 11.500 – ale URSS;
- să se stabilească un regim de verificare, care să includă o bază de date detaliată și câte 30 inspecții pe an.

Procesul de negocieri în cadrul MBFR s-a înviorat odată cu venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, care, la 18 aprilie 1986, a propus un plan de reducere a forțelor convenționale în Europa. La 18 iunie 1986, statele-membre OTV, reunite la Budapesta, au lansat ideea adoptării unui “program de reducere a forțelor convenționale în Europa”, solicitând ca fiecare parte să-și reducă, în timp de 1-2 ani, forțele convenționale cu 110.000 și, respectiv, cu 150.000 persoane.

La 28 septembrie 1986, prin semnarea Documentului de la Stockholm⁸, s-a decis ca ambele părți să se notifice reciproc cu privire la activitățile militare majore (acestea presupunând implicarea a cel puțin 13.000 persoane sau 300 tancuri) în aria de la Atlantic până la Ural. Pentru orice altă activitate militară care implica mai mult de 17.000 persoane trebuiau invitați observatori din alte țări semnatare.

La 7 decembrie 1988, URSS anunță despre reducerea unilaterală, în timp de 2 ani, a forțelor sale convenționale cu 500.000 persoane⁹.

La 2 februarie 1989, consultările între cele 23 de state-membre ale celor două alianțe militare au condus la închiderea definitivă a negocierilor MBFR. La 9 martie 1989, la Viena, a început un nou mandat de negociere privind reducerea forțelor convenționale în Europa. Acest mandat avea drept obiectiv fixarea unui echilibru stabil de forțe convenționale în Europa la nivelele inferioare; suprimarea disparităților care prejudiciază stabilitatea și securitatea regională; eliminarea capacității de a lansa un atac fulger sau o acțiune ofensivă de anvergură.

La 23 mai 1989, OTV a acceptat propunerile NATO privind principiul parității, care presupunea nivelul de 20.000 tancuri, 28.000 vehicule blindate, 24.000 piese de artilerie, 1.500 de avioane de luptă, 1.700 elicoptere și 1.35 milioane trupe, dintre care 350.000 staționate în exterior.

⁷ Contrapunerile OTV constau în faptul ca reducerile inițiale pentru MBFR să fie în număr de 20.000 de persoane adițional celor 20.000 reduse unilateral de URSS și 13.000 pentru SUA.

⁸ Document of the Stockholm Conference // http://www.osce.org/documents/fsc/1986/09/4261_en.pdf

⁹ http://www.gorby.ru/rubrs.asp?art_id=21943&rubr_id=243&page=1

Așadar, data de 9 martie 1989 marchează începerea istoriei propriu-zise a Tratatului FACE.

În perioada de pregătire și negociere a Tratatului FACE, participanții la Tratat au adoptat câteva documente legate de FACE, menite să asigure funcționarea normală a Tratatului și să mențină eficacitatea acestuia, în condițiile schimbării contextului politico-militar în Europa.

Patru dintre aceste documente reprezintă acorduri internaționale.

1. Acordul privind cantitățile maxime de armament și tehnică convențională în Republica Bulgaria, Republica Ungaria, Republica Polonia, România, URSS, Republica Federală Cehia și Slovacia, în raport cu Tratatul cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa (*Acordul de la Budapesta*¹⁰, semnat la 3 noiembrie 1990 și intrat în vigoare odată cu Tratatul FACE).

Acest acord reglementează în primul rând repartizarea inițială stabilită de FACE a plafoanelor de grup pentru armamentul convențional al țărilor-membre ale Tratatului de la Varșovia și stabilește mecanismul de schimbare a acestora pe viitor.

2. Acordul cu privire la principiile și ordinea executării Tratatului FACE¹¹ (*Acordul de la Tașkent*, semnat la 15 mai 1992), sarcina căruia era de a rezolva problemele privind repartizarea cotelor de armament între statele succesoare ale URSS¹².

3. Documentul coordonat între statele Tratatului FACE¹³, (*Documentul de flanc*, coordonat la 31 mai 1996 și intrat în vigoare la 15 mai 1997, este și *Anexa A la Actul Final* al primei conferințe privind revizuirea viabilității Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa). Parțial, documentul reflectă hotărârea de compromis vizând limitările de flanc ale armamentului convențional prevăzute de FACE, problemă înaintată de Federația Rusă în urma destrămării URSS.

¹⁰ Agreement on maximum levels for holdings of Conventional Arms and equipment of TEIE Union of Soviet Socialist Republics, the People's Republic of Bulgaria, the Hungarian Republic, the Republic of Poland, Romania and the Czech and Slovak Federal Republic in connection with the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, Budapest, 3 November 1990 // <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/text/abudapest.htm>

¹¹ Agreement on the principles and procedures for the implementation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, Tashkent, 15 May 1992 // <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/text/tashka.htm>

¹² More Th., Des « Balkans occidentaux » aux confins européens : la dialectique Russie-Union européenne, // <http://www.geopolitique.net/index/francais/news/119>

¹³ Annex A: Document agreed among the States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe of November 19, 1990 // <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/text/cfeadd.htm>

4. Acordul privind Adaptarea Tratatului FACE, semnat la Istanbul la 19 noiembrie 1999, nu a intrat în vigoare, statele-părți propunând reactualizarea lui, condiționată de fondalul dezintegrării Pactului de la Varșovia, transformărilor arhitectonice ale mediului de securitate în Europa (încheierea războiului rece, desființarea URSS).

Din 1994-1995, Rusia insista continuu asupra revizuirii delimitărilor geografice ale Tratatului și plafoanelor de armament. Negocierile cu privire la adaptarea tratatului au început în mai 1996. În cadrul lor, s-a ținut cont de schimbările fundamentale realizate începând cu 1990: reunificarea Germaniei, dizolvarea Tratatului de la Varșovia și a Uniunii Sovietice, apariția noilor state succesorale, demararea procesului de democratizare din centrul și estul Europei și sfârșitul războiului rece. Totuși, dezacordurile dintre Rusia și țările NATO privind intervenția militară în Kosovo (martie și aprilie 1999) și lansarea celei de a doua campanii militare ruse în Cecenia (1999) au afectat grav raporturile dintre puteri.

Procesul de adaptare s-a încheiat prin semnarea, la Summit-ul OSCE de la Istanbul, din noiembrie 1999, a unui *Acord de adaptare* al Tratatului FACE, cu valoare juridică. Tot la Istanbul a fost adoptat și *Actul final* al Tratatului. Având implicații politice, textul documentului indică toate măsurile de restricție și reducere progresivă a echipamentelor permise, pe care statele participante le-au oferit suplimentar, în contextul adaptării Tratatului. Acordul va intra în vigoare abia după ce va fi ratificat de către statele partenere.

Specificul care face Tratatul inutilizabil sub mai multe aspecte (în ciuda adaptării acestuia în 1999) este determinat de logica de bloc pe care a fost instituit. Articolul 2, paragraful 1 A, utilizează conceptul de “grup de state-părți” pentru a desemna statele-semnatare ale Pactului de la Varșovia sau ale NATO.

Regimul FACE este orientat către întărirea securității fiecărui stat-membru, fără a ține cont de apartenența sa la blocurile politico-militare. În Tratatul FACE se păstrează și așa-numita “zonă de flanc”: Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Islanda, Norvegia, Moldova, România, Turcia și unele părți din teritoriul Federației Ruse și Ucrainei. În această zonă urmează să funcționeze un regim special, mai dur. În special în zonele de flanc este interzisă desfășurarea exercițiilor temporare de amploare (mai mult de 153 de tancuri de luptă, 241 de vehicule de luptă și 140 sisteme de artilerie), iar redistribuirea cotelor naționale și teritoriale e permisă doar între țările incluse în zona de flanc.

Tratatul FACE Adaptat introduce o clauză de accesare, oferind tuturor țărilor-membre OSCE, situate între Atlantic și Ural, posibilitatea să devină parte la tratat, fapt care le conferă importanță particulară în contextul în care mai multe state, membre noi ale NATO, nu au semnat Tratatul¹⁴.

Tratatul FACE Adaptat a permis Rusiei mărirea substanțială a cantității de armament convențional din zona de flanc a teritoriilor sale: astfel, numărul vehiculelor blindate a fost mărit de aproape de 4 ori, de la 580 – la 2.140 unități. Acordul a atenuat efectele negative ale “primului val de extindere NATO” asupra securității Rusiei și stabilității europene în ansamblu.

Pe măsură ce NATO a acumulat noi membri și a inițiat o serie de programe de cooperare militară privind antrenarea și dotarea noilor membri (Bulgaria și România) sau a fostelor republici sovietice, precum Georgia, Federația Rusă și-a exprimat frecvent opoziția față de FACE. Partea rusă a subliniat că cele trei state baltice membre NATO nu sunt constrânse de Tratat, deși se știe că Estonia, Letonia și Lituania au promis să se alăture structurii NATO după încheierea Tratatului FACE Adaptat. Duma Federației Ruse, prin *Declarația cu privire la extinderea NATO*¹⁵, susține că acceptarea statelor baltice în NATO creează o zonă gri și că Rusia în răspuns și-ar putea revizui angajamentele de la Istanbul privind armamentul din Kaliningrad și Pskov¹⁶.

Rusia acuză NATO că, din punct de vedere juridic, angajamentele asumate de Rusia în timpul Summit-ului de la Istanbul sunt total distincte de FACE Adaptat în sine, iar invocarea acestor angajamente, ca refuz al adoptării Tratatului FACE Adaptat este, de fapt, o decizie politică. În plus, Rusia face trimitere la angajamentele conținute în Actul final din 1999, în care părțile la Tratat se angajează să faciliteze procedurile naționale de ratificare, cu scopul de a permite intrarea în vigoare a tratatului adaptat în termen cât mai scurt. Postura adoptată de Rusia vine să constrângă NATO să disocieze problema ratificării FACE Adaptat de cea a retragerii trupelor ruse din Georgia și Moldova. De fapt, condiția respectării acordurilor bilaterale de către Rusia este mult mai complexă, ea reflectând compromisul care a dus la încheierea Tratatului Adaptat. În esență, sunt puse mai multe probleme: vorbim despre un caracter juridic de constrângere al angajamentelor asumate de Rusia, sau de

¹⁴ Biad, A. *Acordul de adaptare a Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa*. Anuar francez de relații internaționale, vol II, 2001 // <http://www.afri-ct.org/IMG/pdf/biad.pdf>

¹⁵ *Заявление Государственной Думы в связи с расширением НАТО* // http://www.duma.gov.ru/index.jsp?t=ums_zayavlen/c3.html

¹⁶ Ibidem

natura unilaterală sau bilaterală a acestor angajamente. Între ratificarea Tratatului FACE Adaptat și Angajamentele de la Istanbul există o legătură cauzală: ratificarea Tratatului FACE Adaptat se produce în momentul îndeplinirii Angajamentelor de la Istanbul. Această legătură de cauzalitate politico-juridică între ratificarea Tratatului FACE Adaptat și îndeplinirea Angajamentelor de la Istanbul este foarte clar formalizată în documentele NATO. De exemplu, Declarația Summit-ului NATO de la Istanbul din 28 iunie 2004: “Reiterăm că îndeplinirea angajamentelor asumate la Istanbul cu privire la Republica Georgia și Republica Moldova va crea condiții pentru ca aliații și statele-părți să porceadă la ratificarea Tratatului FACE Adaptat.”¹⁷. Actul final se referă la și recunoaște angajamentul Federației Ruse, asumat prin paragraful 19 al Declarației Summit-ului OSCE de la Istanbul (“Salutăm angajamentul Federației Ruse de a finaliza retragerea forțelor armate ruse de pe teritoriul Moldovei până la sfârșitul anului 2002”). Rezultă că ratificarea Tratatului FACE Adaptat implică asumarea legală a paragrafului 19 al Declarației Summit-ului OSCE, prin care se recunoaște angajamentul Federației Ruse de a-și retrage forțele de pe teritoriul Republicii Moldova.

În ceea ce privește Federația Rusă, ea afirmă că și-a îndeplinit în totalitate angajamentele de retragere a forțelor militare din Transnistria. Conducerea rusă a subliniat că angajamentele asumate de Rusia la Istanbul nu au termene precise de îndeplinire. În plus, ea afirmă că situația din Moldova și Georgia sunt artificial legate de Tratat. În Tratat nu se spune nimic despre asta. De altfel, și tehnica grea și trupele au fost retrase din Moldova, iar micul contingent rămas acolo îndeplinește, conform oficialilor ruși, funcții de menținere a păcii și se ocupă cu paza depozitelor de muniții din Transnistria. Bazele din Georgia se retrag și ele, iar acest proces se va încheia în toamna anului 2008¹⁸. Aceste afirmații au fost făcute la începutul anului 2007, de către ministrul apărării al Federației Ruse, Serghei Ivanov¹⁹.

La 26 aprilie 2007, în discursul anual adresat Parlamentului, președintele Vladimir Putin a avertizat Occidentul privind retragerea Rusiei din Tratatul FACE în caz de neratificare a Tratatului FACE din 1999 de toți membrii NATO.

¹⁷ Istanbul Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, 28 June 2004 // <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.html>

¹⁸ *Decizia Rusiei referitoare la Tratatul Forțelor Convenționale în Europa — un pas bine chibzuit*, Ambasadorul Rusiei în Letonia, Viktor Kaliujnii // <http://www.ruvr.ru/main.php?lng=rom&q=733&cid=341&p=24.07.2007>

¹⁹ *Statele NATO ratifică Tratatul FACE numai după evacuarea trupelor rusești din Basarabia și Georgia* // <http://www.rgnpress.ro/>

Totodată, președintele Federației Ruse a cerut o conferință extraordinară privind FACE (posibilitate prevăzută de Articolul XXI-2 din Tratatul din 1990²⁰). Conferința a avut loc pe 12-15 iunie 2007, la Viena²¹, Federația Rusă făcând câteva propuneri pentru restabilirea viabilității Tratatului:

- revenirea la procesul de negocieri a Estoniei, Letoniei și Lituaniei, care sunt la moment în afara platformei FACE;
- reducerea volumului de stocuri militare permise de Tratat pentru NATO, pentru a compensa pe această cale extinderea euroatlantică realizată anterior;
- adoptarea unor reglementări politice privitor la restricțiile de flanc, stabilite pentru Rusia, fapt ce ar permite flexibilizarea proceselor de re poziționare a forțelor ruse;
- transpunerea în practică sau cel puțin începerea aplicării Tratatului FACE adaptat nu mai târziu de 1 iulie 2008;
- continuarea procesului de integrare a statelor noi la FACE și actualizarea continuă a Tratatului.

În ciuda acestor propuneri înaintate de Rusia, conferința nu a înregistrat progrese semnificative, adoptându-se decizia de a analiza aceste propuneri mai târziu, după intrarea în vigoare a Tratatului Adaptat. Prin urmare, la jumătatea lui iulie 2007, Vladimir Putin (invocând Articolul XIX din Tratatul din 1990) a anunțat că Rusia va înceta respectarea FACE în 150 de zile, dacă între timp NATO nu ratifică Tratatul. Acesta fusese ratificat doar de Belarus, Ucraina, Kazahstan și Rusia, la 6 decembrie 2004. Decizia Rusiei de a ieși din FACE a provocat “îngrijorarea” multor state și structuri internaționale. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) a primit cu îngrijorare gestul Federației Ruse și i-a îndemnat pe toți participanții la Tratatul nominalizat să ia măsuri urgente pentru ameliorarea situației. Regretul în acest sens a fost exprimat și de către UE.

NATO a calificat decizia Rusiei drept “dezamăgitoare”²².

Poziția Republicii Moldova față de decizia Federației Ruse privind moratoriul asupra FACE rămâne cea de la 19 noiembrie 1999, “ratificarea Tratatului FACE Adaptat, doar în rezultatul retragerii complete a forțelor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, în conformitate cu deciziile Summit-ului OSCE de la Istanbul (1999) și angajamentele Federației Ruse asumate în cadrul acestuia”²³.

²⁰ *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe* // <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/cfe.html>

²¹ http://www.osce.org/conferences/cfe_2007.html

²² 7 Nov 2007 - NATO Press briefing by NATO Spokesman, James Appathurai and the IMS Spokesman Col. Brett Boudreau // <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s071114a.html>

²³ *Declarația Ministerului Afacerilor Externe* // <http://www.mfa.gov.md/noutati/843/>

După ce, începând cu noaptea de 12 spre 13 decembrie 2007, ora 00.00, Tratatul FACE și-a pierdut valabilitatea pentru Federația Rusă, aceasta nu mai respectă prevederile lui. În acest context, s-au propus consultații cu partea occidentală în vederea restabilirii valabilității Tratatului. Negocierile de bază s-au realizat în formatul ruso-american.

Imediat după Summit-ul de la București din 28 martie 2008 a fost adoptată o Declarație a Consiliului NATO pe marginea FACE, care, prin art. 42, făcea următoarea referire la Tratat: "Susținem în totalitate declarația Consiliului Nord-Atlantic din 28 martie 2008 și reafirmăm angajamentul Alianței față de regimul Tratatului FACE, așa cum s-a exprimat în poziția Alianței conținută în paragraful 42 al Declarației Summit-ului de la Riga din 2006, declarația finală a aliaților la Conferința extraordinară FACE de la Viena și declarațiile Alianței, care reflectă dezvoltările ulterioare. Punem cel mai mare preț pe regimul Tratatului FACE, cu toate elementele sale, și subliniem importanța strategică a Tratatului FACE, inclusiv a regimului său de flank, ca o piatră unghiulară a securității euroatlantice. Suntem profund îngrijorați că Federația Rusă a continuat "suspendarea" unilaterală a obligațiilor sale juridice decurgând din Tratatul FACE. Această acțiune nu contribuie la obiectivul nostru comun de menținere a viabilității pe termen lung a regimului FACE și solicităm ferm Federației Ruse să reia implementarea acestuia. Situația actuală, în care aliații NATO din FACE implementează Tratatul în timp ce Rusia nu o face, nu poate dura la infinit. Am oferit un set de propuneri constructive și inovatoare de acțiuni paralele pe subiecte-cheie, incluzând pași din partea aliaților privind ratificarea Tratatului FACE Adaptat și din partea Federației Ruse privind angajamentele restante referitoare la Georgia și Republica Moldova. Considerăm că aceste propuneri răspund tuturor preocupărilor exprimate de Rusia. Încurajăm autoritățile ruse să lucreze în spirit constructiv cu noi și cu alte state părți interesate pentru a ajunge la un acord pe baza pachetului de acțiuni paralele, astfel încât să salvărdăm împreună beneficiile acestui important regim"²⁴.

În iulie 2008, partea americană s-a arătat disponibilă să intensifice dialogul pe marginea Tratatului și să lărgască formatul acestuia. Însă, după evenimentele din august 2008, din Caucaz, țările NATO au luat o pauză de la negocieri. La 17 decembrie 2008, negocierile ruso-americane pe marginea FACE au fost reluate (întrevederi succesive au avut loc în aprilie, mai și septembrie 2009).

²⁴ *Declarația Summit-ului de la București* // http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

În zilele de 1 și 2 decembrie 2009, la Atena s-au desfășurat lucrările Consiliului ministerial al OSCE, la finalul căruia s-au adoptat o serie de decizii și declarații vizând aprofundarea și revigorarea cooperării între statele-membre, pentru a face față riscurilor actuale la adresa securității în arealul euroatlantic și eurasiatic.

Cele 27 de state-membre ale Alianței Nord-Atlantice au făcut o declarație prin care au reiterat poziția privind condiționalitatea ratificării Tratatului FACE Adaptat de îndeplinirea în totalitate a angajamentelor reflectate în Actul final al Tratatului FACE din 1999 și anexele sale. Republica Moldova, Ucraina, Georgia și alte țări s-au aliniat la Declarația Alianței Nord-Atlantice.

Însă moratoriul Federației Ruse asupra Tratatului FACE rămâne în vigoare, urmând ca situația să fie deblocată prin negocieri. Putem considera, pe bună dreptate, dispariția sau caducitatea Tratatului drept premisă pentru un climat de suspiciune generalizat la scară europeană și transatlantică. Pe de altă parte, putem observa că Rusia are o nevoie mai mare de Tratatul FACE Adaptat, ca să poată monitoriza prezența și mișcările Alianței în imediata apropiere de granițele sale în condițiile în care armamentul convențional rus degradează, iar elementul mobilității și componentul aerian sunt superioare în cazul NATO.

SUMMARY

This article presents key moments that led to apparition of the Conventional Armed Forces Treaty in Europe. Negotiation and adoption history helps at understanding the logic of the treaty foundation, and explains the treaty necessity today.

Tatiana ANTON

CONFLICTUL ÎNGHEȚAT DIN RAIOANELE DE EST ALE REPUBLICII MOLDOVA. EFICACITATEA OPERAȚIUNII PACIFICATOARE

Persistența conflictului de pe Nistru, una din problemele dificile cu care se confruntă azi Republica Moldova, afectează și stabilitatea din zona sud-estică a Europei, iar nerezolvarea lui blochează restabilirea integrității teritoriale a Moldovei, contribuie la separarea populației de pe ambele maluri ale Nistrului, face imposibilă introducerea unui sistem legal unic, deznaționalizează potențialul economic, atrăgând după sine scăderea nivelului social și de trai al populației¹.

Status-quo-ul le permite autorităților autoproclamate din raioanele de est ale Republicii Moldova să mențină ilegal formațiuni armate, să producă și să comercializeze diferite tipuri de armament, pe care îl folosesc în conflictele regionale ori la susținerea structurilor criminale. În același timp, conflictul prezintă și un obstacol real în calea spre integrare europeană a țării noastre. Factorii de decizie din Republica Moldova întreprind diverse măsuri în vederea rezolvării diferendului transnistrean, devenit o prioritate a statului. Oficialii Republicii Moldova pledează pentru soluționarea pașnică a conflictului.

După cum se știe, războiul s-a declanșat la puțin timp după declararea independenței Republicii Moldova (27 august 1991), iar instabilitatea poli-

¹ Socor, V., *Frozen Conflicts in the lack Sea-South Caucasus Region.*// Harvard Black Sea Security program, 2004., 115 p.

tică din țară nu a permis prevenirea lui. Republica Moldova și comunitatea internațională au recunoscut necesitatea soluționării conflictului prin metode politice, cu respectarea suveranității și integrității teritoriale a statului².

Trebuie subliniat că diferendul transnistrean nu este unul interetnic și nici unul interconfesional. În așa-numita rmn s-a constituit un clan militarizat autoritar, care se menține la putere cu ajutorul poliției politice și folosește drept acoperire prezența militară a Rusiei³. Cauzele conflictului sunt de natură politică și economică, iar însuși conflictul provine din eforturile rezidenților de pe malul stâng al râului Nistru de a se separa de Moldova și de a crea un stat aparte⁴.

Cu toate că faza militară a conflictului s-a terminat demult, procesul soluționării lui definitive se tergiversează. Chișinăul optează pentru o politică pașnică în rezolvarea lui, oferind autorităților autoproclamatei republici o autonomie largă. În schimb, Tiraspolul cere echivalentul funcțional al unui stat separat (cu valută și forțe armate proprii). Astfel, pe parcursul a 15 ani, din cauza pozițiilor diametral opuse ale părților conflictuale și din motiv că respectivul clan are susținerea unor forțe cointeresate din Federația Rusă, conflictul rămâne încă nesoluționat.

Rezolvarea situației presupune eforturi continui, negocieri în formatul "5+2" (Moldova și autoproclamata republică nistreană; mediatorii – Ucraina, Rusia, OSCE; observatori – SUA și UE).

La 3 martie 2006 a fost introdus noul regim de tranzitare a mărfurilor transnistrene peste hotarul moldo-ucrainean. Potrivit lui, toate mărfurile ce traversează segmentul transnistrean al hotarului moldo-ucrainean trebuie însoțite de însemnele vamale emise de autoritățile de la Chișinău. La 7 martie, Igor Smirnov a declarat că Transnistria părăsește negocierile pentru că Republica Moldova a revenit la sistemul înregistrării provizorii a agenților economici din rmn (anulat la 1 august 2004).

Mediatorii (OSCE) au elaborat propuneri noi privind reluarea negocierilor privind rezolvarea problemei transnistrene. Dar, după ce liderii separatiști au organizat referendumul (*la 17 septembrie 2006*) privind viitorul relațiilor regiunii cu Republica Moldova și Federația Rusă, s-a accentuat și mai mult dorința autorităților din rmn de a se separa de Republica Moldova și a se in-

² Coropcean, I. *The Pridnestrovie Conflict and measures opposing to between- national threats*.// Harvard Black Sea Security program, 2002, 77 p.

³ Munteanu, A., Ciubotaru, N., *Românii de la est: războiul de pe Nistru (1990- 1992)*.// București: Aer-Economistul, 2004.- 471 p.

⁴ *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS* (The cases of Moldova, Georgia and Tad-jikistan). Dov Lynch. / King's College London Edition, University of London. - 2004.-36p.

clude, treptat, în componența Federației Ruse. Alegerea ilegală (10 decembrie 2006) a președintelui așa-numitei rmn este prezentată de partea transnistreană ca un ultim argument al recunoașterii regiunii secesioniste⁵. Igor Smirnov a fost reales pentru al 4-lea mandat.

Tensionarea permanentă a relațiilor de către regimul de la Tiraspol, tendințele de internaționalizare a conflictului transnistrean prin atragerea unui spectru larg al comunității internaționale au făcut ca problematicii transnistrene să i se acorde importanță majoră. Aceste ultime elemente au avut un impact direct asupra situației din regiune, în particular prin prelungirea monitorizării de către misiunea UE a frontierei moldo-ucrainene (*lansată la 1 decembrie 2005*) pe segmentul transnistrean. Misiunea a fost eficientă, ceea ce a determinat UE să-i prelungească activitatea până în noiembrie 2009. În acest răstimp, Misiunea UE urma să evalueze resursele și necesitățile departamentelor vamale din Moldova și Ucraina.

Măsurile întreprinse au făcut mult mai transparente pozițiile părților și ale mediatorilor conflictului transnistrean. Moldova și Ucraina împart deja granița comună cu UE și asemenea acțiuni asigură securitatea în regiune, mai ales în contextul în care situația din Zona de Securitate provoacă îngrijorări, iar acțiunile unilaterale ale autorităților transnistrene destabilizează situația.

La 3 și 17 iulie 2007, în Republica Moldova au avut loc alegerile locale, la care s-au înregistrat încălcări grave ale dreptului fundamental la vot. Încălcări esențiale au fost înregistrate în s. Corjova, în Zona de Securitate, unde forțele ilegale transnistrene au blocat accesul cetățenilor la locurile de votare, au intimidat și au maltratată alegătorii, au distrus cabinele și urnele de votare⁶.

Autoritățile transnistrene folosesc drept mijloace de presiune asupra populației – în special a celei din localitățile aflate în subordinea conducerii Republicii Moldova – limitarea și împiedicarea liberei circulații a populației și mărfurilor, organizarea de acțiuni provocatoare (deconectarea electricității, apei, blocarea tronsonului feroviar prin acapararea anterioară ilegală a porțiunii transnistrene a căii ferate din Moldova; tentativa de instalare a unui zid la barajul hidrocentralei Dubăsari; acapararea ilegală a patrimoniului și teritoriului portului Varnița).

⁵ După ce s-a declarat că așa-numita rmn și-a făcut deja alegerea și nu are nevoie de nici un fel de negocieri, numeroasele consultări privind restabilirea procesului de negocieri, promovate de către observatorii și mediatorii în conflict, nu au avut succes.

⁶ *Comunicat privind constatările și concluziile preliminare. Alegeri locale, Republica Moldova*, 3 iunie 2007./Misiunea Internațională de observare a alegerilor, ODIHR-OSCE, 2007.

Un alt mod de intimidare îl reprezintă nerespectarea înțelegerilor anterioare privind prezența și mișcarea forțelor militate în Zona de Securitate (demonstrarea forței militare la paradele desfășurate în zona de securitate și prezența trupelor militare transnistrene în Zona de Securitate (în Camenca, Ribnița, Dubăsari, Grigoriopol, Tighina, Parcani)), arestarea și expulzarea din regiune a cetățenilor moldoveni, autoblocarea regiunii și desfășurarea războiului informațional contra Republicii Moldova.

Continuă acțiunile nelegitime ale miliției, grănicerilor, serviciilor de migrațiune și ale celui vamal de intimidare a populației și menținere a regimului stabilit de liderii de la Tiraspol, așa-numitul “război al gazelor și al vinului”, sistarea exportului produselor agricole și al celor alimentare etc. Mai mult decât atât, fără a avea aprobarea conducerii, în Zona de Securitate au fost organizate manevre de proporții, cu implicarea unităților militare și paramilitare ale Transnistriei, aflate în afara Zonei de Securitate.

Deși Constituția Republicii Moldova⁷ și numeroasele acorduri interzic dislocarea trupelor militare străine pe teritoriul Republicii Moldova, până în prezent, în regiune staționează forțele militare ale Federației Ruse. **Or, prezența forțelor pacificatoare nu a minimalizat sau prevenit acțiunile provocatoare.**

În cadrul dezbaterilor referitoare la soluționarea conflictului s-a convenit de la bun început ce forțe trebuie desemnate în calitate de *pacificatori în conflict*. CSI și unele țări est-europene optau pentru dislocarea pacificatorilor proprii. Inițiativa lor a eșuat, însă, atunci când statele participante – Belarus, România și Bulgaria – au refuzat să participe și au propus implicarea mecanismelor pacificatoare ale OSCE. La 9-10 iulie 1992, Summit-ul OSCE de la Helsinki a respins cererea Guvernului Moldovei de a detașa în raioanele de est ale Republicii Moldova pacificatorii OSCE. În asemenea circumstanțe, la 21 iulie, Chișinăul a acceptat propunerea Rusei de a crea forțe mixte trilaterale⁸.

Misiunea de bază a forțelor pacificatoare mixte constă în monitorizarea și punerea în aplicare a Acordului de Pace din 1992, asigurarea controlului asupra situației din Zona de Securitate, eliminarea unei posibile escaladări a conflictului, excluderea prezenței în zonă a altor formațiuni militare decât Forțele Pacificatoare Mixte, poliția moldovenească și miliția transnistreană. Pentru a stopa acțiunile militare și a asigura pacea, de-a lungul zonei părților beligerante a fost creată Zona de Securitate (225 km lungime și 20 km lățime).

⁷ În conformitate cu Capitolul I, Articolul 11, liniatul (2)

⁸ Regional Peacekeeping. The paradox of Russian peacekeeping, edited by John McKinley and Peter Cross.-United Nations University Press, Tokyo-New York-Paris, 2003

Forțele pacificatoare aveau sarcina de a menține demilitarizată această zonă⁹.

Totuși, statutul legal al așa-numitei rmn a rămas nedeterminat, forțele pacificatoare nereușind decât să “înghețe” conflictul și să consolideze statalitatea și independența regiunii secesioniste.

Conflictul transnistrean urmează a fi soluționat în baza *Acordului de soluționare pașnică a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova* (semnat la 21 iulie 1992 la Moscova)¹⁰. Tot la 21 iulie 1992 a fost creată și Comisia Unificată de Control (CUC), compusă din reprezentanții Republicii Moldova, Federației Ruse și regiunii transnistrene, în formatul (6+6+6), menită să monitorizeze implementarea acordului. În realitate, CUC lucra în formatul 12+6: deseori, folosind regula consensului, celelalte două părți blocau inițiativele Republicii Moldova.

Practic, forțele pacificatoare din Zona de Securitate exercită un control limitat al situației, deoarece există multe locuri unde pacificatorii nu pot ajunge și unde n-au fost niciodată. În afara forțelor pacificatoare, în Zona de Securitate sunt amplasate ilegal mai mult de 100 unități militare și paramilitare, precum și numeroase posturi instalate clandestin și dotate cu echipament și armament necontrolat.

Forțele Pacificatoare Mixte trilaterale reprezintă țările implicate în realizarea acordului, precum și observatori ucraineni. Aceste forțe au fost subordonate CUC, dar, deseori, pacificatorii incompetenți împiedică soluționarea problemelor în situații de criză.

Conform deciziei CUC din 28 iulie 1992 și cu scopul de a controla activitatea contingentelor pacificatoare, în Zona de Securitate a fost creat Comandamentul Militar Mixt (CMM). Activitatea CUC, CMM și a grupelor de observatori militari (Rusia, Moldova, Ucraina, Transnistria) respectă principiul consensului, chiar dacă, deseori, consensul propriu-zis între părți lipsește. Or, anume din acest motiv, activitatea forțelor pacificatoare este inefficientă și, uneori, imposibilă. De exemplu, în cazul unor situații neprevăzute, grupul din patru observatori militari trebuie să ajungă la un consens în rezolvarea crizei apărute: în caz contrar ei nu-și pot exercita misiunea.

Un motiv elocvent al ineficienței acestei structuri este faptul că reprezentanții Rusiei și așa-numitei rmn aplică în activitatea lor principul “acțiunilor

⁹ *The Moldovan Army in Peacekeeping Missions* / Ministry of Defence of the Republic of Moldova.-Military Policy and Foreign relations Department: Chisinau, 2004, 15 p.

¹⁰ *От этнополитического конфликта к международному согласию в Молдове* / сост. В. Мошняга, Г. Руснак. Кишинев, Молд. ГУ, 1998, 100 с.

planificate”. Pentru grupurile de observatori militari, misiunile trebuie să fie planificate cu un an, o lună sau o săptămână înainte de activitatea propriu-zisă. Nu se ține cont de faptul că, în cazul în care în Zona de Securitate situația se schimbă brusc, Contingentul Moldovenesc va fi autorizat să îndeplinească doar misiuni planificate din timp, ceea ce echivalează cu imposibilitatea unei reacții adecvate din partea observatorilor.

Dacă interpretăm operațiunile de menținere a păcii în sensul clasic al cuvântului (misiuni ghidate de ONU), operațiunea pacificatoare din raioanele de est ale Republicii Moldova este una stranie, deoarece nu are un mandat clar al ONU și este compusă din fostele părți beligerante și din o parte terță, care a susținut explicit una din părțile conflictului.

Partea terță este foarte importantă, îndeosebi Rusia și Ucraina, care au rolul de țări “garante”. În pofida acordurilor privind retragerea trupelor ruse, acestea se află și în prezent pe teritoriul Republicii Moldova, țara noastră pledând pentru evacuarea imediată a armamentului, echipamentului și trupelor, deoarece nu acceptă prezența militară a Federației Ruse pe teritoriul ei, ca o garanție a reintegrării statului. Acceptarea acestei propuneri ar însemna renunțarea la calea de dezvoltare aleasă și, totodată, transformarea Republicii Moldova într-un ostatic al conflictului înghețat. Ar însemna că acest gen de garanții, de fapt, nu garantează nimic altceva decât menținerea continuă a liniilor de demarcație în conflict.

În societate se discută mult despre eficacitatea operațiunii de menținere a păcii la nivelul imparțialității actorilor actuali etc. Pentru a examina aceste aspecte, dar și alte aspecte corelate, vom aplica modelul de evaluare a operațiunilor pacificatoare, utilizat în cercurile academice. În conformitate cu structura dată, se impun trei variabile:

- 1) independente (acordul, suportul internațional al operațiunii, eficacitatea);
- 2) dependente (reducerea violenței, întărirea păcii)
- 3) interveniente (climatul politic).

În cazul operațiunii de menținere a păcii din așa-numita rmn, ne vom axa doar pe variabilele adecvate situației:

1. Prezența Acordului. Acordul bilateral a fost semnat de Republica Moldova și Federația Rusă, dar a fost constrâns: la momentul actual, Federația Rusă nu dorește să evacueze armamentul, munițiile și trupele din regiunea transnistreană.

2. Suportul internațional al operațiunii – absent. Această operațiune nu a avut mandatul ONU și a fost acceptată pe baza acordului bilateral.

3. Eficacitatea operațiunii de menținere a păcii – pacificatorii nu au fost imparțiali și neutri. Pe de o parte, Moscova a jucat un rol productiv în vederea stopării fazei armate a conflictului între Moldova și Transnistria, dar orice contribuție pozitivă a fost anulată prin acțiunile armatei a 14-a a Federației Ruse, care a intervenit activ în conflict în favoarea părții transnistrene. De aceea, Federația Rusă este nu numai un garant, ci și un actor principal în conflictul dat, deoarece își menține trupele în raioanele de est ale Republicii Moldova.

- *componența forțelor pacificatoare.* Fostele părți beligerante, precum și partea terță loială doar unei părți din conflict au intrat în componența forțelor pacificatoare, fapt inacceptabil în practica desfășurării operațiunilor pacificatoare tradiționale¹¹.

4. Climatul politic

- *conflictul “înghețat”*

Această operațiune de menținere a păcii contribuie la menținerea status-quo-ului. Situația este caracterizată prin acțiuni provocatoare permanente, organizate de regimul de la Tiraspol, favorizează cursul politic al regimului, orientat spre consolidarea statalității și recunoașterea internațională.

- *întărirea statalității transnistrene*

Activitatea CUC este bazată pe principiul consensului. Dar, foarte des, deciziile importante nu pot fi luate din cauza unui refuz neîntemeiat din partea Transnistriei. Compromisul poate fi găsit rareori și atunci când trebuie adoptate decizii de importanță secundară. Aceste situații se atestă din cauza viziunilor diametral opuse ale Chișinăului și Tiraspolului, primul pledând pentru un stat unificat, iar ultimul tinzând spre obținerea independenței. În aceste circumstanțe, principiul integrității teritoriale și a suveranității nu poate fi pus în discuție.

- *procesul de negocieri ineficient* este încă o cauză a stopării procesului de negocieri. Negocierile în formatul “5+2” trebuie axate, în exclusivitate, pe statutul special al Transnistriei.

5. Reducerea violenței: a avut loc, dar este contradictorie. Acordul de pace a fost semnat, dar acțiunile provocatoare ale regimului transnistrean continuă (închiderea școlilor în care se studiază în baza grafiei latine; violarea libertății voinței, libertății de exprimare; țăranii simpli nu sunt lăsați să-și cultive pământul; se introduc taxe pentru trecerea în unele zone ale așa-numitei rmn, taxe vamale pentru cetățenii Republicii Moldova etc.).

¹¹ Бартош, А. А., *О потенциале миротворчества НАТО, ЕС и ОДКБ.* // Вестник Академии Военных Наук, 2006, № 3 (16).

6. Consolidarea păcii. Se pare că, în regiune, pacea este asigurată, dar în cazul unei situații de criză se manifestă lipsa de consens între pacificatori și pozițiile lor distante.

Analizând variabilele examinate, putem constata că la majoritatea din ele au fost reliefate rezultate negative. Evaluând situația curentă, trebuie să subliniem că prezența militară în Zona de Securitate era justificată doar atunci când conflictul se afla în faza activă.

Reintegrarea țării nu a avut loc. Putem, deci, declara că scopul inițial nu a fost atins. Acordurile internaționale semnate de Republica Moldova sunt de asemenea încălcate. Reprezentanții moldoveni nu-și pot exercita responsabilitățile de escortare a grupurilor de evaluare în Zona de Securitate, fixate de Tratatul privind Forțele Armate Convenționale în Europa (TFACE) și Documentul de la Viena cu privire la măsurile de credibilitate și securitate.

Această evaluare succintă a stării actuale în Zona de Securitate demonstrează că operațiunea dată trebuie monitorizată de observatori civili, sub mandat internațional legal¹².

În ultima perioadă, eforturile Guvernului Republicii Moldova și ale comunității internaționale au înregistrat rezultate pozitive în procesul de ameliorare a situației în regiunea transnistreană. În concluzie, putem afirma că:

I. Este necesar un mandat clar și legal al operațiunii pacificatoare;

II. Începând cu 1992, formatul forțelor pacificatorilor în regiunea de est a Republicii Moldova nu a adus rezultate pozitive. Moldova nu are nevoie de mediatori militari și misiunea actuală trebuie înlocuită cu observatori civili, sub mandat internațional, inițiativa fiind susținută de SUA și UE;

III. Sunt necesare evacuarea completă a trupelor militare, armamentului și munițiilor Federației Ruse și atingerea a 3D: demilitarizarea, decriminalizarea și democratizarea regiunii transnistrene.

SUMMARY

One of the constituent parts of the potential destabilization and insecurity in the South-Eastern Europe region is the Transnistrian conflict - the main unresolved problem of the Republic of Moldova. This article examines the crucial problems the Transnistrian region faces. The author focuses on current developments of the Transnistrian conflict; presents a framework of the peace operation in Moldova and examines its effectiveness. In the final remarks, the author shares the concerns and lessons learned from current mission in the eastern part of Moldova and conclusions drawn from it.

¹² Приднестровские радикалы готовятся к срыву любого плана по урегулированию// Независимая Молдова.-№52.- 2007.

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax 27 20 56
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.aimmol.info